LUND UNIVERSITY

Hänsynstagandets paradoxer

Om äldre, närstående och biståndshandläggare vid flytt till särskilt boende

Söderberg, Maria

2014

Link to publication

Citation for published version (APA):
Söderberg, M. (2014). *Hänsynstagandets paradoxer: Om äldre, närstående och biståndshandläggare vid flytt till särskilt boende*. [Doktorsavhandling (sammanläggning), Socialhögskolan]. Lund University School of Social Work.

Total number of authors:
1

General rights
Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.
• Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
• You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
• You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: https://creativecommons.org/licenses/

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Hänsynstagandets paradoxer

Om äldre, närstående och biståndshandläggare vid flytt till särskilt boende

Maria Söderberg

Lund Dissertations in Social Work 46

©Maria Söderberg

Utgiven av: Lunds universitet, Socialhögskolan
Box 23, 221 00 Lund
Telefon: 046-222 00 00 (växel)
www.soch.lu.se
ISBN 1650-3872
ISSN 978-91-89604-53-7

Tryck: Media-Tryck, Lunds universitet

Förord

Jag känner stor tacksamhet över att jag har fått fördjupa mig i hur äldre personer, deras närstående och biståndshandläggare upplever och beskriver processen när den äldres eventuella flyttning från eget boende till ett särskilt boende kommer på tal. Ämnet är livsnära, komplext och socialpolitiskt högaktuellt och jag har fått möta många människor som öppenhjärtligt delat med sig av erfarenheter och reflektioner med utgångspunkt från de förutsättningar som finns i deras vardag. Utifrån olika infallsvinklar har de beskrivit strävanden efter att göra det bästa av en situation präglad av både begränsningar och möjligheter. Till er vill jag rikta mitt första innerliga tack!

Ett innerligt tack vill jag också rikta till mina båda handledare Ulla Melin Emilsson och Agneta Ståhl, som inte bara bidrog till att ge mig förtroendet och förmånen att bli doktorand utan som också följt mig under mitt avhandlingsarbete. Med beundransvärt engagemang har ni delat mina tankar, idéer och bryderier och i stort och smått generöst delat med er av kunskap och yrkeslivserfarenhet, vilket jag är oändligt tacksam över. Varmt tack till er båda! Jag vill också passa på att tacka Socialhögskolans prefekt Kerstin Svensson som alltid tagit sig an mina frågor och följt upp mina ärenden på bästa sätt. Jag vill också särskilt tacka Sune Sunesson och Thomas Brante i egenskap av viktiga inspiratörer för mitt arbete, liksom Lars Harrysson som i diskussionen på mitt idéseminarium bidrog med avgörande idéer för avhandlingens inriktning. Stort tack också till Tove Harnett som i egenskap av opponent på mitt planeringsseminarium bidrog med värdefulla kommentarer och till Kerstin Johansson som i egenskap av opponent på mitt mellanseminarium hjälpte mig att se hur avhandlingen började ta form. Opponent på mitt slutseminarium var Annika Taghizadeh Larsson, som med ovärderlig entusiasm och klarsynthet delade med sig av synpunkter och reflektioner under slutfasen av mitt avhandlingsarbete. Tusen tack för denna inspiration!

Under årens lopp har jag haft förmånen att delta i olika seminarier både på Socialhögskolan och på CASE, Lunds universitet. Tack till alla som

med stort engagemang bidragit till intressanta utbyten och diskussioner! VoV-gruppen på Socialhögskolan har för mig varit särskilt betydelsefull. Våra träffar har utgjort ett slags nav att återkomma till med fördjupade diskussioner relaterade till äldre personers vardag och villkor. Ett särskilt tack till Rosmari Eliasson-Lappalainen, Håkan Jönson, Staffan Blomberg, Tove Harnett, Mette Raunkiær och Magdalena Elmersjö! Under den tid som varit har många både ”gamla” och ”nya” doktorander varit ovärderligt behjälpliga och omtänksamma på olika sätt: Anna Angelin, Shari Granlöf, Erika Werner, Stig Linde och Erik Eriksson med flera. Särskilt vill jag också tacka mina allra närmaste doktorandkollegor, som påbörjade detta äventyr ungefär samtidigt som jag: Lotta Jägervi, Maria Heintz, Åsa Ritenius Manjer och Sara Helmersson, min ”roomie”. Tusen tack för alla glada skratt och för stundtals delade våndor! Särskilt tack också till Torbjörn Hjort som korrekturläst kappan, till Christine Antaya som hjälpt mig med avhandlingsmallen och till alla er som på olika sätt varit behjälpliga med administration, boklån och olika praktiska göromål! Tusen tack för stor tjänstvillighet, flexibilitet och vänligt bemötande!

Sist men inte minst vill jag tacka min familj och mina vänner, som haft tålamod med att jag periodvis varit aningen frånvarande. Stort tack inte minst till min vän Britt Almberg, som bidragit till att jag yrkesmässigt engagerat mig i äldrefrågor, och till min vän Uno Winblad, som emellanåt varit mitt engelskspråkliga stöd. Innerligt tack också till mina vänner som återkommande och på olika sätt bidragit med påringningar, ”puffar” och hejarop! Så vill jag vända mig till min stora familj. Från djupet av mitt hjärta vill jag rikta ett särskilt tack till mina föräldrar Per och Ingrid och till mina tre bröder Johannes, Jakob och Andreas, svägerskor, brorsbarn, faster Tums och svärmor Ursula, som alla troget funnits vid min sida, stöttat och uppmuntrat mig, - men allra mest vill jag tacka min make och bäste vän Otto och våra fina döttrar Lovisa och Viktoria. Ni har dagligdags följt mig under doktorandlivets krokiga stig och backat upp mig på ett enastående och förunderligt sätt!

Glimminge Plantering i mars 2014
Maria Söderberg

Publikationslista

Avhandlingen innehåller följande artiklar:

I. Söderberg, M., Ståhl, A. & Melin Emilsson, U. (2013) Independence as a stigmatizing value for older people considering relocation to a residential home, *European Journal of Social Work* , 16(3), 391-406.

II. Söderberg, M., Ståhl, A. & Melin Emilsson, U. (2012) Family members' strategies when their elderly relatives consider relocation to a residential home – Adapting, representing and avoiding, *Journal of Aging Studies*, 26(4), 495-503.

III. Söderberg, M., Ståhl, A. & Melin Emilsson, U. (2014a) How care managers handle the process when older people consider relocation to a residential home (re-submitted to *The British Journal of Social Work*).

IV. Söderberg, M., Ståhl, A. & Melin Emilsson, U. (2014b) Stratified structural and epistemic aspects of the care managers' discretion - A theoretical approach to the social work related to older people's potential relocation to a residential home (under re-submission with minor comments to *European Journal of Social Work*).

Tillstånd att publicera artikel I och artikel II har inhämtats från respektive tidskrift.

Innehållsförteckning

1. Introduktion 3
Syfte och frågeställningar 6
Tidigare forskning – en kort utblick 8
Den svenska äldreomsorgen under de senaste hundra åren – en kort inblick 12
Omsorgsinsatser i Sverige 14
Beslutsprocessen inom äldreomsorgen i Sverige 17

2. Teoretiska referensramar 19
Självständighet, självbestämmande och stigma 20
Intrycksstyrning, rättfärdiganden och ursäkter 22
Sociala band och livsloppsperspektiv 23
Skön, allianssstrategi och riskbedömning 24

3. Metod och tillvägagångssätt 27
Forskningsansats 28
Empiriskt material 29
Urval 33
Den aktuella kommunen och tillträde till forskningsfältet 34
Genomförande och insamling av det empiriska materialet 35
Bearbetning och analys av det empiriska materialet 39
Personliga utgångspunkter, förförståelse och egen insats 40
Etiska överväganden 42

4. Resultat 45
Avhandlingens fyra artiklar – resultaten i korthet 45
Avhandlingens resultat i sin helhet 58

5. Konklusioner och reflektioner 73

6. Summary in English 79

7. Referenslista 83

8. Bilagor 103
Bilaga 1 103
Bilaga 2 104

1. Introduktion

> Så vill jag komma in på ett äldreboende, men det får jag ju inte därför att de äldreboenden som finns är mest för dementa och så länge jag, jag är ju glömsk och så, men de påstår att på ett sådant äldreboende är de fruktansvärt sjuka. Så att jag får liksom inte komma in /…/. Det säger ju de här social, de är väl från kommunen /…/. Och mina barn, de vill ju att jag ska få som jag vill, alltså de säger varken det ena eller det andra.

När man blir gammal och inte längre riktigt orkar med de nödvändiga sysslorna i vardagen blir det allt svårare att kunna bo kvar i det egna boendet. Hälsan kan vara sviktande och man kan ha problem att klara av både den egna personliga omsorgen och de i ett hem förekommande bestyren. Allt eftersom behöver man hjälp med det mesta, men närstående har inte sällan fullt upp med sina egna liv och hemtjänstens omsorgspersonal kommer bara korta stunder. Dessutom är det svårt att veta när de kommer. En inte ovanlig följd av detta blir att man känner sig alltmer osäker och otrygg och funderingarna på att tvingas flytta till ett boende där man har nära till hjälp och omsorg dygnet runt börjar växa sig allt starkare. I takt med att de egna tankarna på att flytta blir allt mera påtagliga blir en eventuell flyttning också ett återkommande samtalsämne med de människor man möter i vardagen. Det kan vara i samtal med biståndshandläggare om omfattningen av hemtjänstinsatser eller under vårdplaneringsmöten i samband med kortare eller längre sjukhusvistelser. Men att bestämma sig för att flytta från det sista egna boendet i livet är inget lätt beslut att fatta. Man pendlar mellan en önskan att vilja klara sig hemma och insikten om att det inte längre är en hållbar situation att bo kvar. Av nyheterna i massmedia blir man också påmind om bristen på särskilda boenden och att människor, även bland de allra äldsta, nekas en plats.

När en gammal människa börjar inse att han eller hon inte längre själv klarar sin vardag och börjar föra ämnet på tal med sina nära och kära hamnar de närstående i en komplex och svårbemästrad situation. Samtidigt som de på bästa sätt utifrån sina egna vardagliga förutsättningar i livet vill stötta den gamla i behov av hjälp, vill de också visa

hänsyn och respekt för den gamlas självständighet och självbestämmande. Likaså hamnar biståndshandläggarna, som är de som ska besluta om bistånd i form av hemtjänst eller en plats på särskilt boende, också i en besvärlig sits när de på samma gång som de värnar om de äldre och deras önskan också ska göra avvägningar mellan olika människors behov och fatta beslut i en realitet med stor brist på platser på särskilda boenden. Situationen när en gammal människa står i begrepp att fatta sitt kanske sista riktigt svåra beslut i livet och överväger att flytta från eget boende till ett särskilt boende är alltså omgärdad av en rad mycket komplexa skeenden i en mångfacetterad process som de äldre, deras närstående och kommunens biståndshandläggare ingår i utifrån olika förutsättningar och villkor. Det handlar om enskilda människors liv, men det handlar också om hur ett samhälle ser på gamla människor och den situation de befinner sig i (jfr Eliasson, 1995).

Denna avhandling handlar om vad som händer när en gammal människa överväger att flytta från eget boende till ett särskilt boende. Genom att följa 21 äldre personer, deras närstående och genom att möta några av kommunens biståndshandläggare, har jag försökt förstå hur de i en samhällelig kontext upplever och beskriver denna process, enskilt och i relation till varandra: äldre – närstående, närstående – biståndshandläggare, äldre – biståndshandläggare. På ett övergripande plan visar resultaten att ett ständigt hänsynstagande från de inblandade paradoxalt nog bidrar till ett agerande och ett förhållningssätt som innebär att ingen egentligen tar riktigt ansvar för situationen. Detta bidrar i sin tur till att hela processen fördröjs och de äldre som vill flytta får vänta ännu längre. För att försöka förstå vad som händer när äldre personers flyttning från eget boende till ett särskilt boende aktualiseras, har jag inspirerats av Hoflands (1990) definition av *självständighet*, Goffmans fokus på *intrycksstyrning* (1959/1987) och *stigma* (1963/1990), samt Scott och Lymans (1968) analys av ursäkter eller rättfärdiganden (eng. accounts). Med ett intresse för både självständighetsideal och betydelsefulla relationer, har jag som en annan teoretisk ingång tillämpat exempelvis *sociala band* (Scheff, 1990). För att belysa vad som händer i mötet mellan enskilda människors önskemål och handläggares myndighetsutövning, har jag som ytterligare en infallsvinkel tillämpat ett teoretiskt fokus på vad som styr och inverkar på tjänstemännens hand-

läggningsprocesser (t ex Molander & Grimen, 2010). I denna avhandling har olika teorier gemensamt bidragit till att uppmärksamma hänsyn och hänsynstagande som något centralt då äldre personers eventuella flyttning från eget boende till ett särskilt boende aktualiseras. Hänsynstagande används i den meningen att hänsyn tillämpas som uttryck för välvilja och för någon form av empati och förståelse för egna och andra människors livsförutsättningar, för biståndshandläggares vidkommande även yrkesutövning. Detta hänsynstagande leder till att det som resultat utkristalliserar sig ett spänningsfält mellan hur äldre personer, deras närstående och biståndshandläggare upplever och beskriver en gammal människas självständighet och självbestämmande inbördes och i relation till varandra. Ageranden och förhållningssätt påverkas av de inblandades egna önskemål och behov, men de förhåller sig också till föreställningar om vad andra människor upplever och beskriver. Detta innebär i praktiken att olika uttryck för hänsynstaganden paradoxalt nog kan begränsa förutsättningarna för att fokusera på de äldres individuella behov. Det egna boendet kan bland äldre personer exempelvis förknippas med känslor relaterade till självständighet och oberoende, vilket i sig kan bidra till att försvåra flyttbeslutet (jfr Kontos, 2000; Svidén, Wikström & Hjortsjö-Norberg, 2002). Under omständigheter när det egna boendet av olika skäl fungerar dåligt i förhållande till egna behov, ökar möjligheten att man vill flytta eller insikten om att man behöver ta detta steg (Erickson, et al., 2006; Peace, Holland & Kellaher, 2011). Samtidigt handlar det inte bara om beslutet i sig. Det handlar också om på vilket sätt beslutet fattas och i vilken mån man upplever delaktighet och kontroll (Armer, 1996; Johnson, Schwiebert & Alvarado Rosenmann, 1994; Reindary, 1995).

Att som närstående veta hur den äldre personens situation ska lösas på bästa sätt är inte heller lätt. Det kan finnas upplevelser av att man sviker den äldre och att man inte gör tillräckligt för att försöka senarelägga tidpunkten för den äldres flyttning (Dellasega & Mastrian, 1995; Nolan & Dellasega, 2000; Penrod & Dellasega, 1998; Ryan & Scullion, 2000). Som närstående kan det även finnas en insikt om att det inte längre går att skjuta fram den äldres flyttning till ett särskilt boende (Davies & Nolan, 2003; Dellasega & Nolan, 1997; Flynn Reuss, Dupuis & Whitfield, 2005; Nolan, et al., 1996). Bland biståndshandläggare, slut-

ligen, finns också olika överväganden. Inom den egna organisationen kan det finnas förväntningar om att den äldre personens behov i första hand ska tillgodoses i hans eller hennes eget boende (jfr Onder, et al., 2007; Taylor & Donnelly, 2006), men det kan också finnas tillfällen när man egentligen vill kunna erbjuda mer än man har möjlighet till (jfr Christensen, 2001). Fjelltun, et al. (2009) belyser närstående personers och sjuksköterskors bedömning av den äldre personens behov av en flyttning till ett särskilt boende, och Phillips och Waterson (2002) uppmärksammar processen och det sociala arbetets roll i samband med vårdplaneringar med utgångspunkt från äldre personer och deras närstående. Däremot fokuserar inte tidigare forskning ingående och utifrån olika perspektiv specifikt på vad som händer när en äldre persons flyttning från det egna boendet till ett särskilt boende aktualiseras och hur de äldre själva, deras närstående och biståndshandläggare upplever och beskriver denna process.

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med avhandlingen är att i en samhällelig kontext belysa den process som föregår den gamla människans eventuella flyttning från sitt eget boende till ett särskilt boende utifrån hur de äldre, deras närstående och biståndshandläggare enskilt och i relation till varandra upplever och beskriver denna process. Följande frågeställningar har formulerats:

- Hur upplever och beskriver äldre personer processen när en flyttning till ett särskilt boende aktualiseras?

- Hur upplever, agerar och resonerar närstående personer i processen när en äldre person överväger en flyttning från eget boende till ett särskilt boende?

- Hur hanterar biståndshandläggarna processen när en äldre person överväger en eventuellt förestående flyttning från eget boende till ett särskilt boende?

- Hur kan en teoretisk utgångspunkt bidra till att belysa och förklara biståndshandläggarnas agerande i beslutsprocessen när en äldre person överväger att flytta från eget boende till ett särskilt boende?

Avhandlingen består av en kappa och fyra artiklar. Dispositionen av kappan utgår på ett övergripande plan från strukturen: introduktion, teori, metod, resultat och avslutning. I inledningen ingår syftesbeskrivning, en kort presentation av forskningsläget med en internationell utblick, samt en beskrivning av olika framträdande drag vad gäller äldreomsorgen i Sverige. Efter denna inledning presenteras avhandlingens teoretiska referensramar, liksom metod och tillvägagångssätt. Sedan görs en summering av de artiklar som ingår i avhandlingen med en efterföljande presentation av avhandlingens övergripande resultat. I de avslutande reflektionerna diskuteras hänsynstagandets paradoxer och spänningsfältet mellan olika upplevelser och beskrivningar av den gamla människans självständighet och självbestämmande, samt behov av fortsatt forskning.

Centrala begrepp i avhandlingen:

- *Äldre* eller *äldre personer* eller *gamla människor* används i avhandlingen för att beteckna enskilda människor, liksom den grupp (65+) som enligt lag kan ansöka om äldreomsorgsinsatser.

- *Närstående* eller *närstående personer* avser personer som har en nära relation till en äldre person (65+) med behov av omsorgsinsatser. Här ingår makar, syskon, vuxna barn, etc.

- *Biståndshandläggare*, ibland kallad biståndsbedömare, är den tjänsteman som utreder och fördelar insatser enligt socialtjänstlagen inom den kommunala förvaltningen, det vill säga i detta sammanhang inom äldreomsorgen. Biståndshandläggarens

uppgifter kan förenklat relateras till en handläggningsprocess baserad på: ansökan, utredning, beslut och uppföljning, även om lokala variationer kan förekomma.

- *Särskilt boende* innebär ett individuellt behovsprövat boende som ges med stöd av socialtjänstlagen och som här avser boenden för äldre personer. I slutbetänkandet "Bo bra hela livet" (SOU 2008:113) föreslog Äldreboendedelegationen begreppet *vård- och omsorgsboende*, men officiellt kvarstår begreppet *särskilt boende*. I samma slutbetänkande föreslogs ett införande av *trygghetsbostäder*, som kommunerna kan erbjuda utan föregående behovsprövning till äldre personer som av olika skäl känner sig otrygga eller socialt isolerade.

- *Hänsyn* och *hänsynstagande* används i avhandlingen som uttryck för välvilja och för någon form av empati och förståelse för egna och andra människors livsförutsättningar, för biståndshandläggares vidkommande även yrkesutövning.

Tidigare forskning – en kort utblick

I många välfärdsstater kan äldre personer få stöd och hjälp i sitt eget boende genom en kombination av olika tjänster från närstående personer, den offentliga sektorn, den privata sektorn och frivilligsektorn (jfr Leonard & Johansson, 2008; Jönsson, et al., 2011; Trydegård, 2000b). Hur denna kombination av tjänster utformas kan få konsekvenser för vad som händer när äldre personer överväger en flyttning från eget boende till ett särskilt boende och för vilka prioriteringar som görs av äldre personer, deras närstående och biståndshandläggare i de samhällsstrukturer de förekommer. Frivilliga förväntas göra betydande insatser och förbättra välfärdstjänsterna i länder som exempelvis Australien där många närstående, särskilt kvinnor, känner en skyldighet att undvika att den äldre personen ska behöva lämna det egna boendet (Leonard & Johansson, 2008). Stimson och McCrea (2004) framhåller att även om många äldre personer i Australien föredrar att stanna i eget

boende, flyttar många äldre av vilka en mindre del väljer så kallade *retirement villages*. Med begreppet avses ett utbud av anpassade boendeformer för olika behov, även om begreppets innebörd kan skifta mellan olika länder (jfr Howe, Jones & Tilse, 2013). Edebalk och Svensson (2000) uppmärksammar att en reform med en obligatorisk äldrevårdsförsäkring genomfördes i Japan år 2000. De menar att denna reform kan ses som en introduktion av ett nytt välfärdssystem, där huvudansvaret för äldreomsorgen flyttats från de äldre och närstående till kommunen, åtminstone i teorin. Jönson och Watanabe (2006) uppmärksammar att det ansetts vara skamligt i Japan att be det offentliga om hjälp och att de äldres flyttning till ett särskilt boende betraktats som ett svek från de närståendes sida. Däremot menar de att introduktionen av äldrevårdsförsäkringen i det avseendet delvis bidragit till en förändring. De äldres eget boende har länge ansetts vara en central plats för omsorgen om de äldre även i Kanada. Ceci och Purkis (2011) noterar att tillämpningen av en avancerad äldrevård i de äldres eget boende blivit allt vanligare under de senaste två decennierna i landet. Som ytterligare ett exempel på initiativ som kan bidra till att senarelägga äldre personers flyttning från det egna boendet till ett särskilt boende, etableras i USA så kallade *Naturally Occuring Retirement Communities*. Bedney, Goldberg och Josephson (2010) beskriver dem som vanliga bostadsområden där äldre personer kan välja att ingå i nätverk bestående av de äldre själva, fastighetsägare och föreståndare, hemtjänstaktörer, finansiärer och andra kommunala samarbetspartners. Med utgångspunkt från förhållandena i USA menar Castle (2010) att valfriheten för gamla människor i praktiken innebär ”valet” att bo i det egna boendet. Han påpekar att det finns ett brett utbud av särskilda boenden, men även stora variationer mellan äldre personers egna boendeförhållanden med risk för att redan utsatta människor far illa.

På en europeisk nivå kontrasteras tillgången till formell äldreomsorg i norra Europa mot den mer utbredda informella omsorgen mellan generationer i södra Europa och delar av Centraleuropa (Haberkern & Szydlik, 2010). Ofta förekommer i praktiken kombinationer av olika omsorgsinsatser med ansvarsområden för både familj och samhälle (jfr Daatland & Herlofson, 2003; Johansson, Sundström & Hassing, 2003). Som en annan infallsvinkel uppmärksammar Pavolini och Ranci (2008)

att många europeiska välfärdsprogram reduceras i syfte att åstadkomma en bättre balans mellan begränsade tillgångar och en stigande efterfrågan bland den äldre befolkningen. I en jämförande studie mellan europeiska länder uppmärksammar Blackman (2000) att formella behovsbedömningssystem ingår som en del i det statliga övergripande ansvaret för äldreomsorgen i vissa europeiska länder, medan fördelningen av omsorgstjänster i andra länder snarare är beroende av faktorer som lokala politiska överenskommelser och familjenätverk. I såväl Portugal som Frankrike har familjen huvudansvaret för äldre personer i behov av vård och omsorg (Melin Emilsson, 2009). I Portugal finns huvudsakligen icke-statliga hemtjänstaktörer med verksamheter som i första hand är avsedda för äldre personer som redan vårdas av närstående personer (Guinaldo Martin, de Oliveira & Correia Duarte, 2013). Även om familjen har huvudansvaret för de äldre i Frankrike, får medborgare över 60 år med behov av stöd ett bidrag per månad upp till en viss begränsad summa för utgifter de haft för omsorgsgivare utanför hushållet (Pavolini & Ranci, 2008). En fortsatt betydande omfattning av närstående personers omvårdnad om de äldre i Frankrike anses ha ett samband med rådande lagstiftning och begränsade resurser, men även med djupt rotade värderingar i landet (Jönsson, et al., 2011).

På internationell nivå och inom olika discipliner finns ett särskilt forskningsintresse för olika förhållanden i samband med äldre personers eventuella flyttning från eget boende till ett särskilt boende, men även för olika faktorer som på olika sätt kan inverka på tidpunkten för denna flyttning. Ur en hälsovetenskaplig infallsvinkel finns ett särskilt forskningsintresse för hur gamla människor upplever flyttningen till ett särskilt boende och hur de fysiskt, psykiskt och/eller socialt upplever situationen före respektive efter denna händelse i livet (Lee, Woo & Mackenzie, 2002; Nay, 1995; Nygren & Iwarsson, 2009; Svidén, Wikström & Hjortsjö-Norberg, 2002; Tracy & DeYoung, 2004). Olika skäl att stanna i det egna boendet respektive skäl att flytta till ett särskilt boende identifieras (t ex Löfqvist, et al., 2013). Detta fokus kan också komma till uttryck i termer av så kallade *push-and-pull faktorer* (t ex Erickson, et al., 2006). Ur en hälsovetenskaplig infallsvinkel kan också närstående personers situation belysas som en bland flera faktorer som inverkar på tidpunkten för den gamla människans flyttning från det

egna boendet (Coehlo, Hooker & Bowman, 2007; Gallagher, et al., 2011). När närstående måste fatta flyttbeslutet beskrivs denna process inte sällan som en svår och smärtsam erfarenhet (Dellasega & Mastrian, 1995; Penrod & Dellasega, 1998; Ryan & Scullion, 2000). Faktorer som direkt eller indirekt inverkar på äldre personers eventuella flyttning från eget boende till ett särskilt boende kan också handla om tillgänglighetsfaktorer och exempelvis om hur gamla människor upplever och hanterar sin utomhusmiljö. Inom den tekniska disciplinen och i ett interdisciplinärt samarbete, studerar Ståhl, et al., (2008) hur äldre personer identifierar och prioriterar tillgängligheten och säkerheten i utomhusmiljön. De finner att separata gång- och cykelbanor, lägre hastighetsbegränsningar, bättre underhåll och framkomlighet på gågator och trottoarer har hög prioritet bland de äldre. Ur en samhällsvetenskaplig infallsvinkel finns ett särskilt fokus på den gamla människans motvilja till att lämna det egna boendet (Cristoforetti, Gennai & Rodeschini, 2011; Kontos, 2000), men också på stigmatiserande föreställningar om särskilda boenden och om de människor som lever där (Fisher, 1990).

Vad som också kan förväntas inverka på de äldres beredskap att bo kvar i det egna boendet utgörs av den gamla människans förutsättningar att i det egna boendet fortsätta att känna sig självständig, delvis med hjälp av andra (jfr Gunnarsson, 2009; Hammarström & Torres, 2010). Ur de närståendes perspektiv belyser Funk (2010) svårigheterna att sätta gränser för det ansvar man själv upplever och samtidigt sträva efter att respektera den äldres eget ansvar och Mossberg Sand (2000) beskriver anställda anhörigvårdares situation och balansgången mellan ansvar, kärlek och försörjning. Tillgång till, organisering och utförande av olika välfärdstjänster kan ha stora konsekvenser för den situation den äldre, ibland även närstående, befinner sig i. Melin Emilsson (2013) har bland annat studerat det sociala arbetets roll i samband med olika professioners samverkan inom äldreomsorg och äldrevård. Jönson (2013) uppmärksammar som uttryck för ålderism hur det bland omsorgsgivare, i egenskap av framtida äldre, förekommer rättfärdiganden av att äldre personer idag behandlas på ett sätt som de själva inte skulle acceptera. Ibland, men inte alltid, förefaller det inom äldreomsorgen finnas skillnader mellan målbeskrivningar och den praktiska verksamheten med ett särskilt fokus på biståndshandläggarnas agerande och förhåll-

ningssätt (jfr Blomberg, 2004; Dunér & Nordström, 2006; Hellström Muhli, 2003; Lindelöf & Rönnbäck, 2004; Olaison, 2009). Blomberg (2004) fokuserar bland annat på att biståndshandläggarnas uppdrag i en specialiserad biståndsbedömning är att de ska bedöma äldre personers behov, samtidigt som förvaltningar använder sig av olika kontrollformer för att begränsa utgifterna. Dunér och Nordström (2006) identifierar alternativa handlingssätt i biståndshandläggarnas beslutsprocess. En genomgång av tidigare forskning visar på tydliga kunskapsluckor. En kunskapslucka som denna avhandling behandlar är processen som samtliga involverade, den gamla människan, de närstående och biståndshandläggare deltar i, då en flyttning till ett särskilt boende aktualiseras för äldre personer.

Den svenska äldreomsorgen under de senaste hundra åren – en kort inblick

När man vid förra sekelskiftet blev gammal och varken kunde försörja sig eller få hjälp av de vuxna barnen, fanns för många människor i Sverige inte något annat alternativ än att be fattigvården om hjälp. Idén om ålderdomshem lanserades med varierad framgång över landet under 1920- och 1930-talen (Edebalk 2009; Öhlander, 2007) och under åren 1946-1947 genomfördes en rad reformer som i praktiken underlättade för de äldre att bo kvar hemma. Till dessa reformer hörde folkpension till medborgare fyllda 67 år, bostadsbidrag och strävanden efter högre bostadsstandard (jfr Trydegård, 2000b; Öhlander, 2007). Omkring år 1950 restes socialpolitiskt förankrade protester mot missförhållanden inom vården av de äldre och det skapades en opinion mot den dåvarande boendeformen till förmån för utvecklingen av vården i hemmet. Där deltog författaren Ivar Lo-Johansson som en central opinionsbildare och i ett delvis ideologiskt förordande av självrespekt och värdighet, lanserade han mottot ”hemvård i stället för vårdhem” (Edebalk 2009; Öhlander, 2007). Åren 1950-1980 präglades av en etablering inom hemtjänsten, vars utbud successivt utökades (Trydegård, 2000b).

Under 1990-talet introducerades i många kommuner en organisationsreform inom äldreomsorgen med influenser från en internationell trend kallad *New Public Management*. Ledord som kontrakt, konkurrens och kontroll blev centrala (Vabø, 2005), och med den privata sektorn som förebild, syftade reformen till att effektivisera den offentliga verksamheten och förbättra hushållningen med befintliga resurser. Som ett led i denna organisationsreform har så kallade *beställar-/utförarsystem* införts, inte minst i syfte att stärka effektivitet och rättssäkerhet (Blomberg, 2004, 2008). Lokalt finns det också en etablering av så kallade *kundvalsmodeller* inom äldreomsorgen (Edebalk, 2002; Edebalk & Lindgren, 1996; Edebalk & Svensson, 2005). Om en kommun väljer att införa kundval enligt lagen om valfrihetssystem (SFS 2008:962) innebär det att enskilda äldre personer som beviljats omsorgsinsatser kan välja mellan ett antal utförare som uppfyller vissa fastställda krav, även om inte alla äldre har samma förutsättningar att hitta de bästa utförarna (jfr Svensson & Edebalk, 2010; Szebehely, 2011). Vissa kommuner tillämpar valfrihet när det gäller särskilda boenden, andra gör det inte, men i det senare fallet har den äldre personen däremot rätt att ha önskemål (Äldreguiden, 2014). I ett betänkande av Utredningen om framtida valfrihetssystem inom socialtjänsten (SOU 2014:2) förespråkas att samtliga kommuner i Sverige bör erbjuda valfrihet inom hemtjänstens verksamhet. Dessutom presenteras förslag om hur valfriheten kan utökas och hur enskilda människor kan stöttas i valet av utförare, där även valfriheten för särskilda boenden avses.

I en internationell jämförelse har Sverige, liksom andra skandinaviska länder, tidigare ansetts ha en välfärd kännetecknad av statsfinansierade offentliga tjänster, tillgängliga för och utnyttjade av alla socialgrupper (Esping-Andersen, 1990; Sipilä, 1997). År 1998 tog riksdagen ställning till att även fortsättningsvis låta den svenska äldreomsorgen vara ”solidariskt finansierad genom skattemedel” och ”tillgänglig efter behov, inte efter köpkraft” (Prop. 1997/98:113). Med detta avsågs att äldre personer skulle vara ekonomiskt och socialt oberoende, ha inflytande i samhället och i sin vardag, och ha tillgång till god vård och omsorg. Medan den svenska lagstiftningen skapar en bild av en förhållandevis god tillgång till välfärdstjänster, är den konkreta tillämpningen av lagstiftningen mer restriktiv (Blomberg, Edebalk & Petersson, 2000;

Sunesson, Blomberg, Edebalk, Harrysson, Magnusson, Meeuwisse, Petersson & Salonen, 1998; Szebehely & Trydegård, 2012; Trydegård, 2000a). Under 1990-talet ökade förväntningarna på den informella omsorgen (t ex Blomberg, Edebalk & Pettersson, 2000; Johansson, Sundström & Hassing, 2003). Av en studie från år 2005 framgår att hjälpen från närstående personer i Sverige tilltagit bland äldre personer med låg inkomst, även om de flesta äldre, framför allt kvinnor, skulle ha föredragit insatser från den offentliga äldreomsorgen (Szebehely, 2005). Samtidigt framgår av andra studier att det dels finns ett snävt juridiskt familjebegrepp som inte omfattar de äldres barn, dels ett utvidgat familjebegrepp baserat på att de i praktiken förväntas ta del av omsorgen om de äldre (Hammarström, 2006; Janlöv, Rahm Hallberg & Petersson, 2011; Olaison & Cedersund, 2008). Utvecklingen har bidragit till att äldre personers rättigheter formellt stärkts, samtidigt som enskilda människors sociala medborgarskap i praktiken försvagats (Blomberg & Petersson, 2003). I dagsläget kan en äldre persons flyttning från eget boende till särskilt boende bli aktuell först när det föreligger omfattande vård- och omsorgsbehov. Samtidigt kan noteras att denna boendeform i styrdokument betraktas som en fullvärdig bostad med förutsättningar för att leva ett självständigt liv (jfr Socialstyrelsen, 2011).

Omsorgsinsatser i Sverige

Hösten 2012 fanns enligt statistik från Socialstyrelsen (2013a) 1 988 handläggare inrapporterade med uppdrag att bedöma behov hos de äldre (65+) enligt socialtjänstlagen, vilket omräknat till heltid (40 timmar/vecka) uppgår till 1 835 tjänster (Socialstyrelsen, 2013a). På nationell nivå har varje biståndshandläggare i genomsnitt ansvar för 161 personer med äldreomsorg, i vissa fall närmare 360 personer (Socialstyrelsen, 2013b). Mellan åren 1993 och 2008 sjönk antalet platser på särskilda boenden bland personer 80 år och äldre från 24 till knappt 15 procent (Socialstyrelsen, 2009). Kommunerna hänvisade till vikten av att omfördela resurserna från en kostsam institutionsvård till hemvård, till en förbättrad folkhälsa kombinerad med ett vid tidpunkten minskat

demografiskt tryck, och till tekniska framsteg inom hälso- och sjukvården som möjliggjorde hemsjukvård också för svårt sjuka personer (Socialstyrelsen, 2008). Parallellt med skärpta krav för att beviljas en plats på ett särskilt boende (Socialstyrelsen, 2006a; Thorslund, 1997; Westlund & Persson, 2007), har kraven skärpts för att beviljas hemtjänstinsatser (Szebehely & Trydegård, 2012). Dessutom har tillgången till verksamheter som tidigare varit öppna för en bredare grupp, såsom dagverksamheter, omvandlats till en biståndsbedömd insats (jfr Larsson & Szebehely, 2006). Antalet personer (65+) med permanent boende i särskilda boendeformer har enligt källor från Socialstyrelsen, Tabell 1, kontinuerligt minskat mellan åren 2000, 2005 och 2011:

Tabell 1. *Antal/ andel personer (65+) med permanent boende i särskilda boendeformer 1 oktober åren 2000, 2005 och 2011. Avrundade tal.*

Ålder:	2000 (Socialstyrelsen, 2006b)		2005 (Socialstyrelsen, 2006b)		2011 (Socialstyrelsen 2012)	
65-79	27 000	3 %	20 000	2 %	17 400	-
80+	91 300	20 %	80 500	17 %	72 300	15 %
Totalt:	118 300	8 %	100 400	6 %	89 800	5 %

Antalet personer (65+) med permanent boende i särskilda boendeformer har minskat från 118 300 till 89 800 mellan åren 2000 och 2011, vilket mot bakgrund av en ökad andel människor i de högre åldrarna motsvarar en minskning från 8 till 5 procent. Enligt uppgifter från år 2012 finns ungefär 309 400 människor i Sverige över 65 år med minst en beviljad insats såsom hemtjänst, trygghetslarm, dagvård, korttidsboende eller särskilt boende (Socialstyrelsen, 2012). Antalet personer (65+) med beviljad hemtjänst har enligt källor från Socialstyrelsen, Tabell 2, kontinuerligt ökat mellan åren 2000, 2005 och 2011:

Tabell 2. *Antal/andel personer (65+) med beviljad hemtjänst 1 oktober åren 2000, 2005 och 2011. Avrundade tal.*

Ålder:	2000 (Socialstyrelsen, 2006b)		2005 (Socialstyrelsen, 2006b)		2011 (Socialstyrelsen 2012)	
65-79	38 000	4 %	36 900	3 %	44 900	-
80+	82 900	18 %	98 000	20 %	117 400	24 %
Totalt:	120 900	8 %	135 000	9 %	162 300	9 %

I många länder lever alltfler människor allt längre (jfr Christensen, et al., 2009). Detta avspeglas i denna statistik såtillvida att det totala antalet människor med beviljad hemtjänst mellan åren 2000 och 2011 ökar, medan procenttalet på 8 - 9 procent förblir konstant. Om antalet äldre personer med beviljade hemtjänstinsatser också inkluderar dem som endast får matdistribution, trygghetslarm eller snöröjning, uppgick det totala antalet år 2007 till 198 900 personer och år 2011 till 220 600 personer (Regeringens skrivelse 2013/14:57). Som framgår av Tabell 1 och Tabell 2 ovan och enligt uppgifter från år 2011 (Socialstyrelsen, 2012), var 89 800 personer i Sverige permanent boende i särskilda boendeformer och 162 300 personer hade beviljad hemtjänst. Detta motsvarade 5 respektive 9 procent av den svenska befolkningen 65 år och äldre (Socialstyrelsen 2012), vilket vid tidpunkten motsvarade proportionerna i den kommun där studien ägde rum (jfr Socialstyrelsen 2012). Kommunen är medelstor och studien gjordes i eller i närheten av en snabbt växande stad. På ett övergripande plan har denna situationsbeskrivning likheter med de studier som gör gällande att enskilda äldre personer förväntas ta ett större ansvar för sin egen välfärd och att det sociala medborgarskapsperspektivet präglas av en aktiv dimension (jfr Blomberg & Petersson, 2003; Gynnerstedt, 2011).

Beslutsprocessen inom äldreomsorgen i Sverige

I lagstiftningen betonas vikten av respekt för människors självbestämmande och integritet, likaså vikten av att stödet till enskilda människor utformas så att det stärker förutsättningarna för att leva ett självständigt liv (SoL, 2001:453). På motsvarande sätt anges i den nationella handlingsplanen för den svenska äldrepolitiken att äldre personer ska kunna leva ett aktivt liv, ha inflytande över sin vardag och kunna åldras med bibehållet oberoende (Prop. 1997/98:113). Därigenom har kommunerna ett ansvar att tillförsäkra den enskilde en skälig levnadsnivå och att ge stöd till de personer som inte själva kan tillgodose sina behov eller få dem tillgodosedda på annat sätt. För att få rätt till stöd, i det här fallet en flyttning till ett särskilt boende, måste den äldre personen själv eller en legal ställföreträdare, även kallad en god man, göra en ansökan enligt socialtjänstlagen. Detta görs mot bakgrund av att gällande regelverk värnar om individens självbestämmande och integritet (Socialtjänstlagen, 2001:453). När en äldre person i Sverige formellt har gjort sin ansökan vidtar biståndshandläggarnas myndighetsutövning, vilket innebär att biståndshandläggarnas agerande omgärdas av regler för att garantera den äldres rättssäkerhet. Inte desto mindre finns en praxis på många håll att dela upp handläggningen i ett informellt respektive ett formellt moment: i det informella momentet möts den äldre personen och biståndshandläggaren, möjligen tillsammans med närstående personer, vård- och omsorgspersonal, för diskussioner om hur föreliggande behov ska tillgodoses, varpå biståndshandläggaren fattar beslut som följs upp i kontakter med verkställande personal. Först i samband med det formella beslutet påbörjar biståndshandläggaren sin dokumentation (Lindelöf & Rönnbäck, 2007). En komplexitet i sammanhanget är att biståndshandläggarna, liksom många andra beslutsfattare, måste förhålla sig till delvis motstridiga normativa kontexter såsom exempelvis likabehandlingsprincipen och individualiseringsprincipen (jfr Molander & Grimen, 2010). Enligt en studie av Andersson (2007a) kan principen om likabehandling bland biståndshandläggare uppfattas som ett sätt att skapa rättvisa, även om detta synsätt förutsätter en syn på de äldre och deras behov som objektivt

mätbara. Likabehandlingsprincipen omtalas i kommunallagen (SFS 1991:900, 2 kap, 2 §) och individualiseringsprincipen kommer inte minst till uttryck i socialtjänstlagen (2001:453, 1 kap., 1 §).

Den 9 januari år 2014 beslutade regeringen att tillsätta en framtidsutredning för att stärka äldre personers självbestämmande och välbefinnande. Ett av de områden som ska utredas handlar om att ge kommunerna möjlighet att erbjuda äldreomsorg utan föregående biståndsbedömning (Socialdepartementet, 2014). Socialstyrelsen (2013c) har dessutom regeringens uppdrag att ge stöd till kommuner som vill påbörja ett förändringsarbete kallat ”Äldres behov i centrum” i syfte att stärka det behovsinriktade arbetssättet i kontrast till det insatsstyrda, vilket bland annat innebär att de äldres behov tydligt ska beskrivas innan förslag på insatser tas fram. Detta initiativ grundar sig på förhoppningar om att stärka enskilda människors rättssäkerhet och att hanteringen av de olika stegen ansökan, utredning, planering och uppföljning genomförs på likvärdigt sätt i hela landet (Socialstyrelsen, 2013c). Gemensamt för dessa satsningar är att de på sikt kan få konsekvenser för processen när en äldre persons flyttning till ett särskilt boende aktualiseras.

2. Teoretiska referensramar

I analysen av hur de äldre, deras närstående och biståndshandläggare upplever och beskriver processen när en äldre persons eventuella flyttning från eget boende till ett särskilt boende aktualiseras, har flera teoretiska infallsvinklar använts. Med utgångspunkt från dessa, har jag återkommande under analysarbetets gång noterat en framträdande benägenhet bland äldre personer, deras närstående och biståndshandläggare att böja undan, anpassa sig, vara till lags och släta över. Detta har bidragit till iakttagelser baserade på att äldre personer, deras närstående och biståndshandläggare ger uttryck för ett *hänsynstagande* enskilt och i relation till varandra. De teorier som bidragit till att uppmärksamma hänsyn och hänsynstagande, tillsammans med ett spänningsfält mellan olika upplevelser och beskrivningar av den gamla människans självständighet och självbestämmande, belyser olika perspektiv och aspekter. Hoflands (1990) definition av *självständighet* och Goffmans (1959/1987, 1963/1990) teorier om *intrycksstyrning* och *stigma* har bidragit till ett teoretiskt fokus på människan som bärare av livsmål och värderingar. För att sammanfatta har jag valt att tillämpa olika teoretiska utgångspunkter i en strävan efter att försöka förstå vad som händer i hänsynstagandet mellan äldre personer, deras närstående och biståndshandläggare i en process när en gammal människas eventuellt förestående flyttning från eget boende till ett särskilt boende aktualiseras. Ingen vill stöta sig med någon annan och i återkommande hänvisningar till den gamla människans självständighet och självbestämmande rättfärdigas egna ageranden och förhållningssätt. De teoretiska infallsvinklar som tillämpats har både använts specifikt i artiklarna, men de har även tillämpats för att försöka förstå vad som händer ur ett helhetsperspektiv. För att ge en bild av denna teoretiska referensram, kommer teorierna i det följande att presenteras i avsnitten: ”Självständighet, självbestämmande och stigma”, ”Intrycksstyrning, rättfärdiganden och ursäkter”, ”Sociala band och livsloppsperspektiv” och ”Skön, allianstrategi och riskbedömning”.

Självständighet, självbestämmande och stigma

Genom att i analysen utgå från hänsynstagande som ett framträdande drag i det empiriska materialet, har ett spänningsfält utkristalliserats mellan hur äldre personer, deras närstående och biståndshandläggare upplever och beskriver en gammal människas *självständighet* och *självbestämmande* inbördes och i relation till varandra. Självständighet och självbestämmande kan uppfattas som uttryck för en mänsklig rättighet att kunna genomföra vad man föresatt sig och att svara för vissa beslut, men dessa och närliggande begrepp intar också en central plats i olika styrdokument. I målbeskrivningen för den nationella äldrepolitiken fastställs att den äldre ska kunna åldras i trygghet och med bibehållet oberoende, ha inflytande över sin vardag, bemötas med respekt och ha tillgång till god vård och omsorg (Prop. 1997/98:113). Ett mål för socialtjänsten, som äldreomsorgen organisatoriskt tillhör, är att verksamheten ska bygga på människors självbestämmanderätt och integritet (SoL, 2001:453). Som ytterligare ett exempel kan nämnas att äldreomsorgens nationella värdegrund (Prop. 2009/10:116) framhåller vikten av integritet, självbestämmande, individanpassning, delaktighet och insatser av god kvalitet. I avhandlingens sammantagna resultat utvecklas och konkretiseras innebörden av begrepp relaterade till självständighet och självbestämmande genom fyra, bland flera möjliga, aspekter som benämns: *oberoende, integritet, inflytande* och *valfrihet*. De har inspirerats av den vikt som i lagstiftningen och i samhället i stort läggs vid äldre personers rätt till självbestämmande, autonomi, integritet och valfrihet (jfr Trydegård, 2000b).

I processen när de äldres eventuella flyttning aktualiseras, framstår hänvisningar till den gamla människans självständighet och självbestämmande som ett sätt för de äldre, deras närstående och biståndshandläggare att rättfärdiga olika ageranden och förhållningssätt, inför sig själva och andra (jfr Scott & Lyman, 1968). Men självständighet och självbestämmande är komplicerade begrepp, inte minst mot bakgrund av att begreppens innebörd definieras i förhållande till någon eller någonting. Begreppen framstår också komplicerade mot bakgrund av

att det finns ett flertal närliggande begrepp. *Autonomi* kan användas som ett samlingsbegrepp, där självbestämmande, frihet, självständighet, valfrihet och handlingsfrihet ingår (Collopy, 1988). På motsvarande sätt kan *självständighet* utgöra det övergripande samlingsbegreppet, där tilliten till den egna handlingsförmågan, autonomi, självbestämmande och valfrihet ingår (Russell, et al., 2002). Självständighet handlar därmed inte bara om att kunna försörja sig själv, vilket utgjorde ett framträdande drag bland annat i Sverige, inte minst under 1800-talets senare del (Jordansson, 2008). Självständighet handlar i moderna västerländska samhällen om att betona oberoende snarare än beroende (Scheff & Starrin, 2002) och om att kunna presentera sig själv som oberoende av och inför andra eller åtminstone i ett ömsesidigt beroende (jfr Powell, et al., 2007). I en brittisk studie om äldre personers självständighet presenterar Secker, et al. (2003) en definition med en betoning av aspekter som självkänsla, självbestämmande och livsmål. Begreppen självständighet och självbestämmande utgör därmed två närliggande begrepp och Hoflands (1990) distinktion mellan olika dimensioner har inspirerat min analys och tillämpats som en teoretisk infallsvinkel. Hofland (1990) har med utgångspunkt från gamla människors autonomi på särskilda boenden gjort en en teoretisk distinktion mellan fysiska, psykiska och spirituella dimensioner. Med den fysiska dimensionen av autonomi avses enligt Hofland den gamla människans fysiska kapacitet, med den psykiska dimensionen den gamla människans inflytande i den fortlöpande omsorgen och med den spirituella dimensionen avses vikten av kontinuitet i livslånga värderingar.

Att den gamla människans självständighet och självbestämmande återkommande används i empirin för att rättfärdiga olika ageranden och förhållningssätt i processen, när äldre personers eventuella flyttning från eget boende till ett särskilt boende aktualiseras, kan få konsekvenser för hur enskilda människor uppfattar sig själva. Kopplat till Goffman (1963/1990) äger en *stigmatisering* rum vid tillfällen när det finns skillnader mellan vad en person bör vara, så kallad virtuell social identitet, och vad en person är, det vill säga faktisk social identitet. I en strävan efter att framstå normal, i kontrast till avvikande, medför det en benägenhet till anpassning. Man kanske till och med överväger att avstå från äldreomsorgens tjänster, för att undvika stigmat att framstå som en

belastning för samhälleliga resurser (Blomberg & Petersson, 1999). Medan Goffman (1963/1990) uppmärksammar att en individ kan reduceras till att representera ett kroppsligt stigma, ett karaktärsstigma och/eller ett gruppstigma, diskuterar Spicker (1988) fysiska-, mentala- och moraliska stigman liksom stigman relaterade till fattigdom och beroende. Under förutsättning att flyttningen från det egna boendet till ett särskilt boende framstår som en övergång från att vara oberoende till att bli beroende (Jack, 1998), kan den process som föregår en eventuell flyttning från eget boende till ett särskilt boende uttryckas som ett övervägande mellan att visa sitt stigma eller att dölja sitt stigma i en strävan efter att framstå normal (Goffman, 1963/1990).

Intrycksstyrning, rättfärdiganden och ursäkter

Det spänningsfält Goffman (1963/1990) skisserar mellan vad som anses normalt respektive avvikande, bidrog i ett nästa steg till att Goffmans (1959/1987) så kallade *intrycksstyrning* inkluderades i den teoretiska referensramen. Goffman tillämpar i sin teori teatern som metafor för olika sociala vardagssituationer där individen betraktas av en publik samtidigt som individen utgör en publik i förhållande till betraktarna. Enligt Goffman (1959/1987) försöker individen påverka andras intryck genom att justera sin omgivning, sitt utseende och uppförande, varigenom den sociala interaktionen påverkas av individens ambitioner att undvika att bli generad och att genera andra. Goffman kan anses uppfatta självet som en social produkt formad av sociala normer, men hans arbete kan också uppfattas som ett uttryck för att människor i det sociala livet strävar efter att upprätthålla ett samhälles moraliska ordning (jfr Branaman, 1997).

Den fortlöpande intrycksstyrning som Goffman (1959/1987) uppmärksammar kan inte desto mindre krackelera. För att försöka förstå vad som händer när människors ageranden inte överensstämmer med sociala förväntningar, såsom när gamla människors krafter avtar och

värderingen om självständighet består, tillfördes Scott och Lymans (1968) teoretiska tillämpning av så kallade *accounts* den teoretiska referensramen. Scott och Lyman har innehållsmässigt klassificerat dessa accounts som rättfärdiganden eller ursäkter, som vid behov kan överbrygga gapet mellan förväntningar och handlingar. I analysen relateras rättfärdiganden till ett kvarboende, medan ursäkter relateras till en flyttning till ett särskilt boende. Jag uppfattar att detta fokus anknyter till Goffmans intrycksstyrning i den meningen att tillämpningen av rättfärdiganden och ursäkter kan bidra till att tona ner och normalisera.

Sociala band och livsloppsperspektiv

Att studera hur människor strävar efter att förmedla ett visst intryck till sin omgivning utgör ett återkommande teoretiskt fokus hos flera olika forskare (jfr Cooley, 1922; Goffman, 1959/1987; Scheff, 1990). För närstående personers vidkommande gäller att de har ett juridiskt begränsat inflytande i Sverige, samtidigt som deras insatser kan utgöra en förutsättning för den äldre personens vardag i det egna boendet. Därför kan det heller inte uteslutas att det finns motstridiga sätt att agera och förhålla sig när en äldre persons flyttning från eget boende till ett särskilt boende aktualiseras, vilket bidragit till att Scheffs (1990) teori om *sociala band* tillämpats i analysen. Enligt Scheff utgör stolthet ett tecken på intakta sociala band, medan skam utgör tecken på skadade eller hotade band, och han menar att starka sociala band mellan människor utgör den kraft som håller samman ett samhälle (Scheff, 1990). Med sociala band avses här möten och ritualer i samband med den process som föregår den äldre personens eventuella flyttning från eget boendet till ett särskilt boende. Närstående personer vill inte äventyra den äldres självbestämmande. Inte heller vill de riskera en stigmatisering, i betydelsen uttalanden som framställer den äldre personen avvikande. I de närståendes reaktioner motsvarar den ena ytterligheten stolthet en bekräftelse på att de förmår leva upp till samhällets regelverk, medan skam utgör ett uttryck för att de i något avseende upplever att de brister.

Människors sätt att agera och förhålla sig enligt dem själva och/eller andra utgör ett återkommande fokus i denna avhandling. Det är genom hur de upplever och beskriver vad som händer, som olika ageranden och förhållningssätt framträder. Detta avser även närstående personer. För att särskilt följa upp faktorer som placerar deras livslopp i ett sammanhang, i den tid och det samhälle de lever i och i förhållande till den äldre personen, har ett *livsloppsperspektiv* tillförts den teoretiska referensramen. Jeppsson Grassman (2005) uppmärksammar att livsloppet och dess faser påverkas av institutionaliserade normer kring hur enskilda människor förväntas leva sina liv i olika åldrar, av utvecklingen av ett välfärdssystem och överlag av hur man ser på enskilda människors levnadsförhållanden i ett samhälle. I den teoretiska tillämpningen av livsloppsperspektivet, hämtas inspiration från fem mekanismer som av Bengtson, et al. (2002) ansetts vara framträdande inom livsloppsforskningen. De fem mekanismerna utgörs summariskt av: livsfas, ömsesidiga beroendeförhållanden, individens kontroll och anpassningsförmåga, situationsbundna krav som påverkar anpassningsförmågan och accentuering av individens bakgrund och kapacitet. Mekanismerna *livsfas* och *ömsesidiga beroendeförhållanden* följs upp i analysen genom en indelning av närstående personer: dels närstående personer i samma generation som den äldre, dels närstående i yngre generationer än den äldre. Resterande mekanismer har inspirerat till att övergripande följa upp hur de närstående hanterar sin situation.

Skön, alliansstrategi och riskbedömning

Tjänstemän med ett delegerat ansvar att besluta om stödinsatser, såsom biståndshandläggare, parerar ofta mellan organisationens uppdrag, den vardagliga tillämpningen av gällande riktlinjer och hjälpsökande människors intressen (jfr Lipsky, 1980). Ofta medför detta i praktiken att de är hänvisade till sin yrkeskunskap, till den egna kreativiteten och till egna överväganden (Svensson, Johnsson & Laanemets, 2000). För att belysa hur biståndshandläggarna hanterar processen när en äldre persons flyttning till ett särskilt boende aktualiseras, har inspiration hämtats från Molander och Grimens (2010) definition av begreppet

skön (eng. discretion). Molander och Grimen gör en distinktion mellan en strukturell aspekt, där beslutsfattare utifrån eget omdöme väljer mellan tillåtna handlingsalternativ, och en epistemisk aspekt, där de kommer fram till ett beslut genom att tillämpa ett praktiskt resonemang utifrån en ”situationsbeskrivning i kombination med en norm till en handling” (a. a., s. 171, egen övers.). Normens funktion är här att i resonemanget rättfärdiga steget från en situationsbeskrivning till en handling (Molander & Grimen, 2010).

För att försöka förstå hur biståndshandläggarnas diskussioner med andra yrkesgrupper inverkar på hur de hanterar processen, har Selanders (1989) så kallade *allianssstrategi* tillämpats som teoretisk infallsvinkel. Denna strategi har bidragit till att uppmärksamma i vilken mån biståndshandläggare allierat sig med andra yrkesgrupper eller med redan etablerade forskningsinstitutioner för att stärka sin egen ställning. Att tillämpa detta fokus har framstått relevant mot bakgrund av att biståndshandläggarna utgör en förhållandevis ny yrkesgrupp, som i egenskap av en semi-profession expanderat i samband med utvecklingen av det svenska välfärdssystemet (jfr Brante, 2009). Inom referensramen finns även ett teoretiskt fokus på biståndshandläggarnas bedömning av föreliggande *risker* med utgångspunkt från Taylors (2006) definition av sex paradigm, som inbördes påverkar varandra: att identifiera och tillgodose behov, begränsa risken för olyckor, skydda individen och andra, balansera mellan för- och nackdelar, beakta resurser och prioriteringar och att vara lyhörd inför underliggande konflikter.

Utifrån tillämpningen av skön, allianssstrategi och riskbedömning, väcktes ett intresse för varför biståndshandläggarna tillämpar en restriktiv hållning i samband med äldre personers eventuella flyttning till ett särskilt boende. För att försöka förstå varför biståndshandläggarna i sin yrkesutövning normaliserar detta förhållningssätt, har en egenhändigt framtagen teoretisk modell tillämpats (se Söderberg, Ståhl & Melin Emilsson, 2014b). Denna modell baseras på tre nivåer: på makro-, meso- respektive mikronivå (jfr Brante, 2004). Varje nivå har byggts upp dels utifrån en formel för en strukturell aspekt (handlingsutrymme) av skön, dels utifrån en formel för en epistemisk aspekt av skön (praktiskt resonemang) (jfr Molander & Grimen, 2010). Dessa formler

har i ett andra steg relaterats till ett urval flervetenskapliga referenser, för att ge perspektiv till biståndshandläggarnas praktik. Formeln för den strukturella aspekten har hämtats från Pawson och Tilley (2004) med en uppdelning i *context* + *mechanism* → *outcome* och formeln för den epistemiska aspekten har hämtats från Molander och Grimen (2010) med en uppdelning i *desciption of a situation* + *norm* → *action*. Förenklat baseras båda dessa formler i sin uppbyggnad på ett utgångsläge, som i ett nästa steg påverkas av någonting och som i sin tur inverkar på det som händer.

3. Metod och tillvägagångssätt

I denna avhandling finns ett fokus på den gamla människans eventuella flyttning från eget boende till ett särskilt boende. Ett särskilt intresse finns också för hur äldre personer, deras närstående och biståndshandläggare upplever och beskriver vad som händer när denna eventuella flyttning aktualiseras enskilt och i relation till varandra, Figur 1. Detta innebär att vad en person ger uttryck för inte bara får konsekvenser för eget vidkommande, utan det påverkar även den andra på ett komplext och svårfångat sätt. Det empiriska materialet för avhandlingen är insamlat inom ramen för projektet ”Changing Place of Living in Old Age” vid CASE (Centre for Ageing and Supportive Environments), Lunds universitet.

Figur 1. *Illustration av avhandlingens fokus*

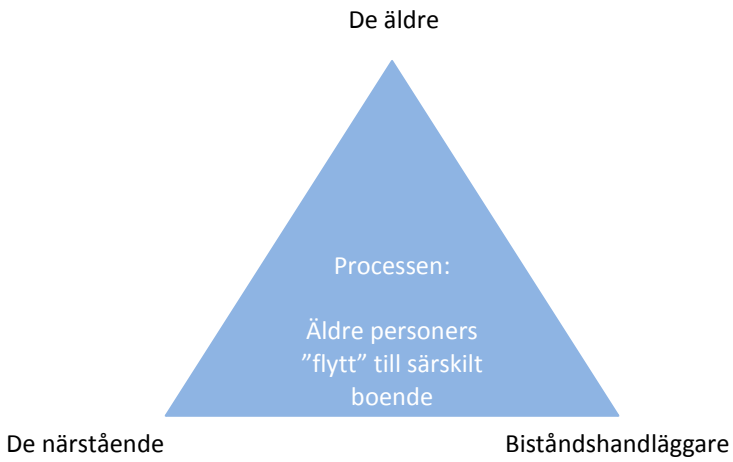

Detta kapitel inleds med en inledande beskrivning av min forskningsansats. Därefter övergår jag till att presentera det empiriska materialet, urval, den aktuella kommunen och tillträde till forskningsfältet, genom-

förande och insamling av det empiriska materialet, liksom tillvägagångssättet i samband med bearbetning och analys. Avslutningsvis diskuteras personliga utgångspunkter, förförståelse och egen insats, samt etiska överväganden.

Forskningsansats

För att försöka förstå vad som händer och hur gamla människor, deras närstående och biståndshandläggare enskilt och i relation till varandra upplever och beskriver den aktuella processen, har jag valt att tillämpa en *hermeneutisk ansats* i betydelsen att jag beaktat att det finns flera sätt att förstå världen eller en viss företeelse på (jfr Ödman, 1979/2007). Även om beteckningen hermeneutik kan ses som ett samlingsnamn för olika schatteringar, finns vissa synsätt och förhållningssätt som jag försökt beakta i mitt tolkningsförfarande. När jag försökt förstå har jag varit särskilt intresserad av hur människor vet någonting, enskilt och tillsammans (jfr Lundin, 2008). Denna värld av meningsfullhet har Husserl (2002) kallat *livsvärld* och han menar att man åtminstone delvis kan ställa sig utanför denna livsvärld och betrakta den utifrån. Andra menar att man i sin tolkning aldrig kan ställa sig utanför sin egen förförståelse (t ex Gadamer, 1998). I linje med Husserl har jag i min ansats försökt förhålla mig både till min egen livsvärld och förförståelse – och till andras. Jag har också försökt förhålla mig både till det som äger rum och det som inte äger rum. I mitt tolkningsförfarande har jag på motsvarande sätt försökt vara uppmärksam på en växelverkan mellan nutid och dåtid; historiskt och i enskilda människors liv. Därmed har delar och helhet, vardagssituation och sammanhang, tidigare forskning och samtida forskning, återkommande relaterats till varandra.

För att försöka förstå vad som händer när en äldre persons flyttning till ett särskilt boende aktualiseras och hur de äldre, deras närstående och biståndshandläggare enskilt och i relation till varandra upplever och beskriver denna process, gjordes sådana metodval som bedömdes kunna svara mot avhandlingens syfte. Genom att tillämpa öppna semistrukturerade intervjuer, vinjettbaserade intervjuer och uppföljande

samtal hade jag förhoppningar om att få inblick i enskilda människors upplevelser (Denzin & Lincoln, 2011). Dessutom hoppades jag få ett heterogent empiriskt material, för att se om det med ett sådant utgångsläge fanns möjligheter att hitta återkommande mönster (Patton, 2002). Samtidigt finns en medvetenhet om att forskningsområdet relaterat till äldre personers eventuella flyttning från eget boende till ett särskilt boende är betydligt större än det syfte och de frågeställningar som specificerats inom ramen för denna avhandling.

Empiriskt material

Äldre personer och deras närstående har medverkat i öppna semistrukturerade intervjuer som baserats på tematiska frågeguider (se bilaga 1). I anslutning till dessa intervjuer har även uppföljande samtal ägt rum, i första hand med de äldre. Dessa samtal har bidragit till möjligheten att tidsmässigt följa processen, men de har också kunnat fungera som tillfällen till kompletteringar och förtydliganden. Biståndshandläggarna har medverkat i vinjettbaserade intervjuer av skäl jag återkommer till senare under rubriken ”Etiska överväganden”. Övergripande kan konstateras att jag utgår från vad man säger att man gör i intervjuerna utan möjlighet att följa upp vad som äger rum i den vanliga vardagen. Inte desto mindre fokuseras i avhandlingen i huvudsak på hur man upplever och beskriver en process. Det empiriska materialet från de vinjettbaserade intervjuerna skiljer sig något i förhållande till övriga intervjuer genom att det har en mer resonerande karaktär. På ett övergripande plan har genomförandet av materialinsamlingen präglats av upprepade kontakter inte bara genom inslag av intervjuer och uppföljande samtal med gamla människor och delvis deras närstående, utan även genom återkommande möten och kontakter med biståndshandläggarna under rekryteringsarbetet och sedan i ett enskilt intervjutillfälle. Det samlade empiriska materialet är fördelat på följande sätt:

Tabell 3. *Empiriskt material – en översikt*

	Metod	**Antal personer**	**Antal intervjuer/ samtal**
Äldre personer	Öppna semi-strukturerade intervjuer och samtal	21	47
Deras närstående	Öppna semi-strukturerade intervjuer och samtal	17	27
Biståndshandläggare	Vinjettbaserade intervjuer	7	7
Summa:		**45**	**81**

Tre av de äldre mötte jag endast vid ett tillfälle. Däremot hade jag kontakt med sex personer vid två tillfällen, tio personer vid tre tillfällen och två personer vid fyra tillfällen. Förklaringen till skillnaden mellan antalet kontakter med de äldre (53) och antalet intervjuer/samtal (47) kan relateras till tillfällen då den verbala kommunikationen av olika skäl har varit begränsad. I det empiriska materialet ingår samtal med sammanlagt 14 personer efter genomförd flyttning till ett särskilt boende, inklusive en flyttning till ett trygghetsboende. Dessa samtal baserades i huvudsak på återblickar relaterade till vad som hände innan flyttillfället. På ett övergripande plan och i olika omfattning ingår i det empiriska materialet erfarenheter av:

- väntetiden mellan ansökan och formellt beslut
- hanteringen av ett avslag på ansökan

- beviljad ansökan men avböjt erbjuden plats
- genomförd flyttning till ett särskilt boende

Bland de äldre personer som har intervjuats finns både ensamstående och gifta. 17 personer hade egna barn, en person hade ett fosterbarn, och tre personer hade inga barn. För två personer utan egna barn var syskonbarn involverade i diskussionerna om den äldres eventuellt förestående flyttning till ett särskilt boende. Yrkesmässigt representerade de äldre såväl tjänstemannayrken som serviceyrken, chefer och anställda. 20 personer hade svensk bakgrund och en person kom från ett närliggande land. Nästan alla äldre personer bodde i lägenhet, men en person bodde i en villa och en person i ett radhus. Vid tidpunkten för de första kontakterna med de äldre, fanns tre personer på ett korttidsboende. Bland övriga äldre hade alla utom två personer hemtjänst; alltifrån bara några timmar i veckan till tillsyn dygnet runt. Två personer besökte regelbundet en dagcentral. 10 månader efter den tidpunkt materialinsamlingen bland de äldre påbörjades, hade 11 personer flyttat till ett särskilt boende och en person till ett trygghetsboende, fyra personer hade avlidit av vilka två först flyttat till ett särskilt boende och flyttningen hade av andra skäl inte ägt rum för fem personer.

Tabell 4. *Åldersspridning äldre personer*

Ålder	**Män**	**Kvinnor**	**Totalt**
90-99	1	6	7
80-89	5	7	12
70-79	1	1	2
Totalt	**7**	**14**	**21**

Antalet närstående personer uppgick till 17 personer som förmedlats genom 18 äldre, då ett gift par ingick bland de senare. Fyra av de närstående tillhörde samma generation som de äldre och 13 närstående tillhörde yngre generationer. Endast makar delade samma hushåll som de äldre. Inledningsvis hade jag för avsikt att träffa varje närstående person endast vid ett tillfälle och så blev också fallet i kontakten med 11 närstående, men med sex av de 17 närstående togs upprepade kontakter. Dessa samtal aktualiserades i första hand under omständigheter när det empiriska materialet från de äldre var begränsat till följd av försämrad hälsa eller nedsatt hörsel- eller talförmåga. Intervjuer och samtal ägde rum med fyra närstående vid två tillfällen, med en närstående vid tre tillfällen och med en närstående vid fem tillfällen.

Tabell 5. *Åldersspridning närstående personer*

Ålder	**Män**	**Kvinnor**	**Totalt**
80-89	1	1	2
70-79	-	2	2
60-69	3	2	5
50-59	1	4	5
40-49	1	2	3
Totalt	**6**	**11**	**17**

Samtliga sju biståndshandläggare som intervjuades var kvinnor i åldrar mellan 28-64. Deras utbildningsbakgrund varierade och omfattade såväl socionomutbildning som en tidigare utbildning till ålderdomshemsföreståndarinna. Intervjuerna med biståndshandläggarna ägde enbart rum vid ett tillfälle.

Det samlade antalet deltagare bestämdes i överväganden avseende en så kallad *mättnad* i första hand med utgångspunkt från det empiriska materialet från äldre personer. Beslutet påverkades också av det samlade antalet närstående och biståndshandläggare. Allt insamlat empiriskt material har transkriberats av mig ordagrant, där jag även noterat inslag av exempelvis gråt, skratt och tonläge.

Urval

Projektidén presenterades inledningsvis för äldreomsorgens förvaltningsledning i kommunen i fråga och idén mottogs väl. En tid senare tillsattes jag som doktorand. Inför insamlingen av det empiriska materialet vidtog uppföljande möten med chefer, platssamordnare och biståndshandläggare. Det fanns en enighet om att kommunens biståndshandläggare skulle vara behjälpliga i rekryteringen av äldre personer som av olika skäl aktualiserats för en flyttning till ett särskilt boende och som skulle kunna medverka i projektet.

På myndighetschefens initiativ och med förankring hos enhetschefen träffade jag i april år 2009 en arbetsgrupp bestående av platssamordnaren och två biståndshandläggare för att precisera urvalskriterierna för äldre som överväger en flyttning till ett särskilt boende. Det fanns en diskussion om huruvida urvalskriteriet allmänt skulle gälla äldre som ansökt/stod i begrepp att ansöka om en plats på ett särskilt boende eller om detta skulle specificeras och exempelvis utesluta människor med en demenssjukdom. Utgången blev det förstnämnda alternativet. I september 2009 informerades kommunens biståndshandläggare muntligt om forskningsprojektet i samband med en biståndshandläggarträff. Presentationen var övergripande i den meningen att inga detaljer diskuterades (jfr Taylor & Bogdan, 1984). Vid detta tillfälle överlämnades även informationsblad. Denna information innehöll en kortfattad beskrivning av forskningsprojektet och av forskningsetiska principer. Motsvarande informationsblad för de äldre överlämnades också, avsedda att vidarebefordras av biståndshandläggarna i samband med

deras förfrågningar. Ett upprepat informationsmöte hölls i oktober 2009.

Den aktuella kommunen och tillträde till forskningsfältet

Kommunen där studien har ägt rum ligger i södra delen av Sverige och hade den 1 november år 2013 en befolkning på ungefär 114 000 invånare, varav cirka 18 000 personer var över 65 år (SCB, 2014). Kommunens centralort är expansiv och många som arbetar där pendlar från andra delar av regionen. Studien har genomförts i eller i närheten av denna centralort. I kommunen finns för närvarande drygt 15 särskilda boenden för äldre personer, varav färre än fem boenden drivs av ett företag på uppdrag av kommunen. Sammanlagt finns på dessa boenden ungefär 700 platser. Antalet formella ansökningar om särskilda boenden per månad varierar mellan olika muntliga uppgifter. Vård och omsorg erbjuds så långt det är möjligt i den äldre personens eget boende, medan kommunens särskilda boenden är avsedda för personer med omfattande vård- och omsorgsinsatser med behov av närhet till personal dygnet runt. Den äldre gör en muntlig eller skriftlig ansökan om en plats på ett särskilt boende, vilken följs upp i utredning och beslut av kommunens biståndshandläggare. I kommunen gäller valfrihet för service-, omvårdnads- och hemsjukvårdsinsatser, men när det gäller särskilda boenden har de äldre endast rätt att ha önskemål om vart de vill flytta. Inom loppet av tre månader efter tidpunkten för en beviljad ansökan måste biståndshandläggarna å kommunens vägnar erbjuda en plats på ett särskilt boende för att undvika vite, även om detta erbjudande inte överensstämmer med de äldres egna önskemål.

Tillträdet till forskningsfältet gick inledningsvis trögt. En månad efter informationstillfället för kommunens biståndshandläggare hade ännu inga kontakter förmedlats. Detta förklarades med hänvisning till att de personer som tillfrågats inte varit intresserade av en projektmedverkan. Efter ytterligare tre veckor hade sju kontakter förmedlats och efter min medverkan i ytterligare en biståndshandläggarträff ökade antalet kon-

takter. Det kan inte uteslutas att biståndshandläggarna inbördes valde att förhålla sig på olika sätt till det överenskomna urvalskriteriet och överlag till ett engagemang i rekryteringsarbetet.

De äldre tillfrågades av mig i samband med det första intervjutillfället om de kunde tänka sig att förmedla kontakten till en av sina närstående. En av de äldre avböjde medan övriga ställde sig positiva och kontaktuppgifter till valfri person överlämnades, även om två av de närstående visade sig vara svåra att kontakta. Undantagsvis etablerade biståndshandläggarna kontakt med närstående personer redan i samband med rekryteringen av de äldre, under omständigheter när närstående personer ansågs kunna underlätta logistiken i samband med detta intervjutillfälle.

Efter en förnyad kontakt med biståndshandläggarnas enhetschef, mötte jag i september år 2010 sju av de sammanlagt 10 biståndshandläggare som varit behjälpliga i tidigare rekryteringsarbete. Två av de 10 var sjukskrivna under perioden och en tredje tjänstgjorde inte längre på den aktuella arbetsplatsen. Syftet med kontakterna var vid denna tidpunkt en medverkan i individuella intervjuer. Det kan inte uteslutas att biståndshandläggarna i praktiken kände sig tvingade att delta. Inte desto mindre fanns bland biståndshandläggarna uttryck för en positiv inställning till att på nytt återknyta kontakten och det fanns en respekt för vikten att inte utelämna uppifter om den eller de äldre personer som de rekryterat till projektet.

Genomförande och insamling av det empiriska materialet

Beskrivningen av hur det empiriska materialet genomfördes och samlades in följer en i huvudsak kronologisk ordning. Inledningsvis redogör jag för tillvägagångssättet i samband med intervjuer och samtal med de äldre. Jag övergår till en motsvarande redogörelse för kontakterna med de närstående och avslutar med en presentation av den materialinsamling som ägde rum i kontakten med biståndshand-

läggarna. Insamlingen av det empiriska materialet skedde i tid delvis parallellt i kontakter med äldre och närstående personer, medan det empiriska materialet från möten med biståndshandläggare genomfördes i ett skede när övrig materialinsamling avslutats.

Figur 2. *Illustration av insamlingen av det empiriska materialet*

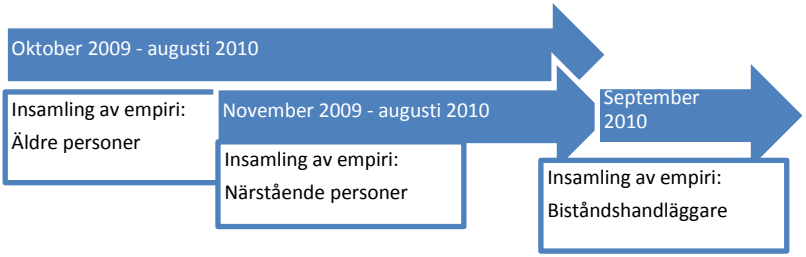

För att boka tid för en intervju, ringde jag upp de personer som gett sitt godkännande till att medverka i projektet. I samband med dessa bokningar förankrade jag i korthet projektidén; dess syfte och forskningsetiska principer (Vetenskapsrådet, odaterad källa, http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf). Intervjuerna ägde rum hemma hos de gamla, med några få undantag på ett korttidsboende eller en dagcentral. Intervjutillfället hade oftast förberetts. Man hade gjort sig fin och ibland dessutom ställt fram något ätbart. Vid några få tillfällen hade äldre personer glömt bort den på förhand inbokade intervjun, men jag mottogs väl och materialinsamlingen kunde trots detta äga rum. Alla intervjupersoner godkände en ljudupptagning i samband med intervjun, men vid ett känsloladdat tillfälle valde jag att låta den tekniska utrustningen vila. Under *öppna semi-strukturerade* intervjuer fungerade den tematiska frågeguiden (se bilaga 1) i första hand som en så kallad *check-list* efter den inledande frågan: ”Hur kommer det sig att en flyttning till ett särskilt boende är aktuell?”. Min ambition under samtliga kontakter (tidsbokningar, intervjuer och upp-

följande samtal) var att ha en informell ton och ett inkännande förhållningssätt (jfr Ehn & Klein, 1994/2007; Fontana & Frey, 2005) med en förhoppning om att därigenom få större inblick i intervjupersonernas vardagssituation. Detta kunde bidra till att jag under intervjuerna ibland ställde uppföljande frågor såsom i en informell konversation (Kvale, 1996; Patton, 2002). Liksom i vardagliga samtal kan det inte uteslutas att intervjupersonerna hade föreställningar om vad de förväntades berätta, med påföljd att det finns en risk för tillrättalagda svar (jfr Kvale, 1996). Summariska iakttagelser och observationer antecknades i ett kollegieblock efter varje avslutat intervjutillfälle. Det inspelade intervjumaterialet omfattade i tid mellan en halvtimme och en dryg timme per intervju. Efter ungefär tre-fyra månader togs en ny kontakt i första hand per telefon. I händelse av blockerade telefonnummer, söktes uppdaterade kontaktuppgifter via Internet alternativt via närstående. Antalet kontakter och formen för dessa kontakter anpassades efter de äldres hälsotillstånd. Antalet kontakter påverkades också av vid vilken tidpunkt det första intervjutillfället ägde rum i förhållande till materialinsamlingens slutdatum. I de uppföljande kontakterna byggde samtalen i stor utsträckning vidare på föregående intervjuer. Under telefonsamtalen och efter godkännanden av de äldre, förde jag anteckningar under samtalens gång. Rekrytering och de första inledande intervjuerna med äldre personer ägde rum i oktober år 2009 och avslutades i maj år 2010. De sista uppföljande samtalen gjordes i augusti år 2010.

De på förhand inbokade intervjuerna med närstående personer hade stora likheter med motsvarande intervjuer med de gamla, med undantag av att platsen för dessa intervjuer varierade betydligt mer. Ett flertal intervjuer ägde rum i de närståendes eget boende, medan andra intervjuer ägde rum exempelvis i anslutning till en arbetsplats där vi kunde talas vid ostört (jfr Creswell, 2007). Även i samband med dessa öppna semi-strukturerade intervjuer fungerade den tematiska frågeguiden (se bilaga 1) i första hand som en så kallad check-list efter den inledande frågan: ”Hur kommer det sig att en flyttning till ett särskilt boende är aktuell?”. De närstående hade kännedom om att jag vid detta intervjutillfälle redan hade träffat de gamla och de kunde ibland inflika ”som du märkte när du träffade…”. I övrigt utgjorde dessa tillfällen helt fri-

stående intervjutillfällen. Summariska iakttagelser och observationer nedtecknades även efter dessa intervjutillfällen. Några intervjuer gjordes per telefon när det inte var möjligt att träffas dagtid eller när avstånden var för stora för att kunna träffas. Efter godkännande av de närstående gjordes vid några tillfällen en ljudupptagning, men tekniska svårigheter bidrog till en begränsning i detta tillvägagångssätt. I stället förde jag under flertalet intervjuer anteckningar efter ett inledande godkännande av de personer som berördes. Rekrytering och de första inledande intervjuerna med närstående personer ägde rum i november år 2009 och avslutades i maj år 2010. De sista samtalen gjordes i augusti år 2010.

Intervjuerna med sju av de 10 biståndshandläggare som medverkade i rekryteringen av de gamla bokades in via enhetschefen med utgångspunkt från tider jag hade föreslagit. För varje intervju avsattes 30 minuter och samtliga sju intervjuer ägde rum inom åtta dagar i augusti-september år 2010. Endast vid ett tillfälle utfördes intervjun i biståndshandläggarens eget kontor och för resterande intervjuer stod andra kontorsutrymmen till förfogande. Intervjuerna med biståndshandläggarna baserades på så kallade *vinjetter* (se bilaga 2), i betydelsen intervjuer som utgick från fiktiva men realistiska scenarier (t ex Brewer, 2003). Uppslag till sådana omformulerade vinjetter växte fram i samband med den föregående materialinsamlingen bland äldre personer och deras närstående. Detta metodval gjordes i en strävan efter att utesluta risken för en eventuell inverkan på pågående beslutsprocesser. Jag förklarade metoden vid inledningen av varje enskild intervju och biståndshandläggarna uppmuntrades att ställa frågor i händelse av att något framstod som oklart. Sex korta vinjetter presenterades muntligt en i taget och biståndshandläggarnas intervjusvar inverkade delvis på vinjetternas ordningsföljd. Svaren kunde också bidra till att jag ställde vissa följdfrågor (jfr Patton, 2002), i synnerhet om det fanns behov av förtydliganden. Mycket korta iakttagelser nedtecknades efter dessa intervjutillfällen i huvudsak om vad som framstått särskilt centralt i biståndshandläggarnas svar.

Bearbetning och analys av det empiriska materialet

Även om delar av analysen började ta form redan under material-insamlingen, baseras de analyser som jag sedan utvecklat i huvudsak på skrivet material. Det empiriska materialet utgörs av tre olika typer av texter: transkriberat material från ljudupptagningar, anteckningar från pågående intervjuer eller uppföljningar och slutligen nedtecknade summariska iakttagelser och observationer. I bearbetningen har den samlade empirin lästs upprepade gånger för att hitta mönster att följa upp i vidare analyser. I den första och inledande sökningen har olika mönster skisserats och satts i relation till den teoretiska ansatsen liksom till övrigt empiriskt material (jfr Denzin, 2002).

I samband med bearbetningen av det empiriska materialet insamlat i kontakter med äldre personer, bidrog Scott och Lymans (1968) forskning baserad på rättfärdiganden och ursäkter (eng. accounts) till grundstrukturen för analysen. I bearbetningen av den empiri som samlats in i kontakter med närstående personer respektive bistånds-handläggare tillämpades i stället en så kallad *tematisk analys* (Luborsky, 1994). Detta innebar att det transkriberade materialet lästes flera gånger, varpå texten systematiskt tematiserades i en växelverkan mellan em-piriskt material, mina tolkningar och teoretisk ansats. Genom detta tillvägagångssätt sattes olika teman i relation till varandra och placerades i olika inbördes nivåer (Patton, 2002). I den tematiska analysen av de närståendes perspektiv byggde grundstrukturen på hur de agerade, reagerade och resonerade, medan analysen av biståndshandläggarnas perspektiv baserades på vad de sa att de gjorde, hur de själva uppfattade att de utförde sitt arbete och i vilket sammanhang de gjorde det.

Under arbetets gång framkom på olika sätt att biståndshandläggarna i sin yrkesutövning återkommande normaliserade en restriktiv hållning i samband med äldre personers ansökan om en plats på ett särskilt boende. I syfte att beskriva, analysera och försöka förstå vad som bidrog till detta framträdande förhållningssätt, valde jag att i analysen tillämpa en egenhändigt formulerad teoretisk modell (se Söderberg, Ståhl & Melin Emilsson, 2014b). Inom ramarna för denna modell

refererade jag till ett urval bland flera tänkbara forskningsrelaterade referenser.

Begrepp som giltighet och överförbarhet används ofta i diskussioner om forskningsresultatens kvalitet. För att inom ramen för denna avhandling stärka resultatens *giltighet* har intervjuer och samtal genomförts med största möjliga noggrannhet i insamling och bearbetning (Denzin & Lincoln, 2011; Kvale, 1996). I samtliga enskilda möten har dessutom äldre personer, deras närstående och biståndshandläggare haft möjlighet att övergripande reflektera över hur andra upplever och beskriver processen, för att bidra till ytterligare nyanseringar i det samlade materialet. Begreppet giltighet kan även relateras till diskussioner om huruvida forskningen verkligen belyser vad den avser belysa. Mot den bakgrunden har intervjuer och samtal präglats av öppna frågeställningar som: Hur kommer det sig att en flyttning är aktuell? Därigenom har det funnits en förhoppning om att stärka förutsättningarna för de tillfrågade att förmedla vad som för dem har framstått som centralt. Begreppet *överförbarhet* kallas ibland även extern validitet och med överförbarhet avses här i vilken mån resultaten kan tillämpas i andra kontexter och situationer (jfr Bryman, 2011). Ambitionen är att en viss form av överförbarhet kan gälla processen när äldre personer eventuellt står i begrepp att flytta även i andra delar av Sverige.

Personliga utgångspunkter, förförståelse och egen insats

Med ämnen som etnologi och antropologi i grundutbildningen och senare studier i sociologi och socialt arbete, har jag ett stort intresse för hur människor lever sina liv och hur deras vardag påverkas av inre och yttre omständigheter. Detta fokus på människans vardagsverklighet i ett kulturellt och samhälleligt sammanhang ligger i linje med det forskningssammanhang jag ingår i. Det har därmed också funnits återkommande inspiration till att närmare studera hur gamla människors vardag påverkas av såväl samhälleliga och organisatoriska förhållanden och förändringar, som mellanmänskliga och kulturella.

Ämnesmässigt har min förförståelse inte minst påverkats av yrkeslivserfarenhet inom enheter för Forskning och Utveckling (FoU) inom såväl kommuner som landsting. Därigenom har jag fått inblick i verksamheter som ryms inom både socialtjänstens ansvarsområden och landstingets enheter för geriatriska mottagningar. Ett av de lokala utvärderingsuppdrag som jag har utfört har särskild relevans för min förförståelse avseende processen i samband med äldre personers eventuella flyttning från eget boende till ett särskilt boende. Syftet med detta uppdrag var att få mer kunskap om vad som händer efter ett avslag på en ansökan om en plats på ett särskilt boende och vilka konsekvenser detta avslag kan få för äldre personer och deras närstående (Söderberg, 2005). Detta tillfälle till fördjupning har inverkat på min förförståelse såtillvida att resultatet gav en nyanserad bild av både positiva och negativa effekter av ett sådant avslag. Det är inte alltid självklart att en flyttning till ett särskilt boende är den bästa lösningen för en gammal människa, lika lite som en senarelagd eller utebliven flyttning alltid utgör det bästa alternativet. Därmed har jag heller inte, åtminstone inte på ett medvetet plan, tagit något principiellt ställningstagande till vare sig den ena eller andra boendeformen.

Min egen insats kan kronologiskt beskrivas på följande sätt. Jag mötte kommunala biståndshandläggare i grupp vid ett par tillfällen för att förankra den aktuella projektidén och med en förhoppning om att de skulle medverka i rekryteringen av äldre personer. Tillsammans med en mindre arbetsgrupp, deltog jag sedan i diskussioner om vilka kriterier som skulle gälla för projektets målgrupp. I det efterföljande rekryteringsarbetet vände sig de olika biståndshandläggarna direkt till mig med kontaktuppgifter till äldre personer som var intresserade av att delta. Jag etablerade därefter självständigt samtliga kontakter inför varje intervjutillfälle med de äldre, sedermera med närstående person, liksom avslutningsvis i förnyade kontakter med biståndshandläggarna. Samtliga intervjuer och tillhörande samtal har genomförts av mig och jag har själv transkriberat allt empiriskt material. Jag har helt självständigt gjort de inledande analyserna av det empiriska materialet och skrivit ett första utkast till samtliga texter och därefter fått synpunkter från handledarna. Därmed har jag självständigt etablerat kontakter inför varje intervjutillfälle, själv insamlat allt empiriskt material, gjort all transkribering

själv, samt helt självständigt gjort en första analys av det empiriska materialet och skrivit ett första utkast till samtliga texter.

Etiska överväganden

Anställda och privatpersoner involverade i projektet har informerats muntligt och skriftligt om de forskningsetiska principerna: om den aktuella forskningsuppgiftens syfte, om deltagarens rätt att själv bestämma över sin medverkan, om att personrelaterade uppgifter hanteras konfidentiellt och om att uppgifter insamlade om enskilda personer endast används för forskningsändamål (Vetenskapsrådet, odaterad källa, http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf). Vid det första mötet med såväl äldre personer som närstående personer har projektinformation presenterats, liksom de forskningsetiska principerna, varpå informerade samtycken undertecknats. I samband med transkribering, analys och citering har genomgående fingerade namn använts och detaljer i innehållet justerats för att stärka de medverkandes anonymitet. För biståndshandläggare presenterades information om projektet och om de forskningsetiska principerna muntligt i samband med ett personalmöte för biståndshandläggare och dessutom skriftligt genom informationsbrev. Vid detta informationstillfälle undertecknade närvarande biståndshandläggare ett formulär för informerat samtycke och övriga underskrifter vidarebefordrades till mig i efterhand. Avseende biståndshandläggarnas praktiska rekryteringsarbete har det inte funnits någon inblick i detta förfarande. Först efter de äldres och/eller närståendes godkännande har jag i egenskap av kontaktperson informerats om aktuella namn och telefonnummer, varpå en inledande kontakt etablerats.

I ett inledningsskede godkändes projektet av den Regionala Etikprövningsnämnden (Dnr 2009/16). Inte desto mindre har olika aspekter att beakta tillkommit under arbetets gång. Till dem hör det faktum att de äldre rekryterades av tjänstemän med myndighetsansvar i ett beslut med avgörande konsekvenser för de äldre. Följaktligen har jag lagt stor vikt vid att inte återberätta något parterna emellan, för att därigenom minimera risken för att påverka utgången av pågående beslutsprocesser

(jfr Creswell, 2007). Det är också mot den bakgrunden beslutet togs att i intervjuerna med biståndshandläggarna tillämpa vinjetter. Däremot kan inte uteslutas att de äldre och de närstående i sina beslut att medverka i projektet påverkats av föreställningar om hur en medverkan eventuellt kunde påverka utgången av deras ärenden.

I samband med min ankomst till enskilda människors hem, började intervjupersonen ibland berätta om sin situation redan medan jag tog av mig kappan. Det kändes därför ofta som om jag avbröt när jag skulle be om tillstånd för inspelning, informera om de forskningsetiska principerna och få formulären om informerat samtycke undertecknade. När vi väl satt oss tillrätta och inspelningen påbörjats, fick jag därför återkommande be dem utveckla något de redan börjat berätta. Ibland upplevde jag liknande dilemman i samband med kärnfulla uttalanden i dunkla tamburer efter avslutad inspelning. Dessa både inledande och avslutande samtal antecknades i efterhand, vilket jag ibland upplevde som avslöjanden av något som sagts till mig i förtroende. Det har också framgått att det bland intervjupersonerna funnits ett behov av att prata om den aktuella situationen med en utomstående. Under samtalen har ibland svåra känslor och upplevelser berörts. Vid dessa tillfällen har jag avvaktande lyssnat och vid något enstaka tillfälle erbjudit mig att förmedla en stödkontakt, vilket avböjts.

En annan etisk aspekt berör biståndshandläggarnas situation och deras möjlighet att ta ställning till om, och i vilken omfattning, de velat ingå i projektet. I ett inledningsskede godkändes biståndshandläggarnas medverkan av överordnad ledning. De enskilda biståndshandläggarna kunde välja att avstå från att aktivt rekrytera äldre. Däremot var deras möjligheter att ta ställning i fråga om en medverkan i de enskilda intervjuerna mer begränsad. Ingen tillfrågad valde att avböja, men det är svårt att bedöma i vilken mån detta kan ha inverkat på det empiriska materialet (jfr Kvale, 1997). I samband med presentationen av den aktuella kommunen har andra etiska överväganden handlat om en balansgång mellan en strävan efter att skydda biståndshandläggarnas anonymitet, samtidigt som jag har velat beskriva olika förutsättningar och framträdande drag inom den lokala äldreomsorgen i den aktuella kommunen.

4. Resultat

Avhandlingens fyra artiklar – resultaten i korthet

Avhandlingens fyra artiklar belyser den process som äger rum när äldre människors eventuella flyttning från eget boende till ett särskilt boende aktualiseras. Det handlar om en mångfacetterad process som de äldre, deras närstående och kommunens biståndshandläggare ingår i utifrån olika förutsättningar och villkor. I resultatdelen har jag valt att först i korthet presentera varje artikel för sig. Med ett sådant betraktelsesätt kan följande iakttagelser göras:

- De äldre pendlar mellan att rättfärdiga ett kvarboende respektive ursäktar en flyttning, samtidigt som de inte vill vara en börda mot vare sig närstående eller samhälle.

- Närstående tillämpar olika strategier för att framhålla vikten av att de äldre själva fattar beslutet, samtidigt som de tonar ner sina egna personliga ståndpunkter.

- Biståndshandläggarna framställer ett beslut mer självklart än andra, samtidigt som de äldre görs ansvariga för det beslut som ska fattas.

- De äldre, deras närstående och biståndshandläggare ingår i, och anpassar sig efter, ett mer omfattande system präglat av prioriteringar, explicita såväl som implicita.

Artiklarna belyser processen när äldre människor överväger en eventuell flyttning från eget boende till ett särskilt boende och hur äldre personer, deras närstående och biståndshandläggare upplever och beskriver denna process.

Artikel I. Independence as a stigmatizing value for older people considering relocation to a residential home

Syfte och frågeställningar:

Syftet med denna artikel är att utifrån äldre människors perspektiv belysa hur självständighetsidealet påverkar den beslutsprocess som föregår en eventuell flyttning till ett särskilt boende och, mot bakgrund av hemmaboendeideologin, hur ett kvarboende rättfärdigas respektive hur en flyttning till ett särskilt boende ursäktas. Följande forskningsfrågor ställs: Hur påverkas äldre människor av rådande självständighetsideal och hur resonerar de när avtagande krafter aktualiserar en flyttning till ett särskilt boende? Hur tolkar äldre människor uppfattningar bland närstående personer och professionella avseende flyttning och självständighet och vilken inverkan har dessa tolkningar i form av stigmatiserande processer?

Resultat och sammanfattning:

Processen när äldre personer överväger en flyttning till ett särskilt boende påverkas inte bara av föreliggande vård- och omsorgsbehov. Av stor betydelse är också hur olika förväntningar tolkas; förväntningar på sig själv och förväntningar i förhållande till andra. För att följa upp det faktum att äldre personer ansöker om en plats på ett särskilt boende i kontrast till socialpolitiska förväntningar, tillämpas i analysen så kallade accounts (Scott & Lyman, 1968). Inom ramen för analysen delas de in i individorienterade, familjeorienterade och samhällsorienterade rättfärdiganden eller ursäkter. Man vill leva ett självständigt liv och samtidigt undvika att vara en börda för närstående personer eller för samhället. Men krafterna avtar och behoven av stödinsatser från andra personer tilltar. I resonemangen fyller aktuella rättfärdiganden och ursäkter funktionen av att överbrygga skillnaden mellan handlingar och förväntningar, att återupprätta ordningen, och att stärka ett fördelaktigt intryck (Goffman, 1959/1987). I denna process pendlar äldre personer i

sina resonemang mellan att rättfärdiga ett kvarboende och att ursäkta en flyttning till ett särskilt boende.

När det gäller överväganden i samband med möjligheten att stanna i det egna boendet, utgörs individorienterade rättfärdiganden av hänvisningar till att man trots allt uppskattar det egna hemmet (jfr Gurney & Means, 1993; Sixsmith, 1990). I detta rättfärdigande finns också återkommande uttalanden relaterade till en distansering till den egna kroppen. Att kroppen inte motsvarar egna förväntningar kommer till uttryck i en skämtsam jargong, som för att tona ner inslag av personlig frustration. Familjeorienterade reflektioner i samband med överväganden av ett kvarboende medför en blandning av tillförsikt och skuld. Rättfärdiganden formuleras i resonemangen med hänvisning till den ersättning närstående personer får för sina insatser, eller med hänvisning till de ombytta roller som varit under tidigare år (jfr Arber & Evandrou, 1993). Som uttryck för samhällsorienterade rättfärdiganden av ett kvarboende i det egna boendet förekommer uttalanden om att de egna hushållsinsatserna överträffar hemtjänstens sätt, men hur hushållet trots allt kan fungera genom kombinerade insatser med en stundtals bibehållen känsla av självständighet (jfr Hammarström & Torres, 2010). I andra uttalanden framhålls att det egna skicket trots allt är förhållandevis bra och att man inte passar in på ett särskilt boende, där de boende är så sjuka (jfr Merton, 1968). Andra rättfärdigar ett kvarboende mot bakgrund av att man inte vill flytta till det särskilda boende där man erbjudits plats eller mot bakgrund av att man vill visa hänsyn till att det finns begränsade samhällsresurser.

Ett ursäktande av en flyttning till ett särskilt boende har på motsvarande sätt delats in i individorienterade, familjeorienterade och samhällsorienterade kategorier. Även för ett ursäktande av en flyttning finns en distansering till den egna kroppen, men här tillämpas resonemanget såsom för att skylla på någon annan. Andra ursäkter baseras på att tidpunkten för flyttningen redan skjutits upp under en längre tid och att naturen måste ha sin gång (jfr Nay, 1995). Flyttningen kan också ursäktas med hänvisningar till att man inte vill belasta upptagna närstående personer och dessutom ifrågasätts i vilken mån man kan tillföra dem någonting tillbaka. Framträdande i ursäkterna i förhållande till samhället är att det inte längre finns några krafter kvar till att handleda

hemtjänsten i de sysslor som ska utföras. I stället upplevs hemtjänsten emellanåt som ett intrång (Olaison & Cedersund, 2008). Det finns också en farhåga inför att det inte skulle vara ekonomiskt möjligt att anlita hemtjänstinsatser i tilltagande omfattning och dessutom upplever man ett motstånd mot att ytterligare belasta såväl hemtjänstens som sjukvårdens resurser.

På internationell nivå finns gemensamma överenskommelser om att självständighet, delvis i betydelsen kvarboende i det egna boendet, ska vara en vägledande princip för omsorgen om de äldre (UN, 1991) och styrande för den svenska äldreomsorgen är respekten för en människas självbestämmanderätt och integritet (SoL, 2001:453). Men när de äldres flyttning till ett särskilt boende aktualiseras, byts dessa principer ut mot ett system som bygger på omdömen av tjänstemän vars uppdrag är att begränsa antalet flyttningar till ett särskilt boende. Förutsättningarna för självbestämmande och integritet kan under sådana omständigheter ifrågasättas. Mot bakgrund av att det finns ett behovsprövningssystem, ifrågasätts i grunden den äldre personens egen bedömningsförmåga; med påföljd att den äldre personens ställningstagande kan krocka med formella beslut om föreliggande behov, flyttningens destination, tidpunkten för flyttningen, etc. I denna process bidrar ett självständighetsideal, som från början var avsett att skydda äldre personers ställning, i praktiken till en stigmatiserande process. En frånvaro av detta ideal skulle inte innebära att överväganden om att flytta ifrån det egna boendet till ett särskilt boende skulle framstå oproblematiska, men i den nuvarande tillämpningen av idealet försvåras däremot processen. Som äldre anpassar man sig till idealet genom att undvika sammanhang som förstärker detta stigma av att inte framstå självständig. I stället söker man sig till sammanhang där man kan framstå som normal (jfr Goffman, 1963/1990), det vill säga i det egna boendet. Detta bidrar enligt Goffman till att erfarenheten av att bära detta stigma stannar hos den enskilde och att utomstående i beslutsfattande positioner inte behöver konfronteras med gränserna för sin toleransnivå.

Artikel II. Family members' strategies when their elderly relatives consider relocation to a residential home – Adapting, representing and avoiding

Syfte och frågeställningar:

Syftet med denna artikel är att belysa hur närstående personer agerar, reagerar och resonerar när den äldre personen överväger en flyttning från det egna boendet till ett särskilt boende. Med utgångspunkt från att närstående personer juridiskt sett har ett begränsat inflytande, samtidigt som många av dem i praktiken har ett ansvar för att vardagen för den äldre personen ska fungera, uppmärksammas hur de hanterar denna process. Forskningsfrågorna är: Hur agerar och reagerar närstående personer när en äldre person överväger en flyttning till ett särskilt boende? Hur tänker och resonerar närstående personer om sitt eget agerande under processen? Finns några skillnader mellan makars, syskons och närstående personers hantering av den äldre personens beslutsprocess och, i så fall, på vilket sätt?

Resultat och sammanfattning:

Kombinationen av närstående personers respekt för den äldre personens självbestämmande och integritet, idén om bästa möjliga omvårdnad, men också de närståendes personliga förhållanden i den egna livssituationen, kan framstå som en omöjlig ekvation. För att följa upp hur de närstående agerar, reagerar och resonerar när en äldre persons flyttning till ett särskilt boende aktualiseras, tillämpas i analysen så kallade sociala band. Denna socialpsykologiska ansats baseras på de känslomässiga ytterligheterna stolthet och skam (Scheff, 1990); en ansats som framstått tillämpbar mot bakgrund av att det likaledes finns ytterligheter i förväntningarna på de närstående.

Från en teoretisk utgångspunkt inspirerad av mekanismer inom livsloppsperspektivet (Bengtson, et al., 2002), finns i artikelns resultat

framträdande drag av en dynamik mellan närstående personers skiftande strävan efter kontinuitet och förändring i den egna vardagen (jfr Arber & Evandrou, 1993). Den äldre personen är densamma, även om omständigheterna inte är desamma som tidigare i livet. Tre delvis överlappande strategier identifieras bland närstående personer i processen. En strategi definieras här som en gemensam uppsättning ageranden, reaktioner och resonemang. Eftersom strategierna representerar närstående personers avsikter, står de sedermera öppna för äldre personer att tolka och förhålla sig till dem, vilket indirekt även gäller för biståndshandläggarna. Strategierna kallas:

- *Den anpassande strategin*: Närstående personer anpassar sig till den äldres ståndpunkter, som kan variera över tid. I sina resonemang refererar närstående till vikten av den äldres självbestämmande. Dessutom framhålls att avgörande ställningstaganden äger rum i kontakterna mellan den äldre och biståndshandläggaren.

- *Den representerande strategin*: Närstående personer framför i tillämpningen av denna strategi den äldre personens ståndpunkt. Även om ståndpunkten sammanfaller med den egna uppfattningen, framförs den uttryckligen å den äldre personens vägnar.

- *Den undvikande strategin*: Närstående personer refererar till att de inte har något annat val än att dra sig tillbaka och undvika ansvaret för förestående beslut, även om det funnits en medvetenhet om att denna strategi också kunnat påverka förloppet.

På ett övergripande plan framkommer i resultatet skillnader mellan hur makar, syskon och närstående i yngre generationer hanterar den äldre personens överväganden. Alltmedan syskon tillämpar den anpassande strategin, makar den representerande strategin, pendlar närstående personer i yngre generationer mellan samtliga tre strategier.

Medan de äldre personerna pendlar mellan olika argument för respektive mot en flyttning, finns bland de närstående ofta en klar uppfattning av vilket alternativ som vore att föredra; att flyttningen äger rum. Dessa delvis olika sätt att förhålla sig till processen bidrar till att det finns en inbyggd risk att närstående personer äventyrar den äldres självbestämmande och integritet, alltmedan de i praktiken ifrågasätter hemmaboendeideologin. I ett värnande om de sociala banden (Scheff, 1990) och rådande självständighetsideal, löser de närstående detta dilemma genom att utåt sett göra den äldre personen ansvarig för detta beslut. Under omständigheter när man lyckas hantera de normativa förväntningarna i samband med respekten för den äldre personens självbestämmande och integritet finns uttryck för belåtenhet, alltmedan misslyckanden i dessa avseenden bidrar till obehag.

Scheff och Starrin (2002) menar övergripande att individer i västerländska samhällen förväntas utveckla saklighet och självständighet snarare än känslighet och beroende. Föreställningar om självständiga individer skulle med en sådan utgångspunkt kunna bidra till förväntningar på de närstående att samtidigt beakta vikten av egen självständighet och den äldre personens självständighet i beslutsprocessen. Utan avsikt att innefatta alla närstående, som sammantaget representerar variationer i geografisk och känslomässig närhet i förhållande till den äldre, har återkommande uttryck för *ambivalens* kunnat noteras. Ambivalens handlar här om sammanvävda erfarenheter av solidaritet och konflikt i förhållande till den äldre (jfr Lüscher & Pillemer, 2003), vilket i resultatet knyter an till de närståendes skiftande strävanden efter kontinuitet och förändring (jfr Arber & Evandrou, 1993). Tillämpningen av de anpassande, representerande och undvikande strategierna framstår som ett sätt att kontrollera situationen, varigenom:

- Närstående personer *agerar* till fördel för äldres självbestämmande och integritet.

- Närstående personer *reagerar* i termer av ett påtvingat dubbelspel.

- Närstående personer *resonerar* utifrån att processen fortlöpande leds av den äldre.

Inte desto mindre har den socialpolitiska utvecklingen, med en restriktiv tillämpning av gällande regelverk och riktlinjer, bidragit till att beslutet om en eventuellt förestående flyttning framstått som ett beslut i avsaknad av alternativ, där en plats på ett särskilt boende betraktas i termer av en speciell förmån snarare än som ett val.

Artikel III. How the care managers handle the process when older people consider relocation to a residential home

Syfte och frågeställningar:

Syftet med denna artikel är att belysa hur biståndshandläggare hanterar processen när äldre personer överväger en flyttning till ett särskilt boende. Syftet har formulerats mot bakgrund av den vikt som läggs vid respekten för människors självbestämmande och integritet i gällande lagstiftning, samtidigt som tillgången till platser på särskilda boenden är begränsad. Forskningsfrågorna lyder: Vilket uppdrag har biståndshandläggarna när äldre personer överväger en flyttning till ett särskilt boende? Hur använder biståndshandläggarna sitt handlingsutrymme när äldre personer överväger en flyttning till ett särskilt boende, och vilka är konsekvenserna?

Resultat och sammanfattning:

Biståndshandläggarna utgör den yrkesgrupp som överför äldrepolitiska riktlinjer till en vardagspraktik med återkommande överväganden om hur äldre personers behov ska definieras och på bästa sätt tillgodoses i det egna boendet eller i ett särskilt boende. Utifrån Molander och Grimens (2010) distinktion mellan handlingsutrymme och praktiskt resonerande, visar studien att biståndshandläggarna anpassar sig efter såväl en prioritering av kvarboende, som ideal om självständighet och självbestämmande. I praktiska resonemang framställer biståndshand-

läggarna ett biståndsbeslut mer självklart än andra, samtidigt som de strävar efter att stärka den äldre personens självbestämmande.

Två huvudteman framträder i analysen. Det ena lyder: ”Att framställa ett kvarboende som ett självklart val”. Det andra lyder på motsvarande sätt: ”Att framställa en flyttning till ett särskilt boende som ett självklart val”. I båda dessa huvudteman ingår tre underteman: Att hjälpa till med beslutet, För äldre personers bästa och Att hushålla med gemensamma samhällsresurser. Till följd av att samma underteman ingår i två huvudteman, som inbördes representerar ytterligheter, tolkas de i analysen som ett bredare uttryck för hur biståndshandläggarna uppfattar sitt uppdrag och sitt arbete. Det första huvudtemat kommer till uttryck på följande sätt:

Tabell 6. *Att framställa ett kvarboende som ett självklart val (handling)*

Hjälper till med beslutet (situationsbeskrivning)	*För äldre personers bästa (norm)*	*Vikten av att hushålla med samhällsresurser (norm)*
Stärker den enskildes självbestämmande + informerar om utbudet av hembaserade omsorgsalternativ.	Av omsorg, mån om att framhålla de nackdelar en flyttning till ett särskilt boende kan medföra.	Strävan efter en överensstämmelse mellan behovsbedömning, möjliga åtgärder och tillgängliga resurser.

I denna kontext framhåller biståndshandläggarna vikten av att göra äldre personer införstådda med att de fortfarande är alltför friska för den aktuella flyttningen. Med utgångspunkt från stereotypa bilder framställs en flyttning till ett särskilt boende kontraproduktivt, varpå de äldres intresse ofta avtar. Detta tillvägagångssätt belyser oklarheter avseende skillnaderna mellan en formell ansökan och en informell förfrågan (jfr Dunér & Nordström, 2006; Lindelöf & Rönnbäck, 2004). Som ett led i biståndshandläggarnas återkommande behovsbedömning

görs avstämningar med andra såsom personal inom hemtjänst och dagvård och med kollegor på utförarsidan i organisationen (jfr Selander, 1989), för att tillsammans avgöra vilka risker ett kvarboende medför (jfr Taylor, 2006). Det andra huvudtemat kan summariskt presenteras på följande sätt:

Tabell 7. *Att framställa en flyttning till ett särskilt boende som ett självklart val (handling)*

Hjälper till med beslutet (situationsbeskrivning)	*För äldre personers bästa (norm)*	*Vikten av att hushålla med samhällsresurser (norm)*
Stärker den enskildes självbestämmande + insikt om vikten av kontinuitet och säkerhet.	Av omsorg, mån om att framhålla de fördelar en flyttning till ett särskilt boende kan medföra.	Undersöker tillgången till omsorg på särskilt boende med stöd av allianssstrategier, då andra omsorgsalternativ framstår som uteslutna.

Det finns bland biståndshandläggarna en vaksamhet inför enskilda människors personliga toleransnivå för högsta möjliga antal hemtjänstbesök per dygn. När denna gräns är nådd motiveras en flyttning till ett särskilt boende med hänvisning till vikten av kontinuitet och trygghet. I detta sammanhang framställs de närstående som viktiga samarbetspartners för att stärka de äldre i sitt beslut. Demenssjuksköterskans specialkunskaper har ibland väglett biståndshandläggarna i konkreta förhållningssätt och ordval, för att förmedla vilka fördelar en flyttning skulle föra med sig. När biståndshandläggarna bedömer att äldre personer utgör en fara för sig själva eller andra, bekräftas behovet av en flyttning också av andra yrkesgrupper genom muntliga och skriftliga utlåtanden (jfr Selander, 1989), ibland även av en så kallad *god man*.

Enligt svensk lag ska enskilda människor i behov stöd göra en formell ansökan, såtillvida ingen legal företrädare vidtar dessa åtgärder. Detta innebär att biståndshandläggarnas uppdrag dels utgör en myndighetsutövning, dels syftar till att stärka enskilda människors självbe-

stämmande och integritet. Detta belyser i sig komplexiteten. För att hantera denna balansgång bygger biståndshandläggarna sina resonemang på underkategorier som i sig inte kan ifrågasättas: de bistår med samhällsinformation, de verkar för de äldres bästa och de verkar för att skattemedel används på ett effektivt sätt. Inte desto mindre, och trots en organisation baserad på en uppdelning mellan beställare respektive utförare, avsäger sig biståndshandläggarna delvis ansvaret för sitt egentliga, och väl avgränsade, uppdrag: att specialisera sig på en bedömning av den äldre personens behov. Som det är nu reglerar biståndshandläggarna antalet beviljade ansökningar, till fördel för utförarsidan i organisationen.

Artikel IV. Stratified structural and epistemic aspects of the care managers' discretion – A theoretical approach to the social work related to older people's potential relocation to a residential home

Syfte och frågeställningar:

Syftet med denna artikel är att utifrån en teoretisk utgångspunkt beskriva, analysera och försöka förstå varför biståndshandläggarna i sin yrkesutövning normaliserar ett restriktivt förhållningssätt när äldre personer överväger en flyttning till ett särskilt boende. Forskningsfrågorna är: Hur är den restriktiva tillgången till särskilda boenden integrerad i välfärdssystemet? Hur rättfärdigar biståndshandläggarna den restriktiva tillgången till särskilda boenden? Vilka psykosociala effekter har den restriktiva tillgången till särskilda boenden för äldre personer, och ibland för närstående personer?

Resultat och sammanfattning:

Medan tidigare forskning i stor utsträckning belyser *hur* biståndshandläggarna går tillväga för att hushålla med underdimensionerade resurser,

uppmärksammar denna artikel *varför* biståndshandläggarna i sin yrkesutövning normaliserar den restriktiva hållningen och vad det är som gör den möjlig mot bakgrund av att deras uppdrag utgörs av att bedöma den gamla människans individuella behov. För att komma bortom biståndshandläggarnas enskilda handlingar och för att fokusera på sådana omständigheter som möjliggör en restriktiv hållning, tillämpas en teoretisk modell som utgår från ett fokus på biståndshandläggarnas handlingsutrymme respektive praktiska resonemang (jfr Molander & Grimen, 2010), tillämpade på makro-, meso- och mikronivå (jfr Brante, 2004). Med utgångspunkt från modellen, relateras processorienterade formler till ett urval tvärvetenskapliga referenser, i en ambition att ge den praktiska verksamheten olika perspektiv.

Införandet av en beställar-/utförarmodell i ett flertal kommuner har i tidigare forskning kunnat framstå som ett sätt att särskilja löpande behovsbedömning och budget-/personalansvar (jfr Blomberg, 2004). Inte minst mot den bakgrunden kan det framstå som förvånande att biståndshandläggarna i stor omfattning anpassar sig till den restriktiva hållningen i samband med fördelningen av platser på särskilda boenden, i stället för att enbart utgå från de äldres behov. Faktorer som kunnat bidra till den fortsatta restriktiva hållningen presenteras kortfattat på respektive nivå nedan:

- Makronivå: De äldres ansökan om en plats på ett särskilt boende omförhandlas till hembaserade omsorgsalternativ, delvis med normativ styrning genom självständighetsideal och utfästelser om en stärkt effektivisering i den offentliga förvaltningen.

- Mesonivå: De äldres behov omförhandlas genom social kontroll med tillvägagångssätt som normativt styr de äldres beslut i enlighet med organisationens riktlinjer. En arbetsplatskultur etableras som värnar om de äldres kvarboende och ”kundernas” valfrihet i det egna boendet. I praktiken bidrar detta till att åtaganden för den offentliga sektorn krymper. Ett värdegrundsarbete initieras i organisationen, för att stärka de insatser som återstår.

- Mikronivå: Den gamla människans behov diskuteras i ett spänningsfält mellan insatser som anpassas efter individen och förväntningar på individen att anpassa sig efter insatserna. I praktiken bidrar existensen av ett behovsbedömningssystem i en organisation med underdimensionerade tillgångar till att beviljade insatser framstår som en villkorad ynnest.

Bortom det faktum att själva tillämpningen av en behovsbedömning rättfärdigar en uppdelning i människor som anses vara behövande respektive icke behövande, och att vissa människor alltid kommer att vara missnöjda med hur de kategoriseras, tilltar den restriktiva hållningen i behovsbedömningen i Sverige. Den restriktiva tillgången till platser på särskilda boenden är integrerad i välfärdssystemet genom att stigmatiserande processer, såsom i selektiva välfärdssystem (jfr Titmuss, 1968), tilltar även i tillämpningen av den universella socialpolitiken. En flyttning till ett särskilt boende framställs som en nödåtgärd när inga andra alternativ återstår och som ett hot mot den gamla människans självständighet och självbestämmande. Därmed tillämpas i välfärdssystemet en retorik baserad på en övertygelse om att man gör den gamla människan en tjänst genom att senarelägga flyttningen. Mot den bakgrunden har den restriktiva tillgången till platser på särskilda boenden följande psykosociala effekter på den gamla människan, och ibland även närstående:

- Känslor av att vara utelämnad åt sina egna ansträngningar och sin egen beredskap.

- Strävanden efter att betrakta bekymmer och behov som personliga, eftersom de sannolikt ändå bedöms falla utanför samhällets åtaganden.

- Den enskilde förväntas vara tacksam för vad han eller hon får, snarare än missnöjd med vad som inte erhålls.

Sammanfattningsvis kan konstateras att omsorgen i äldre personers eget boende prioriteras framför omsorgen på särskilda boenden på samtliga nivåer och dessutom i en växelverkan mellan en strukturell aspekt (handlingsutrymme) och en epistemisk aspekt (praktiskt resonemang).

Avhandlingens resultat i sin helhet

I avsnittet ovan har resultaten i avhandlingen beskrivits utifrån artiklarna, det vill säga fokus har varit på äldre personers, närståendes respektive biståndshandläggarnas perspektiv. I detta avsnitt tillför jag mitt perspektiv, i den betydelsen att jag i det följande gör en övergripande analys, det vill säga jag bygger vidare på tidigare analyser och förhåller mig till det samlade empiriska materialet på nytt.

Återkommande har jag under detta analysarbete gjort iakttagelser baserade på att äldre personer, deras närstående och biståndshandläggare ger uttryck för ett *hänsynstagande* enskilt och i relation till varandra. *Hänsyn* är ett ord som de äldre, deras närstående och biståndshandläggare inte själva uttalar, men jag har valt att använda det som ett redskap i analysen. Med utgångspunkt från hänsyn och hänsynstagande utkristalliserar sig som resultat ett spänningsfält mellan hur äldre personer, deras närstående och biståndshandläggare upplever och beskriver en gammal människas självständighet och självbestämmande. Detta spänningsfält finns avgränsat hos äldre personer, deras närstående respektive biståndshandläggare, men det kommer också till uttryck inbördes mellan de äldre, deras närståendes och biståndshandläggare.

Med ett helhetsperspektiv på det insamlade empiriska materialet och som det har behandlats i de fyra artiklarna, har jag i denna analys ambitionen att belysa vad som händer när de äldre står i begrepp att flytta från det egna boendet till ett särskilt boende. Ett särskilt intresse finns för hur de äldre, deras närstående och biståndshandläggare använder sig av tankarna kring den gamla människans självständighet och självbestämmande när en flyttning till ett särskilt boende aktualiseras. I analysen har begreppen självständighet och självbestämmande brutits ner i fyra aspekter: *oberoende, integritet, inflytande* och

valfrihet. Detta urval av aspekter, bland flera möjliga, har styrts dels av att de som värderingar och riktlinjer intar en central plats i många styrdokument (jfr Trydegård, 2000b), dels av att jag uppfattar att denna kombination ger en spännvidd åt huvudbegreppen självständighet och självbestämmande. Jag uppfattar att oberoende och integritet huvudsakligen följer upp innebörden av självständighet, medan inflytande och valfrihet särskilt fångar innebörden av självbestämmande, även om dessa aspekter delvis överlappar varandra. I analysen integrerar jag empiriskt material från de äldre, deras närstående och biståndshandläggare på nytt, liksom redovisade resultat i de olika artiklarna. Genom detta tillvägagångssätt beskriver jag spänningsfältet mellan hur äldre personer, deras närstående och biståndshandläggare upplever och beskriver en gammal människas självständighet och självbestämmande utifrån ett helhetsperspektiv. För att levandegöra detta väljer jag att presentera exempel utifrån var och en av de fyra aspekter av självständighet och självbestämmande som jag valt att använda.

Oberoende

Överväganden om en flyttning från eget boende till ett särskilt boende kan mer än många andra beslutsprocesser aktualisera frågor om vem man är och vad som framstår som centralt i livet. Vikten av att hålla sig sysselsatt och inte bara bli sittande, är något de äldre personerna återkommer till. 90-åriga Gabriella talar om det dubbelarbete hon utfört i hushåll och arbetsliv under åren, men hennes nuvarande situation handlar inte bara om en strävan efter att hålla fast vid ett tidigare sätt att leva. Hennes identitet är nära förknippad med den egna arbetsförmågan som livsmål, vilket enligt Hoflands (1990) synsätt motsvarar en spirituell dimension av självständighet. Genom att återkomma till värdet av att arbeta och sköta sig ger hon uttryck för värderingar som inverkat på hennes liv, men som även funnits i hennes sociala sammanhang över tid, såsom det ur ett livsloppsperspektiv beskrivs av Bengtson, et al. (2002). Ur mitt eget perspektiv framstår det intressant att hennes föräldrageneration sannolikt uppfostrades under 1800-talets senare del i en folkuppfostran som betonade värdet av arbete och skötsamhet (jfr Jordansson, 2008). Nu upplever Gabriella att idealen krockar med

verkligheten. Hon säger: ”Livet är inte mycket värt om man inte kan uträtta någonting. Jag är van vid det. Men nu så kommer krämporna”. Att ”kunna uträtta någonting” ligger i linje med att kunna rå sig själv och klara sig på egen hand. Dottern vill hon inte belasta. I en studie finner Janlöv, Hallberg och Petersson (2005) att hjälpen från närstående kan relateras till välbefinnande och trygghet, samtidigt som det kan finnas en rädsla att framstå som en börda för sina närmaste. Detta utgör känslor som också Gabriella ger uttryck för. Av hänsyn till dottern anlitar Gabriella motvilligt städhjälp genom hemtjänsten.

Möjligheten att flytta, bedömer Gabriella vara begränsad: ”Jag vill inte in på ett hem och dit kommer jag inte heller så länge jag kan gå”. Inte desto mindre har hon ansökt. Genom den hänsyn Gabriella visar värdet av oberoende, kan detta resonemang med inspiration från Goffman (1959/1987, 1963/1990) uppfattas som ett sätt för henne att inför sig själv och andra framstå mindre avvikande i sina överväganden och i de intryck hon vill förmedla. Av hänsyn till egna livsmål, av hänsyn till närstående och till insikten om att det är svårt att få komma till ett särskilt boende, pendlar hon i sina överväganden. Som framgår av artikel I finns individorienterade, familjeorienterade och samhällsorienterade rättfärdiganden såväl som ursäkter (Söderberg, Ståhl & Melin Emilsson, 2013). Ett sätt att, med hjälp av Scott och Lymans (1968) teoretiska infallsvinkel, förstå hur hon parerar olika förväntningar är att hon rättfärdigar ett kvarboende, medan hon ursäktar en flyttning till ett särskilt boende. Hon vill både stanna och flytta.

Oldman och Quilgars (1999) ifrågasätter kontrasten mellan å ena sidan hemmet som en plats för personlig kontroll och självkänsla och å andra sidan särskilda boenden som en institution. Detta skulle ur mitt perspektiv innebära att värdet av att kunna klara sig själv kan underlättas genom såväl ett kvarboende, som genom en flyttning till ett särskilt boende beroende på enskilda människors önskemål och förutsättningar. På ett övergripande och politiskt plan kan det finnas anledning att avmystifiera begreppet självständighet (jfr Fraser & Gordon, 1994). Självständighetsideal och normaliseringssträvanden kan framstå som lovvärda intentioner, men dessa värderingar kan i samband med äldre personers eventuella flyttning från eget boende till ett särskilt boende också framstå som uttryck för begränsningar i utrymmet för tolerans avseende

de ”avvikelser” det mänskliga och naturliga åldrandet medför. En konsekvens av en sådan begränsad tolerans utgörs av att människor anpassar sig i termer av, som Goffman (1963/1990) uttrycker det, ”the good-adjustment line” (s. 146).

Med fokus på den aspekt av självständighet och självbestämmande som benämns oberoende framstår närstående personer osäkra på var gränsen går för deras åtaganden. Hänvisningar till vikten av den äldres oberoende kan underlätta närstående personers gränsdragningar för en delaktighet i processen, men hänvisningarna kan också lindra känslan av skuld och hjälplöshet (jfr Funk, 2010). Dottern till 78-årige Bo säger att pappan aldrig berättat för henne att han vill flytta från det egna boendet till ett särskilt boende. I stället har han bara berättat det för personal och dottern klargör att ämnet är känsligt. Redan att anlita hemtjänst var ett stort steg (jfr Gunnarsson, 2009; Janlöv, 2006; Olaison, 2009). Av hänsyn till pappan känner hon sig obekväm i samtal med biståndshandläggaren och hon vet inte hur mycket hon kan utelämna honom, i synnerhet mot bakgrund av att han själv avvisar behovet av stöd. Det kan inte uteslutas att pappan å sin sida vill fortsätta att framstå som oberoende, men hans agerande och förhållningssätt kan också vara ett uttryck för en hänsynsfull gest mot dottern som han inte vill oroa. Likafullt oroar sig dottern i sin omtanke om sin pappa:

> Men vem vet när det behövs någonting? Den frågan hade jag ju kunnat ställa till biståndshandläggaren rätt ut, men jag vet inte… Jag… och jag förstår, det är mycket. Det är ju så att… de säger vad som ingår det är städning, lämna maten och det och då fattar jag. De andra bitarna är det ju inte annat än anhöriga … och så borde det och ska det ju vara. Fast man vet ändå inte riktigt.

I artikel II identifieras tre olika strategier som närstående personer tillämpar i processen när den äldre personen överväger en flyttning från eget boende till ett särskilt boende. Strategierna kallas anpassande, representerande och undvikande (Söderberg, Ståhl & Melin Emilsson, 2012). Bland dessa strategier tillämpar dottern av hänsyn till pappans självständighet och självbestämmande vid tidpunkten en undvikande strategi av rädsla att kränka pappan, alltmedan pappan inte vill kännas vid sina behov. Ett sätt att uppfatta dotterns beskrivning och upp-

levelser är att knyta an till Scheffs (1990) teori om sociala band, där dottern med en sådan teoretisk infallsvinkel vill undvika att skada de sociala banden till pappan. Goffman (1959/1987) uppmärksammar att människor har en benägenhet att undvika att bli generade och att undvika att genera andra, vilket i detta exempel kan relateras till dotterns sätt att förhålla sig till biståndshandläggaren. Av hänsyn till pappan har dottern svårt att veta i vilken mån hon ska följa upp pappans behov och av hänsyn till biståndshandläggaren undviker hon helst att diskutera hur situationen ska lösas ”när det behövs någonting”. Som framkommer av artikel III, som tar upp biståndshandläggarnas perspektiv, visar biståndshandläggarna å sin sida hänsyn till den gamla människan genom att värna om vikten av självständighet och självbestämmande (Söderberg, Ståhl & Melin Emilsson, 2014a). Med utgångspunkt från dotterns hänvisning till att ”de säger vad som ingår”, framstår det särskilt intressant att Lindelöf och Rönnbäck (2004) noterar att biståndshandläggare i sina beslut påverkas av lokala riktlinjer, vilka antagit formen av en så kallad *insatskatalog*. Samtidigt är dottern oviss över hur pappans behov ska tillgodoses utöver ”vad som ingår”. Som uppmärksammas i artikel II kan det vara svårt att som närstående vara involverad i logistiken kring den äldre personens eventuella flyttning till ett särskilt boende och samtidigt förväntas hålla sig utanför flyttbeslutet (Söderberg, Ståhl & Melin Emilsson, 2012).

I det spänningsfält som skapas mellan hur äldre personer, deras närstående och biståndshandläggare upplever och beskriver en gammal människas självständighet och självbestämmande, finns en sida av hur det borde vara och en annan sida av hur det är. På ett övergripande plan finns inom äldreomsorgen återkommande hänvisningar till vikten av den äldres oberoende, även om det skett en förskjutning i dess definition. Damberg (2010) uppmärksammar att det centrala perspektivet i äldreomsorgen omvandlats: ”från *rätten att vara skröplig/sjuklig* (beroende) till *skyldigheten att behålla sin friskhet* (oberoende)” (a. a., s. 83). Denna förskjutning tar sig många uttryck. Det finns, som Damberg (2010) konstaterar, en tendens att omvandla offentligt ansvar till ett ökat individuellt/privat ansvar. Denna iakttagelse återkommer i ett flertal studier utifrån olika infallsvinklar. Pavolini och Ranci (2008) noterar att många västeuropeiska länder inför reformer i besparings-

syfte för att på innovativa sätt minska utgifterna för särskilda boenden, såsom exempelvis genom att uppmuntra de närstående att bistå i omvårdnaden av den äldre. Utifrån en annan infallsvinkel uppmärksammar Szebehely och Trydegård (2012) att större ansvar läggs på enskilda människor i samband med den ökade privatiseringen inom hemtjänsten, införandet av beställar-/utförarmodeller och skattereducerade hushållsnära tjänster.

Integritet

93-åriga Elaine återkommer till att hon inte gör någonting. Hon upplever att hon utgör en belastning för samhället och för barnen. Breitholtz, Snellman och Fagerberg (2013) belyser i en studie äldre personers osäkerhet avseende hur de ska relatera till sin egen självständighet och brist på självständighet inför sig själva och andra. Elaines tal om att känna sig som en belastning kan vara ett uttryck för insikten om att hon behöver andras hjälp, samtidigt som hon vill värna om sin integritet. Detta medför att hänsynsfullhet och den konkreta innebörden av självständighet och självbestämmande bestäms i mötet med andra. Elaine säger: ”Det känns svårt. Det här att man liksom inte kan ha någon integritet utan att allting ska göras av andra”. Av hänsyn till barnen och till begränsade samhällsresurser, lider hon av att inte själv kunna klara av sin kropp och hon fasar för hur det ska bli när hon inte längre kan borsta tänderna och gå på toaletten. Som uppmärksammas i artikel I, förändras inte egna livsmål bara för att kroppen förändras (Söderberg, Ståhl & Melin Emilsson, 2013). Uppgivet konstaterar Elaine: ”Men det måste man väl lära sej, att bli helt beroende”. Evertsson och Johansson (2007) uppmärksammar att mötet med hemtjänstens personal kan bli en påminnelse om att kroppen sviktar, samtidigt som äldre personer ”tvingas” bo kvar hemma. Med inspiration från Goffmans synsätt (1959/1987) ger Elaine uttryck för en hotad integritet i samband med begränsade förutsättningar för att påverka det intryck hon vill förmedla till samhället och till barnen.

Integritet kan handla om kroppslig integritet, men integritet kan exempelvis också handla om förutsättningarna för ett privatliv. En

svärson till Elaine tangerar värdet av integritet, i betydelsen en sfär som man som människa kan ha inflytande över och ha fredad:

> Jag tror man som människa har behov av något slags ordnat hemliv, någon slags trygghet och vila i hemmet och nu med hemtjänsten som, jag ska inte säga ”springer in och ut”, för det är orättvist för de gör ett jättebra jobb, men det har blivit liksom ett hål i väggarna på något sätt. Hemkänslan, det här är mitt, så här ser det ut som jag vill ha det. Det har luckrats upp va. Det blir så.

Av hänsyn till Elaine problematiserar svärsonen situationen, vilket också Elaine gör, men av hänsyn till omständigheter hon inte kan rå över uttrycker hon samtidigt: ”Men det måste man väl lära sej, att bli helt beroende”. Som framgår av artikel II, undviker närstående personer att explicit uttala sina personliga ställningstaganden i flyttbeslutet inför den äldre personen, med Scheffs (1990) teori om sociala band som teoretisk infallsvinkel (Söderberg, Ståhl & Melin Emilsson, 2012). I stället hänvisar de närstående till den äldre personens upplevelser och beskrivningar, vilket i svärsonens uttalande indirekt kommer till uttryck genom en hänvisning till vad ”man som människa” behöver. Självbestämmande och integritet är inte nödvändigtvis detsamma som att bo i det egna boendet. I en uppföljande kontakt efter flyttillfället, säger Elaine: ”Jag har ju mina idéer, exempelvis detta att få vara ifred. Jag har en stark integritet, men jag har inte kunnat ha det. Tur nu när jag blivit över 90, tur jag får ha integritet nu”. Av hänsyn till sina egna ”idéer” stärks Elaines upplevelse och beskrivning av integritet i samband med flyttningen till ett särskilt boende, även om hon tidigare tvekat i sina överväganden.

Biståndshandläggare Judy anknyter till vikten av integritet på följande sätt:

> Det kan ju handla om integritet, att själv bestämma vad man ska ha hjälp med för någonting, att man bestämmer i sitt eget hem så att säga, att man respekterar det så att säga.

Som en uppföljning av socialtjänstens mål att verksamheten ska bygga på respekten för människornas självbestämmanderätt och integritet (SoL, 2001:453, 1 kap, 1 §), kan Judys uttalande framstå som ett hänsynstagande gentemot gällande lagstiftning. Hon associerar integritet till att respektera den äldre personens inflytande över innehållet och utformningen i första hand av hemtjänsten. Som framgår av artikel IV återkommer denna prioritering av den hembaserade äldreomsorgen på tre olika nivåer: makro, meso och mikro, samt i såväl deras handlingsutrymme som praktiska resonemang (Söderberg, Ståhl & Melin Emilsson, 2014b). Dunér och Nordström (2006) menar att biståndshandläggare i beslutsprocessen påverkar äldre personer i önskvärd riktning genom att tillämpa olika handlingssätt för att balansera mellan olika förväntningar och riktlinjer. På liknande sätt framgår av artikel III att biståndshandläggare påverkar äldre personer i beslutsprocessen i önskvärd riktning genom att framställa ett kvarboende respektive en flyttning till ett särskilt boende som självklara val (Söderberg, Ståhl & Melin Emilsson, 2014a).

Innebörden av integritet ”som någon slags trygghet och vila i hemmet”, som svärsonen uttryckte det, återkommer i biståndshandläggares upplevelser och beskrivningar av det ”motivationsarbete” som kan förekomma. Av hänsyn till de äldre och deras närmaste omgivning har biståndshandläggarna bedömt att det föreligger risker i samband med ett kvarboende (jfr Taylor, 2006). Detta arbete framställs som komplicerat och genom demenssjuksköterskan har biståndshandläggarna såsom i en allianssstrategi (jfr Selander, 1989) gjorts uppmärksamma på hur den äldre personen kan stärkas i denna process: att man inte använder ”boende” utan ”lägenhet”, att man har sina ”egna saker” (se Söderberg, Ståhl & Melin Emilsson, 2014a). Av hänsynsfullhet läggs flyttbeslutet genom detta tillvägagångssätt över till den äldre personen i ett sammanhang där vikten av integritet relateras till ett särskilt boende. Hänvisningar till vikten av integritet kan med utgångspunkt från Molander och Grimens (2010) synsätt framstå som en norm i biståndshandläggarnas resonemang om vad som av hänsynsfullhet bör göras, där vikten av integritet kan rättfärdiga steget från en situationsbeskrivning till en handling.

Inflytande

I samband med ett flertal studier med fokus på förutsättningar för de äldres inflytande över sin vardag har begrepp som ”förhandling” tillämpats, där människans behov och beroende utgör något förhandlingsbart och något som är möjligt att förändra (jfr Andersson, 2007b; Dunér, 2007; Hellström Muhli, 2003; Olaison, 2009). Processen när en äldre persons eventuella flyttning från eget boende till ett särskilt boende aktualiseras handlar i detta sammanhang däremot inte om en förhandling avseende omfattningen av föreliggande vård- och omsorgsbehoven, utan snarare om ”överväganden” i samband med huruvida en flyttning till ett särskilt boende ska äga rum aktuell eller inte. Utifrån mitt perspektiv har detta begrepp inslag av eftertänksamhet och strävanden efter att tona ner skiljaktigheter, medan förhandling som begrepp utgår från en representation av skilda positioneringar som övergår till någon form av överenskommelse, ofta i form av en kompromiss. Men i samband med den gamla människans eventuella flyttning finns ingen kompromiss. Antingen äger flyttningen rum eller inte.

De äldre personer som diskuterar inflytande såsom en aspekt av självständighet och självbestämmande, gör det huvudsakligen i samband med upplevelser och beskrivningar av ett uteblivet inflytande. 84-åriga Stanley berättar:

> Nu spekulerar jag i att flytta, men det visar sig ju att kommunens regler är benhårda. ”Du är rent för frisk”, skojade de med mig /…/. De hänvisar till hemtjänst och så vidare, men det är ju inte bara det. För det är ju en social bit också. Att man har ett umgänge, tillsyn. Det saknas ju här. Så det är där problemet är. Men hon som varit här sa: »Du får aldrig en chans så länge du inte är sämre«.

Biståndshandläggarna anser av hänsyn mot Stanley att han är alltför frisk för att flytta till ett särskilt boende, vilket enligt Hoflands (1990) synsätt knyter an till den fysiska dimensionen av självständighet. Av hänsyn till organisationens riktlinjer prioriterar därmed biståndshandläggarna omsorgen i den äldres eget boende framför en flyttning. Av hänsyn till en avsaknad av umgänge och tillsyn, vill Stanley å sin sida

flytta till ett särskilt boende. Ett sätt att uppfatta detta är att relatera till Hoflands (1990) psykiska dimension av självständighet, men nu vet Stanley inte hur han ska göra efter ett avslag på sin ansökan: ”Som hon sa här: »Då kan du överklaga«. Men det är inte lönt ju. Nej, det är så övertygande att de inte ens kan ta upp mitt fall”. Biståndshandläggaren har uppmuntrat honom att överklaga, medan Stanley å sin sida tvekar av hänsyn till biståndshandläggaren, och till vad hon sagt. Han tycker inte det är lönt. Här finns en indirekt styrning genom biståndshandläggarnas förhållningssätt och uttalanden i syfte att bana väg för ”rätt beslut”, vilket utvecklas i artikel III (se Söderberg, Ståhl & Melin Emilsson, 2014a). Att äldre personer anses vara ”alltför friska” för att flytta från eget boende till ett särskilt boende förutsätter att de jämförs med människor som är ”tillräckligt sjuka”. Som Molander och Grimen (2010) uppmärksammar finns ett problematiskt drag hos skön i det avseendet att det finns inre spänningsfält mellan olika normativa kontexter, som exempelvis mellan likabehandlingsprincipen och individualiseringsprincipen. En konsekvens av att de friska i det egna boendet kontrasteras mot de sjuka på ett särskilt boende i biståndshandläggarnas resonemang, är att det i praktiken bidrar till att ”patologisera” särskilda boenden; detta trots att särskilda boenden i styrdokument betraktas som en fullvärdig bostad med förutsättningar för att leva ett självständigt liv (jfr Socialstyrelsen, 2011). En annan sida av ett uteblivet inflytande diskuteras å andra sidan av äldre personer som flyttat mot sin egen vilja. Som framgår av artikel I hänvisar de till upplevelser och beskrivningar av att vara förbigången av ”styrelsen” eller ”ledningen” i flyttbeslutet (se Söderberg, Ståhl & Melin Emilsson, 2013).

Närstående personer däremot diskuterar i större omfattning inflytandet i sig och i ett hänsynstagande hänvisar de till vikten av att de äldre själva svarar för beslutet att flytta. Detta kan ha ett samband med att de närstående inte har någon självklar legitimitet i samband med biståndsbeslut som rör en äldre person, samtidigt som de är involverade i att se till att den äldre personen får den omsorg han eller hon behöver (jfr Dunér, 2007; Janlöv, 2006; Olaison, 2009). Janlöv, Hallberg och Petersson (2006) belyser i samband med överläggningar om hemtjänstinsatser hur närstående personer brottas med känslor av ansvar för att tillgodose

och balansera familjens behov. Utifrån ett annat perspektiv, men fortfarande med fokus på hemtjänst, uppmärksammar Olaison och Cedersund (2008) att närstående personers positionering utgör en del av det samtal som äger rum i samband med de äldres behovsbedömning.

Mot bakgrund av att de närstående inte har någon beslutanderätt även om de kan ha omfattande omsorgsansvar, framstår det ut mitt perspektiv begripligt att de närstående är upptagna av den äldre personens inflytande. Men de hänvisar också till att det finns en risk att äldre personer underutnyttjar möjligheten till inflytande. Detta ligger i linje med en vanligt förekommande beskrivning av ”yngre äldre” som aktiva och självmedvetna i förhållande till gamla människor som passiva, sköra och tacksamma (jfr Gynnerstedt, 2011; Jönson, 2013). Som en konsekvens, och med inspiration från Scott och Lyman (1968), kan det inte uteslutas att de närståendes föreställning om äldre personers underutnyttjade inflytande i praktiken bidrar till att rättfärdiga av viss inblandning i beslutet å den äldres vägnar. En annan infallsvinkel utgörs av att närstående personer av hänsyn till sig själva håller fast vid att det är den äldre personen som ska fatta detta beslut. Dottern till 73-åriga Ulrica säger:

> Hon vill inte fatta beslutet själv, utan hon vill att någon annan ska fatta beslutet åt henne /…/. Det är ju antingen jag eller biståndshandläggaren och jag tänker inte fatta beslutet /…/. Det är tyvärr så att flyttar hon för att jag har övertalat henne och hon inte trivs, så kommer jag till att få äta upp det.

Ulrica vill inte fatta beslutet och dottern vill av hänsyn till sig själv inte utsätta sig för risken att få skulden, i händelse mamman inte skulle trivas efter en flyttning till ett särskilt boende. Enligt Scheffs (1990) synsätt skulle detta som uttryck för skam avspegla skadade sociala band. Av hänsyn mot de äldre värnar biståndshandläggarna samtidigt om den äldre personens inflytande.

Kommunala förvaltningar använder sig av riktlinjer och olika kontroll- och styrningsformer för att få biståndshandläggarna att beakta begränsade ekonomiska resurser (Andersson, 2004; Blomberg, 2004,

2008; Dunér & Nordström, 2006). Samtidigt ingår biståndshandläggarna i en organisation med målbeskrivningen att verksamheten ska bygga på respekten för människors självbestämmanderätt och integritet (SoL, 2001:453). Som framgår av artikel III hanterar biståndshandläggarna sin situation genom att framställa ett kvarboende alternativt en flyttning som självklara val med fokus på inflytande som en aspekt av självständighet och självbestämmande (Söderberg, Ståhl & Melin Emilsson, 2014a). Biståndshandläggarna har ett delegerat ansvar att fatta beslut, men genom en sådan vinklad framställning delegerar de i praktiken beslutet till den äldre personen av hänsyn till deras ”egen vilja”. Med Goffmans (1959/1987) tankar om intrycksstyrning som teoretisk infallsvinkel, belyser däremot artikel I hur äldre personer upptas av vikten att visa hänsyn gentemot såväl familj som samhälle i strävanden efter att inte framstå som en belastning (Söderberg, Ståhl & Melin Emilsson, 2013).

Valfrihet

Under omständigheter när äldre personer vill flytta på grund av ett missnöje med hemtjänsten, menar biståndshandläggare Lisa att det kan finnas andra åtgärder att vidta än en flyttning till ett särskilt boende. Hon hänvisar i ett sådant sammanhang till äldre personers valfrihet, för att enligt Molander och Grimens (2010) synsätt överbrygga en möjlig skillnad mellan vad de äldre önskar och vad de erbjuds. Lisa säger:

> Tycker de att någonting inte fungerar med hemtjänsten så kan man ju byta och prova med annat! Fungerar det verkligen inte, då ska man kanske tänka på just särskilt boende, men då måste man se på ”vad är det som inte fungerar?”.

Genom valfriheten i kommunens hemtjänst finns i praktiken enligt Lisas resonemang utrymme för att senarelägga flyttningen från den äldres eget boende till ett särskilt boende.

Äldre personer å sin sida uppmärksammar vikten av valfrihet huvudsakligen i samband med upplevelser och beskrivningar av att valfriheten

har uteblivit. Mot bakgrund av att kundval inte omfattar särskilda boenden i den kommun studien har ägt rum, förekommer upprörda känslor bland äldre personer som erbjudits en plats på ett särskilt boende dit de inte har velat flytta och de känner sig besvikna. Däremot har de äldre inte velat förmedla detta till biståndshandläggarna; inte heller har de velat att biståndshandläggarna skulle bli införstådda med att detta framkommit i samband med ett intervjutillfälle. I ett beaktande av hur biståndshandläggaren skulle tänkas reagera, säger 94-åriga Nelly: ”Jag är rädd att hon [biståndshandläggaren: eget tillägg] blir arg för att jag berättat för dig”. Detta kan framstå som ett hänsynstagande riktat till biståndshandläggaren, i en strävan efter att inte göra också henne upprörd. Nelly kommenterar att hon inte vill ha ”päls och guld”. Hon vill bara ”överleva”. Enligt Goffmans (1959/1987) synsätt, relaterar Nelly till rummet som om det stigmatiserande nog skulle vara avsett för någon som avviker, vilket inte överensstämmer med hennes egen identitet. Beslutet skjuts på framtiden.

Nellys son beskriver utifrån sitt perspektiv att mamman blivit illa berörd och deprimerad av åsynen av det rum hon erbjudits. Själv beskriver han rummet som en plats där ”man lägger sig för att dö egentligen” och han kommenterar att biståndshandläggaren ”borde visa lite hänsyn för en människa som är frisk [skratt], intellektuellt”. Han understryker att mamman själv fattar beslutet om var hon ska bo och att inga beslut fattas ”över hennes huvud”, såsom ett uttryck för hänsynstagande och utifrån Scheffs (1990) synsätt som ett värnande om de sociala banden dem emellan. Nelly visar biståndshandläggaren hänsyn genom att inte uttrycka sin besvikelse och sonen visar mamman hänsyn genom att inte äventyra den psykiska dimensionen av självständighet (jfr Hofland, 1990). I en kontakt med biståndshandläggaren hade sonen å mammans vägnar avböjt erbjudandet. Han kommenterar:

> Hon sa att det är sådana regler att så fort det är en plats ledig så erbjuder hon den och då tar hon inte hänsyn till vilket plats det är. Det är fel, tycker jag. För när vi pratade från början om det här, så berättade hon om sådana ställen där det finns både aktiviteter och framför allt ett sådant rum som mamma vill ha; ha lite möbler från sin lägenhet och kunna laga enkel mat om hon vill. Men det fanns ingenting av det där på det där stället.

I tidigare samtal hade förutsättningarna att uppfylla mammans önskemål framstått som goda, men besvikelsen är desto större när hon inte erbjuds vad biståndshandläggaren tidigare redogjort för. Biståndshandläggaren hade hänvisat till gällande regler i sitt handlingsutrymme, såsom ett uttryck för en strukturell aspekt av skön enligt Molander och Grimen (2010). Därigenom visar biståndshandläggaren sin arbetsgivare och organisation hänsyn, om än på bekostnad av enskilda människors möjlighet att välja mellan olika boenden. Sonen får i kontakten med biståndshandläggaren inte desto mindre information om att ett erbjudande kan avböjas upp till fem gånger; en rättighet som inte framstått som uppenbar för Nelly. Möjligen har biståndshandläggaren tillämpat selektiv information, vilket av Dunér och Nordström (2006) identifierats som ett exempel på biståndshandläggares handlingssätt. I sitt resonemang framställer däremot biståndshandläggare Lisa generellt följande tänkbara konsekvenser av ett avböjt erbjudande, såsom ett uttryck för en epistemisk aspekt av skön enligt Molander och Grimen (2010):

> Har du tackat nej för att du tyckte att ja, ”rummet såg så tråkigt ut” eller något sådant, då blir det lite grann att man kan ifrågasätta ifall du är i behov av den hjälpen. Då är det inte självklart att man beviljar det igen, när du ansöker nästa gång.

Den äldre person som har valt att avböja ett erbjudande för att rummet ser ”så tråkigt ut” har enligt Lisa begränsade förutsättningar att få sin nästa ansökan beviljad. Ur mitt perspektiv och mot bakgrund av kommunens begränsade antal särskilda boenden, kan Lisas resonemang framstå som ett uttryck för hänsynsfullhet gentemot andra äldre personer med än mer omfattande vård- och omsorgsbehov. En dotter till sina båda föräldrar i 90-årsåldern frågar sig:

> Vad händer då om man säger nej? Då blir man väl antagligen puttad ner i kön igen och får vänta tre månader till. Så att det här med valfriheten, den är väl inte så stor /…/. För jag tycker att vår biståndshandläggare har varit bra att prata med. Sedan att hon sitter i en byråkrati som är seg och långsam, det kan ju inte hon som person egentligen inte göra så mycket åt.

Av hänsyn till biståndshandläggaren ”som person” påpekar dottern att biståndshandläggaren inte kan hållas ansvarig för en seg och långsam byråkrati. Som framgår av artikel II kan närstående personer samtidigt uppleva att gällande regelverk bidrar till att ytterligare komplicera processen i ett skede när det redan finns svårigheter att ytterligare senarelägga flyttillfället (Söderberg, Ståhl & Melin Emilsson, 2012). De närstående upplever att biståndshandläggarna ”skyller” på olika inslag i handläggningsprocessen, som bidrar till att tiden går. Med utgångspunkt från beslutsfattande i socialt arbete, menar O'Sullivan (2000) att det kan finnas en risk för att välgrundade beslut ersätts med effektiva beslut i överensstämmelse med beslutsfattarens mål. Med ett fokus på den svenska äldreomsorgen, konstaterar Blomberg (2004) att även om biståndshandläggares uppdrag koncentrerats till en behovsbedömning, utesluter inte detta att organisatoriska och värdemässiga styrningar i förvaltningen kan påverka biståndshandläggares beslut och bidra till ett beaktande av knappa ekonomiska resurser. Som framkommer av artikel IV påverkas biståndshandläggarnas verksamhet av olika förutsättningar på olika nivåer (Söderberg, Ståhl & Melin Emilsson, 2014b). Innebörden av valfrihet skiftar och förfaller anpassningsbar i en samhällelig kontext.

5. Konklusioner och reflektioner

Att studera den process som föregår en äldre persons eventuella flyttning från eget boende till ett särskilt boende utifrån olika perspektiv är ett intressant forskningsfält och en omfattande komplexitet har utkristalliserats. Olika teoretiska infallsvinklar har bidragit till att uppmärksamma hänsyn och hänsynstagande mellan äldre personer, deras närstående och biståndshandläggare. Den teoretiska referensramen har även använts för att försöka förstå vad som händer ur ett helhetsperspektiv. Som resultat har ett fokus på hänsyn och hänsynstagande visat hur de inblandade använder sig av idealen om den gamla människans självständighet och självbestämmande för att rättfärdiga egna ageranden och förhållningssätt. Genom detta tillvägagångssätt präglas processen av en försiktighet i den meningen att ingen ensam är beredd att ta det fulla ansvaret för beslutet om den äldres eventuella flyttning från det egna boendet till ett särskilt boende. I stället visar de äldre, deras närstående och biståndshandläggare en benägenhet att agera och förhålla sig undvikande, vilket exempelvis kan komma till uttryck på följande sätt:

- Äldre personer vill av hänsyn till familj och samhälle inte framstå som en belastning, samtidigt som närstående personer av hänsyn inte vill lägga sig i och äventyra den äldres självständighet och självbestämmande.

- Äldre personer vill av hänsyn inte stöta sig med biståndshandläggaren och/eller uppfattade riktlinjer, samtidigt som biståndshandläggare vill stärka den äldre personens känsla av självständighet och självbestämmande företrädesvis i det egna boendet.

- Närstående personer vill av hänsyn till biståndshandläggaren och till den äldre inte överträda några befogenheter, samtidigt som biståndshandläggare av hänsyn till de äldres självständighet och självbestämmande undviker att beakta de närståendes ställningstaganden i ett eventuellt flyttbeslut.

Som avhandlingens titel antyder, speglar ett ständigt hänsynstagande det paradoxala att de inblandade av hänsyn vill verka för den gamla människans självständighet och självbestämmande, samtidigt som det inte är möjligt. Det finns ett etablerat behovsprövningssystem, det finns närstående som i stor utsträckning bistår den äldre med praktiska sysslor, hos den äldre finns i denna process avtagande krafter, etc. Som uttryck för ett hänsynstagande finns idealen om den gamla människans självständighet och självbestämmande internaliserade hos de äldre, deras närstående och biståndshandläggare. Genom dessa av hänsyn präglade processer, läggs ansvaret för flyttbeslutet över på någon eller någonting, där aspekter av den gamla människans självständighet och självbestämmande rättfärdigar egna ageranden och förhållningssätt i en kontinuerlig samverkan mellan de inblandade. Flyttbeslutet framstår något tillspetsat som ett beslut som ingen vill ta, än mindre hållas ansvariga för. När äldre personer inte vill ligga till last (jfr t ex Janlöv, Hallberg & Petersson, 2005), närstående är rädda för att lägga sig i (jfr Funk, 2010) och biståndshandläggarna vill nå konsensus (jfr Dunér & Nordström, 2006), förstärks en benägenhet att i största möjliga mån vilja undvika en förändring som kan inkräkta på eller uppfattas opassande av någon annan. Därmed skapas ett spänningsfält mellan olika upplevelser och beskrivningar av den gamla människans självständighet och självbestämmande. Beslutsprocessen drar ut på tiden och de äldre som verkligen vill flytta får vänta ännu längre på ett definitivt beslut om en eventuell flyttning.

I linje med tidigare forskning (Dunér, 2007; Harnett, 2010; Hellström Muhli, 2003; Janlöv, 2006; Lindelöf & Rönnbäck, 2004; Olaison, 2009; Wikström & Melin Emilsson, 2014), visar denna avhandling att det finns svårigheter inom den svenska äldreomsorgen att förverkliga politiska målbeskrivningar om vikten av att de äldre ska kunna åldras med bibehållet oberoende och att kunna ha inflytande över sin vardag (jfr Prop. 1997/98:113). Ideal som den gamla människans självständighet och självbestämmande kan i praktiken ställas mot en problematisk realitet, där förutsättningarna för att åldras med bibehållna ideal prövas och begränsas i en vardag med olika begränsade resurser. Äldre personer i det empiriska materialet vill inför sig själva och andra framstå självständiga och självbestämmande, men av hänsyn gentemot när-

stående och samhälle vill de heller inte uppleva sig som en belastning. Detta bidrar till att de pendlar i sina beslut om en eventuell flyttning, där en flyttning kan framstå som ett bland flera sätt att hantera sin situation (Söderberg, Ståhl & Melin Emilsson, 2013). Närstående personer kan under sina respektive livsförutsättningar av hänsyn ha svårigheter att hantera dessa ideal när de upplever att den äldres behov av olika skäl inte kan tillgodoses i hans eller hennes eget boende (Söderberg, Ståhl & Melin Emilsson, 2012). Ideal och realitet kan vara svårförenliga också ur biståndshandläggarnas perspektiv. De svarar för en myndighetsutövning styrd av en lagstiftning som värnar om enskilda människors självbestämmanderätt och för en bedömning av den äldres aktuella behov, samtidigt som de av hänsyn gentemot sina överordnade beaktar organisationens bristande tillgång till särskilda boenden (Söderberg, Ståhl & Melin Emilsson, 2014a; 2014b). De inblandade ger uttryck för ett hänsynstagande, men samma hänsynstagande kan vändas både mot dem själva och mot andra i denna process. Detta ständiga hänsynstagande speglar alltså det paradoxala att vilja verka för den gamla människans självständighet och självbestämmande, samtidigt som det inte är möjligt och det skapas en diskrepans mellan ideal och realitet.

Den svenska äldreomsorgen präglas av strävanden efter att äldre personer ska stanna i sitt eget boende så länge som möjligt med argument relaterade till vikten av självständighet och självbestämmande. Samtidigt uppmärksammar Rahm Hallberg (2008) att det inte finns något vetenskapligt stöd för att äldre personer i eget boende har högre livskvalitet än de som flyttar till ett särskilt boende. Hon menar att dessa strävanden kan ha ett samband med att det i allmänhet är billigare att vårda äldre personer i det egna boendet än på ett särskilt boende. Samhällets resurser räcker inte till och det är intressant att notera att innebörden av ”kvarboende” har skiftat under åren. I samband med Ädelreformen år 1992 hade kommunerna skyldighet att inrätta särskilda boenden där man hade rätt att bo kvar, men de ekonomiska resurserna räckte inte till. Under början av 2000-talet ändrades kvarboendets innebörd till att avse ett kvarboende i den äldre personens eget boende (Melin Emilsson, 2004; Rahm Hallberg, 2008). Nu förväntas gamla människor stanna i det egna boendet så länge som möjligt. Nuvarande socialpolitiska ambitioner att förlägga stora delar av äldrevård och

äldreomsorg till den äldre personens eget boende, bidrar enligt min uppfattning till att enskilda människors ansökan om en plats på ett särskilt boende i praktiken medför en risk att som enskild individ identifiera sig med människor som inte motsvarar samhällets förväntningar, liksom en risk att som individ uppleva sig själv som en ”avvikare”. Ur ett samhällsperspektiv kan detta fungera som ett effektivt styrmedel för att begränsa omfattningen av ”onödiga” flyttningar. Jag menar inte att svårigheterna skulle försvinna om det inte funnits värderingar som värnar om att man ska klara sig själv och ta egna beslut. Däremot menar jag att den nuvarande tillämpningen av värderingar, som egentligen är avsedda att skydda den gamla människans ställning i samhället, försvårar processen när en flyttning från eget boende till ett särskilt boende aktualiseras. Behovet av att ta emot välfärdstjänster ska, som Titmuss (1968) framhåller, inte behöva innebära att enskilda människor upplever att de ligger samhället till last. Så länge det finns en brist på särskilda boenden och det ständiga hänsynstagandet kvarstår liksom idealen om självständighet och självbestämmande, framstår möjligheten att undgå denna upplevelse som begränsad.

Tillgången till särskilda boenden står idag inte i proportion till efterfrågan, vilket får konsekvenser i första hand för de äldre, men också för närstående och biståndshandläggare. Konkurrensen om platserna på särskilda boenden är hård med risk för att man som gammal människa upplever att man erbjuds en plats ”på nåder”. Ett sådant utgångsläge kan också, som jag ser det, få konsekvenser för förutsättningarna att efter flyttillfället uppleva det nya boendet som en fullvärdig bostad med förutsättningar för att leva ett självständigt liv (jfr Socialstyrelsen, 2011). Det är inte lätt att i ett sådant sammanhang och efter en sådan beslutsprocess plötsligt framhålla vikten av den egna självständigheten och det egna självbestämmande. Det måste också finnas en större flexibilitet avseende destinationen för en gammal människas kanske sista flyttning i livet, där fördelningen av rum inte ska styras av organisationens behov av att fylla vakanta platser utan i stället av enskilda människors önskemål och behov.

Historiskt har inriktningen på socialt arbete förändrats från att bedriva välgörenhet i första hand för barn, gamla, sjuka och funktionsnedsatta

människor utan familj, till en verksamhet styrd av rätten till sociala tjänster ”enligt behov”. Problemet är att bedömningar av om de sökande är ”tillräckligt behövande” bidrar till inslag i verksamheten som vid en fördelning av resurser kan uppfattas som välgörenhet (Söderberg, Ståhl & Melin Emilsson, 2014b). Dessa uttalanden ska däremot inte uppfattas som ett principiellt ställningstagande för en omsorg på särskilda boenden. Snarare ska det uppfattas som ett värnande om den gamla människans självständighet och självbestämmande och om en mer öppen dialog om var gränsen går mellan offentliga åtaganden och en människas eget ansvar. Samtidigt är det inte uppenbart i vilken mån biståndshandläggarna kritiskt förhåller sig till resursbristen som ett etiskt dilemma (jfr Christensen, 2001) och i vilken mån systemet öppet kritiseras internt. Inte desto mindre utgör exempelvis självbestämmande och valfrihet ledord inom den svenska äldreomsorgen och kundvalsmodeller införs inte minst i samband med hemtjänst. Men så länge det råder en brist på särskilda boenden, bereder ett eventuellt införande av kundvalsmodeller även för särskilda boenden (se SOU 2014:2) inte självklart vägen för att tillgodose idealen om den gamla människans självständighet och självbestämmande. Under rådande boendebrist kan kundval för särskilda boenden i praktiken snarare bidra till att förstärka den gamla människans känsla av att någon annan först måste dö innan man själv kan aktualiseras för ett särskilt boende och därmed även till känslan av att få flytta ”på nåder”.

Mer forskning behövs om hur ideal om den gamla människans självständighet och självbestämmande tillämpas som effektiva styrmedel och om hur stigmatiserande processer kan undanröjas i samband med överväganden om en flyttning från eget boende till ett särskilt boende. Situationen är inte enkel, men mycket tyder på att den återkommande benägenheten till ständiga hänsynstaganden med den gamla människans självständighet och självbestämmande som argument inte gagnar någon. Detta hänsynstagande speglar det paradoxala att äldre personer, deras närstående och biståndshandläggare både vill verka för den gamla människans självständighet och självbestämmande, samtidigt som förutsättningarna för dessa ideal är begränsade. Med fokus på de äldre finns det livslånga ideal om att klara sig själv och ta egna beslut, det finns egna krafter som inte räcker till, det finns närstående som ofta

bidrar till samordningen/utförandet av praktiska sysslor och det finns biståndshandläggare som har i uppdrag att fatta sina beslut. Ur ett helhetsperspektiv och med utgångspunkt från ett ständigt hänsynstagande, präglas processen av en diskrepans mellan aktuella ideal och en realitet. Därmed tar heller ingen riktigt helhetsansvaret för vad som händer och innebörden av att bo kvar i det egna boendet ”så länge som möjligt” får nya dimensioner. Såsom ett uttryck för ”hänsynstagandets paradoxer” framstår det inte längre självklart hur man som gammal ska kunna klara sig i det egna boendet och vem som fattar det avgörande flyttbeslutet, trots idealen om den gamla människans självständighet och självbestämmande.

6. Summary in English

In Sweden like in many other countries, prevailing policy guidelines state that older people should age in place as long as possible and avoid relocation to a residential home, which causes consequences primarily for the person but also for family members and care managers. This might be a hard time. High age tends to result in increasing need of nursing and care, while at the same time many older people want to avoid placing demands on family members and societal resources. Family members frequently are involved in logistics and nursing and care, while expected not to influence the relocation decision. Lastly the care managers decide on older people's relocation application in a context of limited resources, while guiding policy documents state older people's right to self-determination. The overall aim of the dissertation is to reveal the process preceding older people's potential relocation from ordinary housing to a residential home in a societal context and to study how older people, their family members and care managers experience and describe the process individually and in relation to each other.

This dissertation is based on empirical material collected within the research-project "Changing Place of Living in Old Age" conducted in a municipality in the southern part of Sweden. In all, 21 older people, 17 family members, and seven care managers have contributed to the empirical material on a total of 81 occasions. Open semi-structured interviews and partly even follow-up contacts have been carried out individually with older people and their family members, while vignette-based interviews have been applied at individual meetings with care managers. I have established all contacts related to the collection of empirical material, carried out all interviews and follow-up contacts, and transcribed all the material. I have also elaborated the first analysis and the first draft of all the texts, which subsequently have been commented on by my supervisors. The first article of the dissertation is based on older people's perspective, the second on family members' perspective, and the third on the care managers' perspective. In the fourth article a theoretical model is applied to focus on why the care

managers normalize a restrictive approach in their occupational exercise. An analysis from a holistic perspective is presented in the introductory chapter of the compilation thesis.

To try to understand what happens when older people consider relocation from ordinary housing to a residential home, I have been inspired for instance by Hofland's (1990) definition of *independence*, Goffman's focus on *impression manageement* (1959/1987) and *stigma* (1963/1990), and Scott and Lyman's (1968) analysis of *accounts*. With a special interest in the balance between the ideal of independence and significant relations, I have also applied Scheff´s (1990) ideas related to *social bonds*. Another part of the theoretical framework consists of Molander and Grimen's (2010) approach to *discretion*, including structural and epistemic aspects. Different theoretical approaches have been selected as the work has proceeded in the four articles. This theoretical framework, the empirical material, and the results of the four articles are integrated once again in the analysis carried out from a holistic point of view.

In the final analysis presented in the introductory chapter of the compilation thesis, attention is drawn to expressions of *consideration* as a prominent feature in the process when older people's potential relocation from ordinary housing to a residential home comes to the fore. Consideration is defined as an expression of benevolence and understanding of prerequisites in life as for oneself and for others on the part of older people and their family members, concerning the care managers including prerequisites in working life. As a result, different expressions of consideration have revealed that those involved use the ideals of older people's independence and self-determination in order to justify personal actions and attitudes. These ideals are internalized in older people, their family members and care managers as part of political guidelines and as values in the society at large, but applied by consideration in this way the implication of the ideals changes. The process when older people consider a potential relocation is in this respect characterized by extensive caution, and a change that might offend someone or for various reasons be perceived as unsuitable is avoided. Nobody is really prepared to take full responsibility for the

decision. By consideration, the responsibility for a potential relocation decision is instead located at somebody or something else, where aspects of the ideals of an older person's independence and self-determination are applied in a continous interaction between older people, their family members and care managers. Thereby, ideals originally intended to be in favour of older people tend to prolong the process and older people who want to relocate have to wait even longer before the relocation can be carried out. By consideration the ideals of older people's independence and self-determination are promoted, at the same time as the application of the very same ideals in reality is significantly limited, like in "paradoxes of consideration".

7. Referenslista

Andersson, K. (2004) Det gäller att hushålla med kommunens resurser - biståndsbedömares syn på äldres sociala behov, *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr 3-4, 275-292.

Andersson, K. (2007a) Myndighetsutövning i äldreomsorgen - att skapa likhet i äldres behov? I: S. Johansson (red.) *Social omsorg i socialt arbete*. Malmö: Gleerups.

Andersson, K. (2007b) *Omsorg under förhandling - om tid, behov och kön i en föränderlig hemtjänstverksamhet*. Avhandling (PhD), Institutionen för socialt arbete, Umeå universitet.

Arber, S. & Evandrou, M. (1993) Mapping the territory. Ageing, independence and the life course. In: S. Arber & M. Evandrou (eds.) *Ageing, independence and the life course*. London: Jessica Kingsley in association with the British Society of Gerontology.

Armer, J. M. (1996) An exploration of factors influencing adjustment among relocating rural elders, *Journal of Nursing Scholarship,* 28(1), 35-39.

Bedney, B. J., Goldberg, R. B. & Josephson, K. (2010) Aging in place in naturally occuring retirement communities: Transforming aging through supportive service programs, *Journal of Housing For the Elderly*, 24(3-4), 304-321.

Bengtson, V. L., Burgess, E. O., Parrott, T. M. & Mabry, J. B. (2002) Ingenting är mer praktiskt användbart än en god teori. Förklaring och förståelse inom socialgerontologin. I: L. Andersson (red.) *Socialgerontologi*. Lund: Studentlitteratur.

Blackman, T. (2000) Defining responsibility for care: approaches to the care of older people in six European countries, *International Journal of Social Welfare,* 9(3), 181-190.

Blomberg, S. (2004) *Specialiserad biståndshandläggning inom den kommunala äldreomsorgen. Genomförandet av en organisationsreform och dess praktik*. Avhandling (PhD), Socialhögskolan, Lunds universitet.

Blomberg, S. (2008) The specialisation of needs-assessment in Swedish municipal care for older people: the diffusion of a new organisational model, *European Journal of Social Work*, 11(4), 415-429.

Blomberg, S., Edebalk, P. G. & Petersson, J. (2000) The withdrawal of the welfare state: Elderly care in Sweden in the 1990s, *European Journal of Social Work*, 3(2), 151-163.

Blomberg, S. & Petersson, J. (1999) Stigma and non-take up in social policy. Re-emerging properties of declining welfare state programmes? In: P. Littlewood with I. Glorieux, S. Herkommer & I. Jönsson (eds.) *Social exclusion in Europe. Problems and paradigms*. Aldershot: Ashgate.

Blomberg, S. & Petersson, J. (2003) Offentlig äldreomsorg som del i ett socialt medborgarskap, *Socialvetenskaplig tidskrift*, 4, 303-318.

Branaman, A. (1997) Goffman's social theory. In: C. Lemert & A. Branaman (eds.) *The Goffman reade*r. Malden, Mass.: Blackwell Publishers.

Brante, T. (2004) Sociologi. I: T. Brante, K. Johansson, & S. Sunesson (red.) *Diskussioner om samhällsvetenskap. Gränser, innehåll, framtid*, Lunds universitet, 95-116. [Online] Available at: http://www.lu.se/o.o.i.s?id=15097&postid=617765 [Accessed 2 October, 2011].

Brante, T. (2009) *Vad är en profession? – Teoretiska ansatser och definitioner*, Skriftserien Vetenskap för Profession, Högskolan i Borås. [Online] Available at: http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=1496709&fileOId=1496953 [Accessed 15 March, 2014].

Breitholtz, A., Snellman, I. & Fagerberg, I. (2013) Living with uncertainty: Older persons' lived experience of making independent decisions over time, *Nursing Research and Practice*, vol. 2013, 1-8.

Brewer, J. (2003) Vignette. In: R. L. Miller & J. D. Brewer (eds.) *The A-Z of social research*. Sage Research Methods, 340. [Online] Available at: http://srmo.sagepub.com/view/the-a-z-of-social-research/n119.xml [Accessed 27 September, 2012].

Bryman, A. (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder* (2nd ed.), övers. B. Nilsson. Malmö: Liber.

Castle, N. G. (2010) A further opinion on reimagining nursing homes, *Journal of Aging & Social Policy*, 22(4), 334-338.

Ceci, C. & Purkis, M. E. (2011) Means without ends: justifying supportive home care for frail older people in Canada, 1990-2010, *Sociology of Health & Illness*, 33(7), 1066-1080.

Christensen, K. (2001) Mellem politikken og folket. De sociale tjenesters græsrodsbureaukrater og deres fordelningspraksis, *Tidsskrift for Velferdsforskning*, 4(4), 222-238.

Christensen, K., Doblhammer, G. Rau, R., & Vaupel, J. W. (2009) Ageing populations: the challenges ahead, *The Lancet*, 374(9696), 1196-1208.

Coehlo, D. P., Hooker, K. & Bowman, S. (2007) Institutional placement of persons with dementia: What predicts occurence and timing? *Journal of Family Nursing*, 13(2), 253-277.

Collopy, B. J. (1988) Autonomy in long term are: Some crucial distinctions, *The Gerontologist, 28 (Suppl.)*, 10-17.

Cooley, C. H. (1922) *Human nature and the social order*. New York: Scribner.

Creswell, J. W. (2007) *Qualitative inquiry & research design. Choosing among five approaches* (2nd ed.). Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.

Cristoforetti, A., Gennai, F. & Rodeschini, G. (2011) Home sweet home: The emotional construction of places, *Journal of Aging Studies*, 25(3), 225-232.

Daatland, S. O. & Herlofson, K. (2003) ”Lost solidarity” or “changed solidarity”: a comparative European view of normative family solidarity, *Ageing & Society*, 23(5), 537-560.

Damberg, M. /senare Elmersjö/ (2010) *Kompetensfrågans lokala konkretisering - En studie om kompetensperspektivets betydelse för äldreomsorgens innehåll.* Avhandling (Lic), Institutionen för socialt arbete, Linné-universitetet.

Davies, S. & Nolan, M. (2003) “Making the best of things”: relatives' experiences of decisions about care-home entry. *Ageing & Society,* 23(4), 429-450.

Dellasega, C. & Mastrian, K. (1995) The process and consequences of institutionalizing an elder, *Western Journal of Nursing Research*, 17(2), 123-140.

Dellasega, C. & Nolan, M. (1997) Admission to care: facilitating role transition amongst family carers, *Journal of Clinical Nursing*, 6(6), 443-451.

Denzin, N. K. (2002) The interpretive process. In: A. M. Huberman & M. B. Miles (eds.) *The qualitative researcher's companion*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.

Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (2011) Introduction. The discipline and practice of qualitative research. In: N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (eds.) *The Sage handbook of qualitative research* (4th ed.). Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.

Dunér, A. (2007) *To maintain control. Negotiations in the everyday life of older people who can no longer manage on their own*. Thesis (PhD), Department of Social Work, Göteborg University.

Dunér, A. & Nordström, M. (2006) The discretion and power of street-level bureaucrats: an example from Swedish municipal eldercare, *European Journal of Social Work*, 9(4), 425-444.

Edebalk, P. G. (2002) Ekonomi och äldreomsorg. I: L. Andersson (red.) *Socialgerontologi*. Lund: Studentlitteratur.

Edebalk, P. G. (2009) *From poor relief to universal rights – On the development of Swedish old-age care 1900-1950*. Working-paper serien 2009:3, Socialhögskolan, Lunds universitet.

Edebalk, P. G. & Lindgren, B. (1996) Från bortauktionering till köp-sälj-system. Svensk äldreomsorg under 1900-talet. I: R. Eliasson (red.) *Omsorgens skiftningar. Begreppet, vardagen, politiken, forskningen*. Lund: Studentlitteratur.

Edebalk, P. G. & Svensson, M. (2000) *Äldrevårdsförsäkring*. Lund: IHE, Institutet för hälso- och sjukvårdsekonomi.

Edebalk, P. G. & Svensson, M. (2005) *Kundval för äldre och funktionshindrade i Norden. Konsumentperspektivet*. TemaNord, 2005: 507. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.

Ehn, B. & Klein, B. (1994/2007) *Från erfarenhet till text: om kulturvetenskaplig reflexivitet*. Stockholm: Carlsson.

Eliasson, R. (1995) *Forskningsetik och perspektivval*. Lund: Studentlitteratur.

Erickson, M. A., Krout, J., Ewen, H. & Robinson, J. (2006) Should I stay or should I go? Moving plans of older adults, *Journal of Housing For the Elderly*, 20(3), 5-22.

Esping-Andersen, G. (1990) *The three worlds of welfare capitalism.* Cambridge: Polity.

Evertsson, L. & Johansson, S. (2007) Springet i hemtjänsten. I: S. Johansson (red.) *Social omsorg i socialt arbete*. Malmö: Gleerups.

Fisher, B. J. (1990) The stigma of relocation to a retirement facility, *Journal of Aging Studies,* 4(1), 47-59.

Fjelltun, A-M. S., Henriksen, N., Norberg, A., Gilje, F. & Normann, H. K. (2009) Carers' and nurses' appraisals of needs of nursing home placement for frail older in Norway, *Journal of Clinical Nursing*, 18(22), 3079-3088.

Flynn Reuss, G., Dupuis, S. L. & Whitfield, K. (2005) Understanding the experience of moving a loved one to a long-term care facility: Family members' perspectives, *Journal of Gerontological Social Work*, 46(1), 17-46.

Fontana, A. & Frey, J. H. (2005) The interview. From neutral stance to political involvement. In: N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (eds.) *The Sage handbook of qualitative research* (3rd ed.). Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.

Fraser, N. & Gordon, L. (1994) "Dependency" demystified: Inscriptions of power in a keyword of the welfare state, *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 1(1), 4-31.

Funk, L. M. (2010) Prioritizing parental autonomy: Adult children's accounts of feeling responsible and supporting aging parents, *Journal of Aging Studies*, 24(1), 57-64.

Gadamer, H-G. (1998) *Truth and method* (2nd ed.), övers. J. Weinsheimer & D. Marshall. New York: Continuum.

Gallagher, D., Mhaolain, A. N., Ryan, D., Walsh, C., Walsh, B. J., & Lawlor, B. A. (2011) Determinants of the desire to institutionalize in Alzheimer's caregivers, *American Journal of Alzheimer's Disease & Other Dementias*, 26(3), 205-211.

Goffman, E. (1959/1987) *The presentation of self in everyday life*. Harmondsworth: Penguin Books.

Goffman, E. (1963/1990) *Stigma. Notes on the management of spoiled identity*. London: Penguin Books.

Guinaldo Martin, J. I., de Oliveira, L. M. A. & Correia Duarte, N. S. (2013) An overview of in-home care for older people in Portugal: An empirical study about the customers, *Care Management Journals*, 14(1), 50-57.

Gunnarsson, E. (2009) The welfare state, the individual and the need for care: older people's views, *International Journal of Social Welfare,* 18(3), 252-259.

Gurney, C. & Means, R. (1993) The meaning of home in later life. In: S. Arber & M. Evandrou (eds.) *Ageing, independence and the life course*. London: Jessica Kingsley in association with the British Society of Gerontology.

Gynnerstedt, K. (2011) Tredje åldern – i ett socialt medborgarperspektiv. I: K. Gynnerstedt & M. Wolmesjö (red.) *Tredje åldern. Sociala aspekter och medborgarskap*. Malmö: Gleerups.

Haberkern, K. & Szydlik, M. (2010) State care provision, societal opinion and children's care of older parents in 11 European countries, *Ageing & Society*, 30(2), 299-323.

Hammarström, G. (2006) "Det är ständiga bekymmer man har med anhöriga": Ambivalens gentemot äldres barn bland personal i kommunal äldreomsorg, *Gerontologia*, 3, 130-137.

Hammarström, G. & Torres, S. (2010) Being, feeling and acting: A qualitative study of Swedish home-help care recipients' understandings of dependence and independence, *Journal of Aging Studies,* 24(2), 75-87.

Harnett, T. (2010) *The trivial matters. Everyday power in Swedish elder care.* Thesis (PhD), School of Health Sciences. Jönköping University.

Hellström Muhli, U. (2003) *Att överbrygga perspektiv. En studie av behovsbedömningssamtal inom äldreinriktat socialt arbete.* Avhandling (PhD), Institutionen för Vårdpedagogik, Göteborgs universitet.

Hofland, B. F. (1990) Introduction. Autonomy and long-term care, *Generations, XIV (suppl),* 5-8.

Howe, A. L., Jones, A. E. & Tilse, C. (2013) What's in a name? Similarities and differences in international terms and meanings for older peoples' housing with services, *Ageing & Society*, 33(4), 547-578.

Husserl, E. (2002) *Fenomenologin och filosofins kris.* Stockholm: Thales.

Jack, R. (1998) Institutions in community care. In: R. Jack (ed.) *Residential versus community care: the role of institutions in welfare provision.* Basingstoke: Macmillan.

Janlöv, A-C. (2006) *Participation in needs assessment of older people prior to public home help. Older persons', their family members', and assessing home help officers' experiences.* Thesis (PhD), Department of Health Sciences, Lund University.

Janlöv, A-C., Hallberg, I. R. & Petersson, K. (2005) The experience of older people of entering into the phase of asking for public home help - a qualitative study, *International Journal of Social Welfare,* 14(4), 326-336.

Janlöv, A-C., Rahm Hallberg, I. & Petersson, K. (2006) Family members' experience of participation in the needs of assessment when their older next of kin becomes in need of public home help: A qualitative interview study, *International Journal of Nursing Studies*, 43(8), 1033-1046.

Janlöv, A-C., Rahm Hallberg, I. & Petersson, K. (2011) Care managers' view of family influence on needs assessment of older people, *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 25(2), 243-252.

Jeppsson Grassman, E. (2005) Tid, rum kropp och livslopp. Nya perspektiv på funktionshinder. I: E. Jeppsson Grassman & L-C. Hydén (red.) *Kropp, livslopp och åldrande. Några samhällsvetenskapliga perspektiv.* Lund: Studentlitteratur.

Johansson, L., Sundström, G. & Hassing, L. B. (2003) State provision down, offspring's up: the reverse substitution of old-age care in Sweden, *Ageing & Society*, 23(3), 269-280.

Johnson, R. A., Schwiebert, V. B. & Alvarado Rosenmann, P. (1994) Factors influencing nursing home placement decisions: The older adult's perspective, *Clinical Nursing Research,* 3(3), 269-281.

Jordansson, B. (2008) Vem var fattig och varför? Svensk fattigvårdspolitik i ett historiskt perspektiv. I: H. Swärd & M-A. Egerö (red.) *Villkorandets politik. Fattigdomens premisser och samhällets åtgärder - då och nu.* Malmö: Égalité; Stockholm: Centralförbundet för socialt arbete.

Jönson, H. (2013) We will be different! Ageism and the temporal construction of old age, *The Gerontologist*, 53(2), 198-204.

Jönson, H. & Watanabe, H. (2006) Övergrepp mot äldre i Japan - några reflexioner med relevans för Norden, *Nordisk Sosialt Arbeid*, 1(26), 74-80.

Jönsson, I., Daune-Richard, A-M., Odena, S. & Ring, M. (2011) The implementation of elder-care in France and Sweden: a macro and micro perspective, *Ageing & Society*, 31(4), 625-644.

Kontos, P. C. (2000) Resisting institutionalization: Constructing old age and negotiating home. In: J. F. Gubrium & J. A. Holstein (eds.) *Aging and everyday life*. Oxford: Blackwell.

Kvale, S. (1996) *Interviews. An introduction to qualitative research interviewing.* Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.

Kvale, S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun,* övers. S-E. Torhell. Lund: Studentlitteratur.

Larsson, K. & Szebehely, M. (2006) Äldreomsorgens förändringar under de senaste decennierna. I: J. Vogel (red.) *Äldres levnadsförhållanden. Arbete, ekonomi, hälsa och sociala nätverk 1980-2003*, 411-420. [Online] Available at: http://www.scb.se/statistik/_publikationer/LE0101_1980I05_BR_17_LE112SA0601.pdf [Accessed 18 February, 2014].

Lee, D. T .F., Woo, J. & Mackenzie, A. E. (2002) A review of older people's experiences with residential care placement, *Journal of Advanced Nursing,* 37(1), 19-27.

Leonard, R. & Johansson, S. (2008) Policy and practices relating to the active engagement of older people in the community: a comparison of Sweden and Australia, *International Journal of Social Welfare*, 17(1), 35-45.

Lindelöf, M. & Rönnbäck, E. (2004) *Att fördela bistånd. Om handläggnings-processen inom äldreomsorgen,* Avhandling (PhD), Institutionen för socialt arbete, Umeå universitet.

Lindelöf, M. & Rönnbäck, E. (2007) *Biståndshandläggning och handlings-utrymme - från ansökan till beslut i äldreomsorgen*. Lund: Studentlitteratur.

Lipsky, M. (1980) *Street-level bureaucracy. Dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell Sage Foundation.

Luborsky, M. R. (1994) The identification and analysis of themes and patterns. In: J. F. Gubrium & A. Sankar, (eds.) *Qualitative methods in aging research*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.

Lundin, E. (2008) Konsten att hitta sin teori. I: K. Sjöberg & D. Wästerfors (red.) *Uppdrag: Forskning – Konsten att genomföra kvalitativa studier*. Malmö: Liber.

Lüscher, K. & Pillemer, K. (2003) (eds.) *Intergenerational ambivalence: New perspectives on parent-child relations in later life*. Contemporary perspectives in family research, vol. 4, Emerald Group Publishing Limited. [Online] Available at: http://www.emeraldinsight.com/books.htm?issn=1530-3535&volume=4 [Accessed 13 March, 2014].

Löfqvist, C., Granbom, M., Himmelsbach, I., Iwarsson, S., Oswald, F. & Haak, M. (2013) Voices on relocation and aging in place in very old age - a complex and ambivalent matter, *The Gerontologist*, April 26, 2013.

Melin Emilsson, U. (2004) Gruppboende för dementa - en omsorgsform eller ett begrepp i försvinnande? Tema Social Omsorg, *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr 3-4, 252-274.

Melin Emilsson, U. (2009) Health care, social care or both? A qualitative explorative study of different focuses in long-term care of older people in France, Portugal and Sweden, *European Journal of Social Work*, 12(4), 419-434.

Melin Emilsson, U. (2013) The role of social work in cross-professional teamwork: Examples from an older people's team in England, *The British Journal of Social Work*, 43(1), 116-134.

Merton, R. K. (1968) *Social theory and social structure*. New York: Free press.

Molander, A. & Grimen, H. (2010) Understanding professional discretion. In: L. G. Svensson & J. Evetts (eds.) *Sociology of professions. Continental and Anglo-Saxon traditions*. Göteborg: Daidalos.

Mossberg Sand, A.-B. (2000) *Ansvar, kärlek och försörjning. Om anställda anhörigvårdare i Sverige*. Avhandling (PhD), Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.

Nay, R. (1995) Nursing home residents' perceptions of relocation, *Journal of Clinical Nursing,* 4(5), 319-325.

Nolan, M. & Dellasega, C. (2000) ”I really feel I've let him down”: supporting family carers during long-term care placement for elders, *Journal of Advanced Nursing*, 31(4), 759-767.

Nolan, M., Walker, G., Nolan, J., Williams, S., Poland, F., Curran, M. & Kent, B. C. (1996) Entry to care: positive choice or *fait accompli*? Developing a more proactive nursing response to the needs of older people and their carers, *Journal of Advanced Nursing*, 24(2), 265-274.

Nygren, C. & Iwarsson, S. (2009) Negotiating and effectuating relocation to sheltered housing in old age: a Swedish study over 11 years, *European Journal of Ageing*, 6(3), 177-189.

Olaison, A. (2009) *Negotiating needs. Processing older persons as home care recipients in gerontological social work practices*. Thesis (PhD), Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, NISAL, Nationella institutet för forskning om äldre och åldrande, Linköpings universitet.

Olaison, A. & Cedersund, E. (2008) Home care as a family matter? Discursive positioning, storylines and decision-making in assessment talk, *Communication & Medicine. An Interdisciplinary Journal of Healthcare, Ethics & Society,* 5(2), 145-158.

Oldman, C. & Quilgars, D. (1999) The last resort? Revisiting ideas about older people's living arrangements, *Ageing & Society*, 19(3), 363-384.

Onder, G., Liperoti, R., Soldato, M., Carpenter, I., Steel, K., Bernabei, R. & Landi, F. (2007) Case management and risk of nursing home admission for older adults in home care: Results of the aged in home care study, *Integrated Care for Older People in the Community*, 55(3), 439-444.

O'Sullivan, T. (2000) Decision making in social work. In: M. Davies (ed.) *The Blackwell encyclopaedia of social work*. Malden, Mass.: Blackwell Publishers.

Patton, M. Q. (2002) *Qualitative research & evaluation methods* (3rd ed.). London: Sage Publications.

Pavolini, E. & Ranci, C. (2008) Restructuring the welfare state: reforms in long-term care in Western European countries, *Journal of European Social Policy*, 18(3), 246-259.

Pawson, R. & Tilley, N. (2004) *Realist evaluation.* [Online] Available at: http://www.communitymatters.com.au/RE_chapter.pdf [Accessed 14 February, 2012].

Peace, S., Holland, C. & Kellaher, L. (2011) "Option recognition" in later life: variations in ageing in place, *Ageing & Society*, 31(5), 734-757.

Penrod, J. & Dellasega, C. (1998) Caregivers' experiences in making placement decisions, *Western Journal of Nursing Research*, 20(6), 706-732.

Phillips, J. & Waterson, J. (2002) Care management and social work: A case study of the role of social work in hospital discharge to residential or nursing home care, *European Journal of Social Work*, 5(2), 171-186.

Powell, J., Robison, J., Roberts, H. & Thomas, G. (2007) The single assessment process in primary care: Older people's accounts of the process, *The British Journal of Social Work*, 37(6), 1043-1058.

Proposition 1997/98:113 *Nationella handlingsplanen för äldrepolitiken*. [Online] Available at: http://www.regeringen.se/content/1/c6/02/17/00/d4fd079c.pdf [Accessed 16 September, 2013].

Proposition 2009/10:116 *Värdigt liv i äldreomsorgen*. [Online] Available at: http://www.regeringen.se/content/1/c6/14/05/55/ec7854cb.pdf [Accessed 16 September, 2013].

Rahm Hallberg, I. (2008) Äldres boende ur ett vård- och omsorgs-perspektiv. I: SOU 2008:113, *Bo bra hela livet*, Del B: Bilagor. [Online] Available at: http://www.regeringen.se/content/1/c6/11/79/43/11097af7.pdf [Accessed 17 February, 2014].

Regeringens skrivelse 2013/14:57, *Ett värdigt liv – äldrepolitisk översikt 2006-2014*. [Online] Available at: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Propositioner-och-skrivelser/Ett-vardigt-liv---aldrepolitis_H10357/?html=true [Accessed 2 January, 2013].

Russell, C., Fitzgerald, M. H., Williamson, P., Manor, D. & Whybrow, S. (2002) Independence as a practice issue in occupational therapy: the safety clause, *The American Journal of Occupational Therapy,* 56(4), 369-379.

Ryan, A. A. & Scullion, H. F. (2000) Nursing home placement: an exploration of the experiences of family carers, *Journal of Advanced Nursing*, 32(5), 1187-1195.

SCB (2014) *Folkmängden den 1 november efter region, ålder och kön. År 2002-2013,* Statistiska centralbyrån. [Online] Available at: http://www.scb.se [Accessed 2 March, 2014].

Scheff, T. J. (1990) *Microsociology. Discourse, emotion, and social structure.* Chicago: The University of Chicago Press.

Scheff, T. J. & Starrin, B. (2002) Skam och sociala band - om social underordning och utdragna konflikter. I: A. Meeuwisse & H. Swärd (red.) *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur & kultur.

Scott, M. B. & Lyman, S. M. (1968) Accounts, *American Sociological Review,* 33(1), 46-62. American Sociological Association.

Secker, J., Hill, R., Villeneau, L. & Parkman, S. (2003) Promoting independence: but promoting what and how? *Ageing & Society,* 23(3), 375-391.

Selander, S. (1989) Förvetenskapligande av yrken och professionaliseringsstrategier, I: S. Selander (red.) *Kampen om yrkesutövning, status och kunskap. Professionaliseringens sociala grund.* Lund: Studentlitteratur.

SFS 1991:900 *Kommunallag (1991:900).* Finansdepartementet, Sveriges riksdag. [Online] Available at: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Kommunallag-1991900_sfs-1991-900/ [Accessed 18 February, 2014].

SFS 2008:962 *Lag (2008:962) om valfrihetssystem*. Socialdepartementet, Sveriges riksdag. [Online] Available at: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-2008962-om-valfrihetssy_sfs-2008-962/ [Accessed 18 February, 2014].

Sipilä, J. (1997) (ed.) *Social care services. The key to the Scandinavian welfare model.* Aldershot: Avebury.

Sixsmith, A. J. (1990) The meaning and experience of "home" in later life. In: B. Bytheway & J. Johnson (eds.) *Welfare and the ageing experience: A multidisciplinary analysis*. For the British Society of Gerontology. Aldershot: Avebury.

Socialdepartementet (2014) *Åtgärder för att främja äldres hälsa, trygghet och självbestämmande*, Dir: 2014:2, Kommittédirektiv. [Online] Available at: http://www.regeringen.se/sb/d/18042/a/231590 [Accessed 13 January, 2014].

Socialstyrelsen (2006a) *Äldre som flyttningar till service och vård. Uppföljning av situationen i Sundsvall 2005*. [Online] Available at: http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/9649/2006-123-31_200612331.pdf [Accessed 11 September, 2013].

Socialstyrelsen (2006b) *Äldre - vård och omsorg år 2005. Kommunala insatser enligt socialtjänstlagen samt hälso- och sjukvårdslagen*. [Online] Available at: http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/9784/2006-44-3_2006443.pdf [Accessed 16 December, 2013].

Socialstyrelsen (2008) *Developments in the care for the elderly in Sweden 2007*. [Online] Available at: http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2008/2008-126-37 [Accessed 21 March, 2011].

Socialstyrelsen (2009) *Care of older people in Sweden 2008*. [Online] Available at: http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2009/2009-12-6 [Accessed 21 March, 2011].

Socialstyrelsen (2011) *Bostad i särskilt boende är den enskildes hem*. [Online] Available at: http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18227/2011-1-12.pdf [Accessed 7 January, 2013].

Socialstyrelsen (2012) *Äldre - vård och omsorg den 1 oktober 2011. Kommunala insatser enligt socialtjänstlagen samt hälso- och sjukvårdslagen*. [Online] Available at: http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18670/2012-4-3.pdf [Accessed 24 January, 2013].

Socialstyrelsen (2013a) *Kommun – och enkätundersökningen, vård och omsorg om äldre, 2012 – underlag till öppna jämförelser och Äldreguiden 2013*. Bilaga: Samtliga resultat, kommun- och enhetsundersökningen och Äldreguiden 2012. [Online] Available at: http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2013/2013-5-32 [Accessed 2 October, 2013].

Socialstyrelsen (2013b) *Stort antal äldre per biståndshandläggare*. [Online] Available at: http://www.socialstyrelsen.se/nyheter/2013maj [Accessed 26 September, 2013].

Socialstyrelsen (2013c) *Äldres behov i centrum - Vägledning för behovsinriktat och systematiskt arbetssätt med dokumentation av äldres behov utifrån ICF*, Preliminär version 2013-02-15. [Online] Available at: http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2013/2013-2-12 [Accessed 16 December, 2013].

SoL 2001:453, *Socialtjänstlagen*. Socialdepartementet, Regeringskansliet. [Online] Available at: https://lagen.nu/2001:453 [Accessed 10 March, 2011].

SOU 2008:113 *Bo bra hela livet*. Slutbetänkande av Äldreboende-delegationen. [Online] Available at: http://www.regeringen.se/content/1/c6/11/79/43/6931fce1.pdf [Accessed 21 June, 2011].

SOU 2014:2 *Framtidens valfrihetssystem – inom socialtjänsten*. Betänkande av Utredningen om framtida valfrihetssystem inom socialtjänsten. [Online] Available at: http://www.regeringen.se/content/1/c6/23/18/42/548e3ee3.pdf [Accessed 8 February, 2014].

Spicker, P. (1988) *Principles of social welfare. An introduction to thinking about the welfare state*. London: Routledge.

Stimson, R. J. & McCrea, R. (2004) A push – pull framework for modelling the relocation of retirees to a retirement village: the Australian experience, *Environment and Planning A*, 36, 1451-1470.

Ståhl, A., Carlsson, G., Hovbrandt, P. & Iwarsson, S. (2008) "Let's go for a walk" - Identification and prioritisation of accessibility and safety meassures involving elderly people in a residential area, *European Journal of Ageing*, 5(3), 265-273.

Sunesson, S., Blomberg, S., Edebalk, P. G., Harrysson, L., Magnusson, J., Meeuwisse, A., Petersson, J. & Salonen, T. (1998) The flight from universalism, *European Journal of Social Work*, 1(1), 19-29.

Svensson, M. & Edebalk, P. G. (2010) *Kundval i äldreomsorgen – Stärks brukarens ställning i ett valfrihetssystem?* Sveriges Kommuner och Landsting. [Online]. Available at: http://www.ihe.se/getfile.aspx?id=1562 [Accessed 28 February, 2014].

Svensson, K., Johnsson, E. & Laanemets, L. (2000) *Handlingsutrymme: Utmaningar i socialt arbete*. Stockholm: Natur & kultur.

Svidén, G., Wikström, B-M., & Hjortsjö-Norberg, M. (2002) Elderly persons' reflections on relocating to living at sheltered housing, *Scandinavian Journal of Occupational Therapy,* 9(1), 10-16.

Szebehely, M. (2005) Anhörigas betalda och obetalda äldreomsorgs-insatser. I: SOU 2005:66, *Forskarrapporter till Jämställdhetspolitiska utredningen,* 133-203. [Online] Available at: http://www.regeringen.se/content/1/c6/04/79/13/0970ec39.pdf [Accessed 21 June, 2011].

Szebehely, M. (2011) Insatser för äldre och funktionshindrade i privat regi. I: L. Hartman (red.) *Konkurrensens konsekvenser. Vad händer med svensk välfärd?* (2 uppl.). Stockholm: SNS förlag.

Szebehely, M. & Trydegård, G-B. (2012) Home care for older people in Sweden: a universal model in transition, Special Issue, *Health and Social Care in the Community*, 20(3), 300-309.

Söderberg, M. (2005) *Nej till särskilt boende – vad händer sen? En utvärdering av avslagens konsekvenser för de äldre och deras närstående*. Nestor FoU-centers Skriftserie nr 02/05. Stockholm: Hagman & Co.

Taylor, B. J. (2006) Risk management paradigms in health and social services for professional decision making on the long-term care of older people, *The British Journal of Social Work*, 36(8), 1411-1429.

Taylor, S. J. & Bogdan, R. (1984) *Introduction to qualitative research methods. The search for meanings* (2nd ed.). New York: John Wiley & Sons.

Taylor, B. J. & Donnelly, M. (2006) Professional perspectives on decision making about the long-term care of older people, *The British Journal of Social Work*, 36(5), 807-826.

Thorslund, M. (1997) Flyttningsstudierna i Sundsvall 1980-1996. En unik källa för att belysa de drastiska förändringarna i svensk äldrevård, *Socialmedicinsk tidskrift. Ett socialt och socialmedicinskt forum*, 74(6-7), 284-289.

Titmuss, R. M. (1968) *Commitment to welfare*. London: Allen & Unwin.

Tracy, J. P. & DeYoung, S. (2004) Moving to an assisted living facility. Exploring the transitional experience of elderly individuals, *Journal of Gerontological Nursing,* 30(10), 26-33.

Trydegård, G-B. (2000a) From poorhouse overseer to production manager: one hundred years of old-age care in Sweden reflected in the development of an occupation, *Ageing & Society* 20(5), 571 – 597.

Trydegård, G-B. (2000b) *Tradition, change and variation. Past and present trends in public old-age care,* Thesis (PhD), Department of Social Work, Stockholm university.

UN (1991) *The United Nations principles of older persons*. Resolution 46/91. [Online] Available at: http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OlderPersons.aspx [Accessed 15 March, 2014].

Vabø, M. (2005) New public management i nordisk eldreomsorg - hva forskes det på?'. I: M. Szebehely (red.) *Äldreomsorgsforskning i Norden. En kunskapsöversikt*, Tema Nord 2005:508, Köpenhamn, Nordiska ministerrådet.

Vetenskapsrådet (odaterad källa) Vetenskapsrådets forskningsetiska principer i humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. [Online] Available at: http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf [Accessed 2 October, 2013].

Westlund, P. & Persson, A. (2007) *Beviljad ansökan - Om flyttningar till särskilt boende*, uppdaterad version, Fokus-Rapport 2007:3. Kalmar: Fokus Kalmar län.

Wikström, E. & Melin Emilsson, U. (2014) Autonomy and control in everyday life in care of older people in nursing homes, *Journal of Housing For the Elderly*. Online publication, in press.

Äldreguiden (2014) Seniorval. Att välja äldreboende. *Socialstyrelsens Äldreguide*. [Online] Available at: http://seniorval.se/bra-att-veta/att-valja-aldreboende [Accessed 5 January, 2014].

Ödman, P-J. (1979/2007) *Tolkning, förståelse, vetande. Hermeneutik i teori och praktik*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.

Öhlander, M. (2007) En kulturhistorisk betraktelse av hemmets innebörder. I: G. Silfverberg (red.) *Hemmets vårdetik. Om vård av äldre i livets slutskede*. Lund: Studentlitteratur.

8. Bilagor

Bilaga 1

Frågeguide för öppna semi-strukturerade intervjuer

De äldre	**Närstående**
Motiv till flyttning 1. Varför är det aktuellt med en flyttning?	1. Varför är det aktuellt med en flyttning?
Förlopp 2. När började du tänka att du måste försöka flytta? Hade något särskilt hänt? Vad har hänt sedan dess?	2. När började du tänka att en flyttning kan bli aktuell? Hade något särskilt hänt? Vad har hänt sedan dess?
Andra aktörer 3. Med vilka har du diskuterat en eventuell flyttning? Vad säger de? Hur känns det?	3. Med vilka har du diskuterat en eventuell flyttning? Vad säger de? Hur känns det?
Samhällets ansvar 4. På vilket sätt tycker du att samhället ska hjälpa människor i din situation?	4. På vilket sätt tycker du att samhället ska hjälpa de äldre?

Bilaga 2

Vinjetter, biståndshandläggare

- Den äldre vill flytta för att slippa vara beroende av barnen (eller andra närstående).
- Den äldre vill flytta, uttrycker en otrygghet och rädsla för att vara ensam hemma.
- Den äldre vill flytta därför att han/hon inte längre kommer ut, däremot kan han/hon förflytta sig inom hemmets väggar.
- Den äldre vill flytta därför att samarbetet med hemtjänsten inte fungerar.
- Den äldre vill flytta innan hälsan försämras ytterligare.
- Om den äldre efter flyttningen berättar om vantrivsel (att personalen inte har tid och att man inte får vara i fred för människor med en demenssjukdom på avdelningen).
- Är det något du vill lägga till?

Lund Dissertations in Social Work

1. Svensson, Kerstin (2001) *I stället för fängelse? En studie av vårdande makt, straff och socialt arbete i frivård.* Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

2. Jönson, Håkan (2001) *Det moderna åldrandet. Pensionärs- organisationernas bilder av äldre 1941-1995.* Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

3. Habermann, Ulla (2001) *En postmoderne helgen? Om motiver til frivillighed.* Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

4. Jarhag, Sven (2001) *Planering eller frigörelse? En studie om bemyndigande.* Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

5. Tops, Dolf (2001) *A society with or withour drugs? Continuity and change in drug policies in Sweden and the Netherlands.* Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

6. Montesino, Norma (2002) *Zigenarfrågan. Intervention och romantik.* Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

7. Nieminen Kristofersson, Tuija (2002) *Krisgrupper och spontant stöd. Om insatser efter branden i Göteborg 1998.* Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

8. Laanemets, Leili (2002) *Skapandet av feminititet. Om kvinnor i missbrukarbehandling.* Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet

9. Magnusson, Jan (2002) *Ny situation - ny organisation. Gatu- tidningen Situation Sthlm 1995-2000.* Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

10. Johnsson, Eva (2002) *Självmordsförsök bland narkotikamissbrukare.* Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

11. Skytte, Marianne (2002) *Anbringelse af etniske minoritetsbørn. Om socialarbejderes vurderinger og handlinger.* Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

12. Trulsson,Karin (2003), *Konturer av ett kvinnligt fält. Om missbrukande kvinnors möte i familjeliv och behandling.* Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

13. Bangura Arvidsson, Maria (2003) *Ifrågasatta fäder. Olika bilder av fäder till socialt utsatta barn.* Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

14. Jönsson, Leif R. (2003) *Arbetslöshet, ekonomi och skam. Om att vara arbetslös i dagens Sverige.* Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

15. Ingvad, Bengt (2003) *Omsorg och relationer. Om det känslo- mässiga samspelet i hemtjänsten.* Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

16. Hedblom, Agneta (2004) *Aktiveringspolitikens Janusansikte. En studie av differentiering, inklusion och marginalisering.* Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

17. Blomberg, Staffan (2004) *Specialiserad biståndshandläggning inom den kommunala äldreomsorgen. Genomförandet av en organisationsreform och dess praktik.* Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

18. Granér, Rolf (2004) *Patrullerande polisers yrkeskultur.* Lund: Socialhögskolan. Lunds universitet.

19. Giertz, Anders (2004) *Making the Poor Work. Social Assistance and Activation Programs in Sweden.* Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

20. Hjort, Torbjörn (2004) *Nödvändighetens pris. Konsumtion och knapphet bland barnfamiljer.* Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

21. Wolmesjö, Maria (2005) *Ledningsfunktion i omvandling. Om förändringar av yrkesrollen för första linjens chefer inom den kommunala äldre- och handikappomsorgen.* Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

22. Hjortsjö, Maria (2005) *Med samarbete i sikte. Om samordnade insatser och samlokaliserade familjecentraler.* Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

23. Elvhage, Gudrun (2006) *Projekt som retorik och praktik. Om utvecklingsarbetete på särskilda ungdomshem.* Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

24. Olsson, Martin (2007) *Unga vuxna med en historia av uppförandestörning. En långtidsuppföljning med ett salutogent och ekologiskt perspektiv.* Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

25. Panican, Alexandru (2007) *Rättighet och Rättvisa. Använd- barheten av rättighet och rättvisa i sociala projekt.* Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

26. Raunkiær, Mette (2007) *At være døende hjemme. Hverdagsliv och idealer.* Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

27. Ulmestig, Rickard (2007) *På gränsen till fattigvård. En studie om arbetsmarknadspolitik och socialbidrag*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

28. Liedgren Dobronravoff, Pernilla (2007) *Att bli, att vara och att ha varit. Om ingångar i och utgångar ur Jehovas vittnen*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

29. Ponnert, Lina (2007) *Mellan klient och rättsystem. Tvångsvård av barn och unga ur socialsekreterares perspektiv*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

30. Gassne, Jan (2008) *Salutogenes, Kasam och socionomer*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

31. Righard, Erica (2008) *The welfare mobility dilemma. Transnational strategies and national structuring at crossroads*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

32. Larsson, Monica (2008) *Att förverkliga rättigheter genom personlig assistans*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

33. Martinell Barfoed, Elizabeth (2008) *Berättelser om adoption*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

34. Olsson, Tina (2009) *Crossing the quality chasm? The short-term effectiveness and efficiency of MST in Sweden: An example of evidence-based practice applied to social work*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

35. Nielsen, Tabitha Wright (2009) *Viljen til at frigøre. En undersøgelse af empowerment i praksis*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

36. Bohlin, Ulla (2009) *Habilitering i fokus. En människobehandlande organisation och dess utmaningar*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

37. Kyhle Westermark, Pia (2009) *MTFC – en intervention för ungdomar med beteendeproblem*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

38. Angelin, Anna (2009) *Den dubbla vanmaktens logik. En studie om långvarig arbetslöshet och socialbidragstagande bland unga vuxna*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

39. Linde, Stig (2010) *Församlingen i granskningssamhället*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

40. Rosén, Annika (2010) *Är detta seriöst? En studie av anhöriginvandring till Sverige*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

41. Hollertz, Katarina (2010) *Problemen förgår, lösningarna består. Organisering av kommunala insatser för unga arbetslösa med försörjningsproblem.* Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

42. Egard, Hanna (2011) *Personlig assistans i praktiken. Beredskap, initiativ och vänskaplighet*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

43. Andrée Löfholm, Cecilia (2011) *Multisystemisk terapi i Sverige – evidensbaserad metod i nytt sammanhang*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

44. Werner, Erika (2012) *Trygg, sviken eller osäker. Tankar och förberedelser inför pensioneringen.* Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

45. Ebsen, Frank (2012) *Udsat til børneforsorg - om etablering af familiepleje, børenanstalter og indsats i hjemmet for udsatte børn i Danmark*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet